

STOFSKIFTE

*Bulletin fra Antropologforeningen i Danmark
København 1979*

NO. 4

FORORD:

Dette nummer af STOFSKIFTE er oprindelig en udløber af ANTROPOLOGFORENINGENS møde om kvinder og antropologi i maj 1979. På dette møde besluttede man at arrangere et arbejdsseminar om kvinderelevante projekter for de antropologer og antropologistuderende, som arbejder med emner/ opgaver, der inddrager kvinderelevante aspekter.

De artikler/ mindre indlæg, der er med her, er ikke specielt udvalgte, og vi er overbeviste om, at der må være mange flere spændende ting og sager (opgaver etc), der burde tages op ad skufferne. Desværre har det ikke været muligt at få dem trukket frem trods ihærdige forsøg.

De her bragte bidrag opfatter vi altså ikke som repræsentative for alt hvad der foregår af forskning omkring kvinder og kvinderelevante spørgsmål.

Ideen med at lave fortegnelsen over hvem der arbejder med hvad, skal både opfattes som en information og som en invitation til at flere lader høre fra sig.

Vi skal således på det KRAFTIGSTE opfordre alle (studerende og færdige), der er interesserede i at deltage i arbejdsseminaret til at melde sig allerede nu til:

ANTROPOLOGFORENINGENS KVINDEGRUPPE
Institut for Etnologi & Antropologi
Frederiksholms Kanal 4, 2.sal
1220 København K.

Indholdsfortegnelse:

Elsebeth Tarp:

Noter omkring feltarbejde i et kvindesamfund ----- 3

Karen Fog Olwig:

Matrifokalitet - et antropologisk problem
barn eller misforstået modstandskultur?----- 15

Inger Sjørslev:

Andebesættelser som kvindelig reaktionsform.
Et antropologisk bidrag til forståelse af kønsulighedens
opretholdelse ----- 36

Inger W. Boesen:

Pashtun-kvinder i Østafghanistan. Eksempel på en
"kvindekultur"?----- 62

Elsebeth Tarp:

Fra forskel til underordning. Kønspecifikke
socialisationsformer ----- 75

Kirsten Jørgensen:

Den teknologiske udvikling går ofte ud over kvinderne -- 138

Fortegnelse over kvindeforskningsprojekter og antropologer,
der beskæftiger sig med kvinderelevant forskning ----- 144

Elsebeth Tarp:

Noter omkring feltarbejde i et kvindesamfund.

Dette indlæg skal opfattes som en præsentation af nogle emner, som jeg kunne tænke mig at tage op til diskussion på det kommende arbejdesseminar for færdige antropologer og studerende som arbejder med kvinderelevante projekter. Jeg vil i kortfattet form her præsentere 2 emner, som jeg har tænkt mig at uddybe på seminaret, nemlig

- 1) feltarbejdsituationen, der ikke så meget skal handle om feltmetodik som om vore egne oplevelser af situationen som observatører. Hvordan skaber vi en meningsfyldt hverdag i feltsituationen, hvilke krav stiller vi til os selv som "andet end turister"...
- 2) En kort redegørelse for de teoretiske problemstillinger jeg arbejder med ud fra mit feltmateriale, nemlig kvindecentrerede familier, matrifokalitet, matriarkat om man vil, og ændrede socialisationsformer.

Indledningsvis vil jeg tilslutte mig de intentioner, der ligger i forslaget om et arbejdsseminar om kvindeforskning inden for antropologforeningens rammer. Det er i høj grad tiltrængt at vi som uddannede antropologer har et forum, hvor vi kan få feed-back fra kolleger, og ikke mindst få kontakt med de studerende ved faget. De fleste af os befinder os i arbejds/forskningssituationer langt væk fra instituttet på Frederiksholms Kanal, spredte i diverse institutioner. Vi bedriver antropologi, mener vi, så kvinderelevante og godt vi kan, og forsøger at følge med i de sidste hits fra bibliotekets tidsskriftshylde. Men mere og mere perifert bliver det. Og selv om der sikkert ikke blandt de færdiguddannede antro'er kan konstateres en ligefrem utæmmelig længsel tilbage til "arnen", vil de fleste af os nok alligevel have oplevet ind imellem at savne et miljø af fagfæller.

Seminaret er et forsøg på at stikke en finger i jorden og se hvad der blev af kvindedebatten. Kvindedebatuge 1975 - spændende, godt arbejde af den daværende kvindegruppe på instituttet - men hvad så? hvor gik de/vi hen? Formummede

vi hver for sig i specialeskriveriets huletilværelse bag skrivebordene, opgav vi kvindeemnerne, eller hva'?

Hvorfor blev det et enten eller i forhold til de kvindeorganisationer, vi engagerede os i, forstået på den måde at feed-back'en til instituttets faglige miljø så godt som udeblev?

Hvad sker der i dag rundt omkring blandt de "færdige" - og hvad foregår der blandt de kvindelige studerende på instituttet? (med al respekt for de mandlige kollegers bidrag, går jeg ud fra, at det er blandt kvinderne at interessen på kvindeforskning er størst.)

Der er mange spørgsmål af overordnet karakter som er vigtige at tage op på et seminar. En af de vigtigste opgaver er at få genetableret en kontakt til de aktive studenter i antropologforeningen. En kontakt på andre betingelser end de, der eksisterer i en undervisningssituation, hvor strukturen på forhånd har udstyret den "færdige" med autoriteten. Jeg tror, at vi gensidigt kan bruge hinanden på en konstruktiv måde, nogle med erfaringer, andre med en sund kritik og relevante spørgsmål.

På dette tidspunkt vil det være hensigtsmæssigt at præsentere sig selv, kort fortalt: jeg blev mag. i januar 1977 og har siden da arbejdet som undervisningsassistent uden for institut for etnologi og antropologi, og har været på forskningsophold i Sydamerika blandt Istmo Zapoteker markedskvinder. Projektet drejede sig om uddannelsers konsekvenser for kvindernes placering og muligheder, og det kom selvfølgelig til at handle om meget andet også. Mit største ønske er nu at få tid (og penge til studielåne) til at færdigbearbejde materialet, og til dernæst at fortsætte studiet af udviklingstendenserne blandt markedskvinder i andre områder.

Omkring feltsituationen:

I stedet for at snakke abstrakt vil jeg med udgangspunkt i mine egne erfaringer kaste spørgsmålet om feltarbejdspraksis ud til diskussion. (At denne praksis ikke lader sig adskille fra metoden er jeg udmærket klar over, men diskussioner om feltmetodik ender ofte i abstrakte, principielle overvejelser over skemaer, cross-checking og statistikker.)

Udgangspunkt: en mag. antropolog kommer til Latin Amerika, her: Mellemamerika. I dette område har diverse historiske begivenheder, der næppe er læseren ubekendte, skabt en situation, hvor det at være antropolog i folks bevidsthed er ensbetydende med at være 'gringo' (nordamerikaner, overs. anm.) udsendt af CIA. Og den er svær at rokke ved, når halvdelen af samtlige antropologer her faktisk må formodes at være det. Begrebet CIA er i den grad indkorporeret i det lokale sprogbrug, at vi i Chiapas-højland (Sydmexicansk delstat, hvor forholdet antropolog:indianer er næsten 1:1,, højt oppe i en fjerntliggende landsby blev hilst med "Cia, Cia" (udtalt: sia, sia), en hilsen til den hvide mand!

Altså: man kan ikke forklare at man er antro og god nok, for det siger de allesammen, og de er det alligevel ikke. Og man kan ikke sige at man er kommet for at lære dialekten, for så er man fra SIL (Summer Institute of Linguistics), et befængt, nordamerikansk protestantisk sproginstitut. SIL-repræsentanterne, eller misionærerne, blev i 'mit' feltområde behandlet efter metoden -kulde-is-negligeren-. Gode råd var dyre.

Personligt løste jeg problemet ved at fortælle at jeg ville være skolelærer, hvilket var den halve sandhed, da jeg læste på lærerseminarium, før jeg tog afsted.

Projektemne: uddannelsers konsekvenser for..... uhyre relevant, men det skjulte en barsk konfrontation med virkeligheden. Et uddannelsessystem, der har givet Mexico mange klap på skulderen i Unesco/FN, og et resultat af dette uddannelsessystem, som er barskere end man kunne have rationaliseret sig til gennem sund fornuft. En analfabet, der var enorm høj, såvel blandt kvinder som mænd, i et land med 9 års gratis, obligatorisk skolegang! En korruption inden for skolevæsenet, der siger sparto til de transaktioner, vi kender til fra Europa. En katastrofal mangel på handlingsindikativer, næsten total resignation over for problemet - indignation, men total handlingslammelse. En desperat situation for kvinder, der i dette område er de, som primært bidrager til familiens subsistens. Det er kvinder som ønsker uddannelse for deres børn, sønner såvel som døtre, som ikke opfatter en kvindes

opgave som primært at være mor, hustru og husmor. Dvs de traditionelle latinamerikanske ideologiske barrierer findes så godt som ikke her.

Men det er et område hvor kapitalismen gradvist tilintetgør det traditionelle livsgrundlag, bonde- og markedsøkonomien opløses, med tiltagende arbejdsløshed, migrationer og social elendighed til følge. Hvor børnenes arbejdskraft er uundværlig på grund af den trængte økonomi. Og hvor skolegang er en udgift, selv om skole og bøger er gratis.

Antropologens situation: tælle op og snakke, finde ud af hvorfor skolesystemet overhovedet ikke fungerer, skrive en rapport, sende den til de ansvarlige i toppen af bureaukratiet + avisen i dette land, der har såkaldt pressefrihed (med risiko for "pludselig" at miste forskningsstilladelse). Modtage et takkebrev. Invitation til kongres 1, 2 og 3 om emnet, møde med embedsmænd, der mener at være ved at få bugt med korruptionen, "det var den foregående præsidents mænd..." osv. Virkeligheden forandrer sig ikke. Folk i landsbyerne er stadig berøvet muligheden for at få opfyldt blot en af minimumsbetingelserne for selv at gøre noget ved situationen: at lære at læse og skrive.

I sin essens må spørgsmålet om antropologens feltpraksis derfor være: hvad gør man i sådan en situation? hvordan bruger man sin tid, sine informationer? hvem formidler man til?

Man kan legitimere sin tilstedeværelse som observatør på de traditionelle måder. Udarbejde en rapport om tingenes tilstand med sobre oplysninger og statistikker, som lander i arkiver hos de bevilligende myndigheder eller i embedsmændens skuffe for den slags sager. Man kan skrive til sit hjemlands offentlighed, delagtiggøre folk i skandalerne, forarge i oplysningens navn. Nogle hjemme bliver klogere af det, men i landsbyen i Mexico ændrer tingene sig ikke. Den politiske magt ligger hos de, der står bag reformerne og statsinitiativerne, og deres interesser ligger ikke i at uddanne, bevidstgøre folk, men i at skjule at folket ikke bliver uddannet. Statistikker bliver udarbejdet på skriveborde

i et kontor af to betroede ansatte. Skodderne er lukkede for at skærme af mod den brændende sol og hvad der ellers måtte trænge ind af billeder fra virkeligheden. Det er de statistikker, vi kan slå op i Statistical Yearbooks!

Man føler sig nytteløs og hjælpeløs, offer for systemet i den privilegerede ende. Vi kender vel alle den fornemmelse, selv om få snakker om den. Og egentlig må den blive mere og mere almindelig, da antropologiens genstandsområder jo i stigende omfang vil bestå af lokalsamfund, der bliver klemmt i konfrontation med en større statsmagt, i subsumtionens diverse faser.

Min hensigt er ikke at vi skal genoplive den gamle Huizer-diskussion om 'active participation' (uden derfor at forklejne denne diskussions relevans!), snarere at vi skulle tage udgangspunkt i seminariedeltagernes egne feltsituationer. En erfaringsudveksling, en diskussion af disse, og ikke en debat om etik og ideelle fordringer.

Jeg skal kort her nævne, at jeg selvfølgelig ikke fandt løsningen, men at jeg prøvede at gøre min tilstedeværelse nyttig ved at arbejde med alfabetisering i mindre kvindegrupper i slumkvarteret, på opfordring af kvinderne selv. Det var en svær og spændende proces for en ikke-uddannet pædagog, men de erfaringer, jeg har fået herigennem har været uundværlige i mine forsøg på at opstille mulige handlingsinitiativer i den konkrete situation. Initiativer, der i dette tilfælde må tages uden for rammerne af det eksisterende system af folk i lokalområdet selv.

Det andet emne, jeg gerne ville præsentere på seminaret, er nogle af udviklingstendenserne i markedskvindernes situation i det pågældende område. Af disse tendenser har jeg især fordybet mig i A) ændringerne inden for familiestrukturen, de organisatoriske konsekvenser af dette for kvindearbejdet, samt B) de bevidsthedsmæssige aspekter af denne proces, som de fremtræder i ændret socialisationspraksis og nye mobiliseringsformer af kvinder.

Det er en ordentlig mundfuld, og præciseringer af disse problemstillinger kunne fylde et nummer af dette tidsskrift. Her skal derfor, som nævnt i indledningen, kun præsenteres hovedlinjerne i A og B, i en slags projektbeskrivelse:

tegning: Gitte Dæhlin

Problemstilling: De generelle udviklingstendenser i samfundssystemer som det mexicanske har været præget af en stigende ekspansion efter resourcer og arbejdskraft. Anlæggelsen af industriområder og storbrugsdrift har overvejende tiltrukket den mandlige arbejdskraft, som tidligere var beskæftiget ved subsistenslandbrug, håndværk, eller som daglejere. Derigennem er der sket en ændring i produktionsgrundlaget i de pågældende områder, men ændringen har kun været delvis: det oprindelige reproduktionsmønster er i en vis grad blevet opretholdt, idet arbejdskraften kun temporært har kunnet finde beskæftigelse i storbrugene/industriområderne. Den øvrige tid er det småbrugene, der er det økonomiske grundlag for reproduktionen af arbejdskraften.

Kvinderne i det lokalsamfund, som forskningsprojektet bygger på, har haft deres primære beskæftigelse som distributører af de producerede landbrugsprodukter. Deres handel eller vareudveksling har været central for lokalsamfundets reproduktion i det hele taget. De økonomiske funktioner, de herigennem har varetaget, har været fundamentale i udviklingen af disse agrarsamfund.

Med ændringerne i produktionsgrundlaget ændres naturligvis også kvindernes rolle, forstået på den måde, at hver enkelt bondes kone/datter ikke længere kan ernære sig ved at markedsføre husholdets produkter. Kvinderne må nu enten købe produkter fra andre bønder eller begynde at handle med varer, der produceres uden for husholdet. På denne måde integreres de i et større markedssystem, og deres overskud ved markedshandel vil i større grad gå til erhvervelse af produkter udefra, og kun en del vil reinvesteres i produktionen. Herigennem kommer de i konkurrence med agenter fra et større system, købmænd og lokale/nationale monopoler.

Men ud over disse økonomiske ændringer er de ideologisk-bevidsthedsmæssige konsekvenser af ændringsprocessen særdeles interessante. Disse konsekvensers komplekse natur lader sig ikke aflede direkte af ændringerne i det økonomiske grundlag, og de vil i undersøgelsen indgå som centrale elementer for at forstå totaliteten af ændringssituationen.

etodisk-
eoretiske
vervejelser:

Forskningsprojektet tager udgangspunkt i en bestemmelse af Istmo-Zapoteker kulturens specificitet og særegenhed i forhold til indianer-bondekulturer i lignende socio-økonomiske samfundssammenhænge. Særegenheden frentreder især inden for de ideologisk/bevidsthedsmæssige aspekter, hvorved disse vil få prioritet i dette forskningsprojekt.

Dette udgangspunkt afviser i sin bestemmelse ikke den betragtning, at man for at kunne analysere konsekvenserne

Teoretisk-
metodiske
problemområder:

af de samfundsmæssige ekspansions/integrationsformer må have en generel forståelse af hvilke tendenser i udviklingsprocessen, der er centrale for bestemmelsen af processens konkrete form. Jeg tænker her specielt på den socio-økonomiske udvikling, som lokalsamfundet undergår, samt hvilke påvirkninger af økonomisk karakter, lokalsamfundet er underlagt fra det større nationale system.

Imidlertid tager mange analyser af generelle udviklingsændringstræk ikke i tilstrækkelig grad hensyn til den konkrete kulturforms respons/reaktion. Opløsnings- og og udviskningstendenser bliver almengjort i et omfang, der reducerer modstand mod disse tendenser til blotte "barrierer" eller "midlertidige hindringer", hvis betyning på forhånd bestemmes som undtagelser og tilfældigheder. Herigennem risikerer man, at en særdeles væsentlig forståelse af netop de specifikke manifestationer af kulturel integritet, der viser sig i diverse resistensformer, går tabt. Den "eksotisme", der lever, kan ikke altid betragtes som en reminiscens af noget en gang "været", der i dag fremstår som kulturens egenart er ligeså "ægte" som en beskrevet oprindelig kultur, den er stadig et udtryk for grupper af menneskers organisering af liv i alle dets aspekter.

Jeg vil i forskningsprojektet vælge 3 indgangsvinkler i bearbejdelsen af feltmaterialet fra Istmo Zapotekerna. Alle 3 områder er områder inden for antropologien, som jeg har beskæftiget mig med i løbet af min studietid, feltarbejde og senere i undervisningsforløb.

1).

En indgangsvinkel, der gennem den ny kvindeantropologi har givet muligheder for at nyfortolke de social-organisatoriske konsekvenser af ændrings/integrationsprocesser, specielt inden for familie- og husholdsstrukturer.

Den antropologiske forskningsmetode har traditionelt haft sit primære genstandsfelt inden for disse områder, og de nyere studier, og specielt analyser foretaget i forbindelse med den nye kvindeantropologi har været af overordnet vigtighed som supplement og uddybning af de generelle udviklingstendensers karakter.

Jeg vil specielt koncentrere mig om matri-lokalitetens betydning for karakteren af lokalsamfundets reproduktionsmønster. Jeg vil arbejde med begrebet i en udvidet betydning, således at det ikke skal forstås som en residentsform alene, men som et udvidet princip for social organisation. Dvs at der i dette begreb er indeholdt aspekter af såvel økonomisk som socio-kulturel karakter, aspekter som er udtryk for den samfundsmæssige organisation af produktion og reproduktion. Begrebet er i sin udvidede betydning et dynamisk arbejdsbegreb, der kan anvendes i en diakron samfundsanalyse ved at sammenholde nogle samfundsmæssige ordningsprincipper i en strukturel definitet. Det postulerer et afhængighedsforhold mellem forskellige niveauer i den samfundsmæssige organisation, men søger dog at bestemme interrelationerne mellem disse niveauer snarere end at bestemme et ensidigt determinansforhold.

Eksemplet fra Istmo-Zapotekerne viser at matri-lokalitet ikke blot karakteriserer en bestemt tendens i et traditionelt bosætningsmønster, men at et dybere studium af fenomenet netop afslører de ændringer, lokalsamfundets produktion og reproduktion har gennemløbet.

Jeg fandt i mit feltarbejde blandt den økonomisk dårligst stillede gruppe hos Istmo-Zapotekerne, at der traditionelt havde været en overvejende tendens til matri-lokalitet. Denne tendens må dels forklares ved kvindernes centrale betydning for distributionen af produkterne, dels den tætte tilknytning til forældrenes hushold. De markedsførte produkterne fra de var ganske unge piger. Ved giftermål ville kvinderne (de fattigste) blive boende hjemme og ernære sig ved markedshandel, og manden ville flytte med til kvindens hushold. (Hos de mere velstillede ville

kvinderne flytte til mandens hushold, men kun for at lave husligt arbejde, ikke for at markedsføre mandens produkter.)

Jorden var oprindeligt fællesejede, men udbyttet af markedsalget tilhørte kvinderne. Nogle hushold tjente på markeds-handelen, bl.a. ved at kvinderne rejste til andre områder i Syd-mexico og Guatemala, hvor deres produkter var efterspurgt. For at kvinderne kunne rejse, var det nødvendigt at andre kvinder blev hjemme og passede husholdningen (madlavning, børnepasning, køkkenhave, små husdyr etc.). Nogle hushold anvendte overskuddet til opkøb af jorde fra andre etniske grupper eller af mexicanske jordejere, og der investeredes således i produktionen af landbrugsafgrøder. At nogle hushold investerede i jord medvirkede til differentieringen/klassedelingen i Zapotekergruppen.

Den intensiverede markedsandel har uden tvivl fremskyndet tendensen til neolokalitet, dvs at ægtepar har etableret hushold uden for den udvidede, matri-lokal familie, enten på grund af at de nyerhvervede jorde lå så langt borte fra familiens jorde, eller for at frigøre sig fra at skulle forsørge så mange slægtninge. Tendensen til neolokalitet blev også forstærket gennem den stigende påvirkning fra det omkringliggende samfund, fra den mexicanske bondekultur (mestiz-kultur), hvor neolokalitet var almindelig. Det sociale og kulturelle tilhørsforhold til matri-linien i slægten bibeholdtes dog, moderen forblev referencepunkt og magtcenter i mange udenom-økonomiske beslutningsprocesser (fx omkring ægteskabsindgåelse, civil/religiøse hverv, uddannelsesspørgsmål). Der er også en del eksempler på at en stærk økonomisk relation inden for den udvidede familie er fortsat på trods af opsplitninger. Disse eksempler indikerer dog ikke i tilstrækkelig grad, at der skulle være tale om en "skin-neolokalitet", da der i blandt de undersøgte hushold også var mange eksempler på økonomisk uafhængige, neolokale hushold.

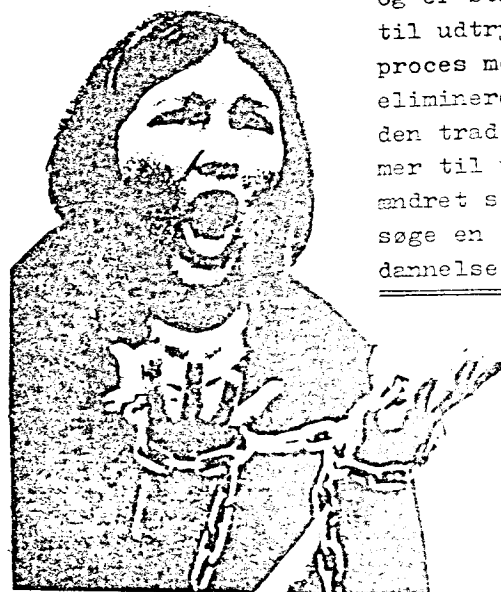
Med den voksende integration i det nationale, kapitalistiske system ændres produktionsgrundlaget i Istmo området

gradvis. En stor del af mændene drager væk fra området for at arbejde på større landbrug eller i de til landbruget eller råstofdudvindelsen knyttede industrier. Betingelserne for landbrugsproduktionen i området er dårlige, jorden udpines og lider under kroniske tørkeperioder. Landbruget kan ikke opsuge det stigende befolkningstal, og mændene søger bort. Kvinderne udvider deres handel til i stigende omfang at omfatte varer producerede i andre regioner (tekstiler og plastik), og de bliver den stabile økonomiske basis i lokalsamfundet. Mændene bidrager periodevis til økonomien, men i den daglige reproduktion er kvindernes bidrag til husholdningsøkonomien de centrale.

Med den stigende afvandring af mænd går tendensen til en matrilokalitet, eller rettere mod hvad jeg vil betegne som en kvindecentreret matrilokalitet. Dette begreb skal forstås som et historisk udviklingsprodukt, en sociokulturel kvindeenhed centreret omkring moderen med dennes ugifte sønner, ugifte døtre og gifte døtre med bortrejste mænd. De sidstnævnte har ofte boet neolokalt indtil manden forsvinder.

Kvinderne flytter tilbage til moderens hushold og indgår i den daglige organisering dér sammen med ugifte søstre og andre gifte søstre, hvis mænd arbejder i andre områder, eller rejser rundt som arbejdsløse i Mexico. De neolokale hushold opretholdes tendentielt i de tilfælde, hvor manden har et fast arbejde, dvs hvor han enten bor hjemme eller regelmæssigt vender hjem, mens de matrilokale hushold afspejler situationer, hvor mændene enten rejser rundt eller er borte i flere år ad gangen. Herved forstærkes moderens/kvindegruppens magt og indflydelse især over områder, som knytter an til den daglige reproduktion.

Der tegner sig altså en tendens til at krisen i landbruget forårsager at kvinderne genoptager en traditionel bosætnings- og organiseringsform. Men netop den neolokale tendens virker som den faktor, der bryder den traditionelle matrilokalitet og skaber den kvindecentrerede matrilokalitet.

2).

En anden indgangsvinkel, hvis særlige relevans udspringer af det specifikke i empirien er studiet af socialiseringsprocessen. Dennes specifikke karakteristika er betinget af dobbelt aspektet i lokalsamfundets konfrontation med det større nationalsystem:

A.) En konfliktproces af sociokulturel art, der udviser flere paralleller med andre indfødte gruppers integration i et større nationalt system, og som er gældende for såvel kvinder som mænd.

B.) En konfliktproces af mere kønsspecifik karakter, karakteriseret ved at kvinderne hos Istmo Zapotekerne traditionelt socialiseres ind i en rolle, der understreger kvindens økonomiske uafhængighed og hendes fremtrædende plads i det offentlige liv. Samarbejde i større kvindegrupper omkring økonomiske og sociale aspekter ligger som den implicite norm for løsning af flere af dagligdagens problemer, og moderens autoritet gælder ikke kun inden for husholdssfæren. I konfrontationen med det nationale systems ideologi, repræsenteret gennem skolesystemet og massemedierne, kommer kvinderne ind i en sekundær socialisationsproces, der er total forskellig fra den primære. Det nationale systemsideologi i Mexico foreskriver kvinden en tilbagetrukket, underordnet rolle, og er stærkt påvirket af kønssyndromet, som det kommer til udtryk i machismo'en. Den sekundære socialisationsproces modsiger tendenserne i den primære og herigennem elimineres gradvist grundlaget for en reproduktion af den traditionelle kvindelige selvforståelse. Dette kommer til udtryk i nye kvindelige udtryksformer og en ændret social virkelighedsopfattelse. Pkt. 2) vil derfor søge en dybere forståelse af betingelser for bevidsthedsdannelse og disses sociale udtryk.

OGSÅ EN ANTROPOLOGISK VIRKELOGI?

i juni 1979 forsvandt 3 markedskvinder fra Istmo provinsen. Kvinderne havde sul-testrejk i længere tid i protest mod bortførelsen og fængslingen af nogle mandlige, revolutionære arbejdere og bønder. Hvor mange kvinder sidder der i dag som politiske fanger i mexicanske fængsler? - der findes ingen statistikker....

MATRIFOKALITET-- ET ANTROPOLOGISK PROBLEMBARN ELLER EN MISFORSTÅET MODSTANDSKULTUR?

Den matrifokale familie har i mange år været betragtet som et problembarn indenfor antropologien, fordi den falder udenfor de rammer, antropologerne har udviklet i studiet af familien. I stedet for at forsøge at "forklare" den matrifokale families usædvanlige struktur og funktion, som så mange antropologer har forsøgt at gøre, søger jeg at analysere, hvorledes familien er opstået som et led i et større reproduktionsystem, der udvikledes blandt slaverne i den nye verden. Dette system var oprindeligt en overlevelsesstrategi for slaverne, idet det byggede på et netværk af udvekslingerelationer, som udnyttede de ressourcer, der stod til slavernes rådighed, på den mest fordelagtige måde. Efterhånden kom reproduktionsystemet også til at danne grundlaget for en modstandskultur, som nægtede at underordne sig den undertrykkelse, slaverne levede under. Modstandskulturen gjorde det f.eks. muligt for de frigivne slaver at rive sig løs fra plantagerne mange steder efter emancipationen. På denne måde blev den en medvirkende årsag til, at plantagedriften ophørte og at adskillige plantagesamfund brød sammen. Den afro-amerikanske kultur, hvoraf familien er en del, er derfor ikke en tilpasning til fattigdom, som nogle antropologer har ment. Den udgør en modstand mod det undertrykkende samfund, som danner rammen om kulturen.

Status over matrifokalitetsbegrebet

I begyndelsen af 1950'erne blev der opfundet et nyt begreb indenfor antropologien. Det skete, da R.T. Smith benyttede

ordet 'matrifokalitet' i sin analyse af familiestruktur blandt afro-amerikanerne i det daværende Britiske Guiana (Smith 1973: 122-124). Det er meget almindeligt, at antropologer udvider den antropologiske terminologi med nye begreber. De fleste af dem forsvinder i løbet af kort tid og slår aldrig an. Men begrebet matrifokalitet blev hurtigt et kendt ord indenfor (og udenfor) socialantropologien, og det er efterhånden blevet diskuteret i en endeløs række af debatter, symposier, artikler og digre værker (f.eks. Comitas og Lowenthal 1973; Gerber 1968, 1973; Marks og Römer 1978). Matrifokalitetsdiskussionen har været præget af meget stor uenighed blandt antropologer, og man skal nok helt tilbage til debatten mellem diffusionisterne og funktionalisterne i London for at se så mange bitre angreb antropologerne imellem. Men hvad er grunden til, at antropologerne i ca. 25 år har uvrullet sig i den ene diskussion efter den anden omkring et så tilsyneladende uskyldigt begreb som matrifokaliteten? Der er tre vigtige årsager til dette: 1) en teoretisk krise indenfor socialantropologien, 2) en mangel på politisk bevidsthed blandt antropologier, 3) antropologisk 'matrifokalitet'.

1) den teoretiske krise

Matrifokalitetsbegrebet blev udviklet i forbindelse med studiet af afro-amerikansk, især vestindisk familiestruktur. Da man i begyndelsen af 1950'erne opdyrkede det vestindiske område som studieobjekt, havde man allerede udviklet en del teoretiske og metodiske erfaringer indenfor socialantropologien gennem feltarbejde i Afrika. De britiske struktur-funktionalister havde lige publiceret deres to klassikere African Political Systems (Fortes og Evans-Pritchard 1940) og African Systems of Kinship and Marriage (Radcliffe-Brown

og Forde 1950), hvori en lang række afrikanske stammesamfund analyseres ud fra deres forskellige slægtskabsformer og de sociale, politiske og økonomiske funktioner, disse har.

Man inddelte stammer efter om de havde patrilinear, matrilinear eller dobbelt 'descent,' eller om de var bilaterale. Den type slægtskabsstruktur, som man fandt indenfor stammerne blev derefter set som grundliggende for, hvorledes stammernes medlemmer fordelte deres jord, materielle goder, arbejdskraft, kvinder og børn. Slægtskabssystemerne inddelte dem i faste, funktionsdygtige grupper, som eksisterede i en eller anden form for ekvilibrium. Man mente, at langt de fleste primitive grupper var opbygget som de afrikanske samfund efter sådanne slægtskabssystemer (Radcliffe-Brown 1950, Fortes 1953).

Socialantropologien blev derfor betragtet som det sammenlignende studium af forskellige slægtskabsformer, de grupperinger disse afgrænsede, og de sociale og økonomiske funktioner, de havde. I slutningen af 1940'erne gjorde Meyer Fortes dog opmærksom på, at det også kunne være frugtbart at studere primitive samfund ikke bare ud fra deres større, integrerende slægtskabssystemer, men også ud fra de enkelte husstandsgrupperinger og den måde, hvorpå de fungerede (Fortes 1949, Goody 1958).

Det var mere eller mindre den teoretiske og metodiske bagage, socialantropologerne bragte med sig, da de påbegyndte deres caribiske studier. R.T. Smith, som havde studeret under Meyer Fortes, fandt hurtigt ud af, at der ikke fandtes større slægtskabssystemer og slægtskabsenheder blandt afro-amerikanerne i Britisk Guiana af den art, som var beskrevet for Afrika. Derimod var der naturligvis masser af husstande, som nødvendigvis måtte have en eller anden struktur og funktion. og dem

satte han sig for at studere. Han fandt hurtigt ud af, at de vestindiske husstande var meget forskellige fra de afrikanske, Fortes havde beskrevet. Mens de afrikanske bestod af et mandligt overhovede, en kone plus børn og eventuelt andre slægtninge, havde mange af de vestindiske husstande ikke et mandligt, men et kvindeligt overhovede, og husstandene bestod af forskellige typer slægtninge. I en del tilfælde var der simpelthen ikke nogen voksen mand til stede i husstanden. Grunden til dette var, mente Smith, at mændene på grund af fattigdom havde svært ved at forsørge deres familie. Det betød, at de havde ringe økonomisk betydning i husstandene, og det blev så kvinderne, der måtte overtage rollen som husstands-overhovede. Dvs. at kvinderne kom til at spille en dominerende rolle i husstandene og dermed i de familier, der boede sammen i husstandene. De blev altså 'matrifokale.' Det indebar, at kvinderne skulle udfylde to roller på én gang, nemlig rollen som forsørger (som husstandsoverhovedet har) plus rollen som husholderske (som hustruen og moderen åbenbart har). Da det var svært for kvinderne at udfylde det hul, som opstod, fordi mændene ikke duede som forsørgere, var det vanskeligt for disse kvindelige husstandsoverhoveder at organisere stabile, funktionsdygtige enheder. Resultatet var, at husstandene var ustabile, idet folk skiftede husstand afhængig af hvor det nu bedst kunne betale sig at bo. Helt galt var det naturligvis med mændene, som åbenbart ikke havde noget at bestille indenfor husstanden, når de ikke kunne være husstandsoverhoveder. De var derfor bare marginale personer i husstandene (R.T. Smith 1956, 1960).

Denne meget forenklede beskrivelse af Smiths studium af familiestruktur i Britisk Guiana illustrerer nogle af de

problemer, struktur-funktionalismen stødte på, da den forsøgte at benytte de afrikanske modeller i Vestindien. Da det viste sig, at den vestindiske familie ikke så let lod sig klassificere i de pæne skemaer, de britiske socialantropologer møjssomligt havde stykket sammen, konkluderede antropologerne ikke, at det var, fordi der var noget i vejen med de afrikanske modeller. Derimod måtte der være noget i vejen med den caribiske familie, idet den var ustabil og ikke funktionsdygtig. Den fik derfor benævnelsen 'matrifokal' og blev sat i bås for sig selv.

R.T. Smiths studium af afro-amerikansk familiestruktur affødte som sagt en længere debat indenfor antropologien. Man diskuterede, om den afro-amerikanske familie gennemgik en livscyklus, så den i visse stadier af sin udvikling havde et mandligt husstandsoverhovede (M.G. Smith 1962; Gonzalez 1969; Clarke 1957), og om den afro-amerikanske familie var en version af den afrikanske udvidede familie eller den europæiske kernefamilie (Herskovits 1945; Greenfield 1966; Shimkin, Louie og Grate 1978; R.T. Smith 1967; M.G. Smith 1965).

Det er først indenfor de sidste år, at det er ved at blive erkendt, at det ikke er den afro-amerikanske familie, men den antropologiske teori, som har været det egentlige problem, idet den har været begrænset af visse paradigmer, som har været utilstrækkelige i studiet af afro-amerikanske kvinder. I en publikation fra 1978 har R.T. Smith således erkendt, at studiet af vestindisk familiestruktur har været alt for begrænset af den funktionalistiske opfattelse, at husstanden er central i familien og samfundet.

2) Mangel på politisk bevidsthed

Når antropologer har haft så svært ved at slippe af med opfattelsen af den afro-amerikanske familie som usædvanlig og

matrifokal, hænger det også sammen med, at de har arbejdet i et politisk klima, hvor det var populært at betragte den afro-amerikanske familie som unormal, for ikke at sige umoralsk. I 1944-45, få år før det antropologiske studium af Vestindien begyndte at blive almindeligt, havde Lady Huggins, guvernørfruen på Jamaica således startet en ægteskabskampagne for at få papirløse ægtefæller til at gifte sig og for at komme "løsagtighedens sociale, moralske og økonomiske ondskeber" til livs (M.G. Smith 1966). Det var altså almindeligt anerkendt i offentligheden, at kernefamilien var normen, og at alle andre familieformer ikke var acceptable. Det er derfor ikke så mærkeligt, at antropologernes studier centrerede omkring, hvad der var den dybere årsag til den usædvanlige familie, og hvad man kunne gøre for at ændre den.

Det var ikke mindst tydeligt i U.S.A., hvor der i 1960'erne var stor interesse for den sorte befolkningsgruppe i forbindelse med, at nogle nye sociale velfærdsprogrammer påtænkte gennemført. For at finde ud af, hvordan man bedst kunne hjælpe de sorte ud af deres dårlige sociale og økonomiske situation, gjorde man nogle undersøgelser af de sortes levevis. Det mest kendte og indflydelsesrige studium er nok Patrick Moynihams, som blev offentliggjort i 1965 i en rapport, der hed "The Negro Family - the Case for National Action." Her siges det, at de sortes dårlige sociale kår og fattigdom er indirekte forårsaget af deres "patologiske" familieform, som nedbryder alle normale og sunde sociale relationer (i Blumberg 1978: 567). Denne rapport medførte, at mange af de hjælpeforanstaltninger, som den amerikanske regering udviklede for at forbedre den sorte befolknings kår, ikke gik ud på at skaffe dem godt og vellønnet arbejde, men derimod på at ændre deres familiesystem.

Det skyldes måske ikke mindst, at mange andre samfundsforskere, deriblandt antropologer, hoppede på patologiforklaringen og således gav en videnskabelig legitimering af den offentlige politik.

Blandt de antropologer, der kom til at spille denne rolle, var Oscar Lewis, som i forbindelse med et studium af puerto ricanere i San Juan og New York City udviklede en teori om "the culture of poverty." Denne postulerede, at de fattige afro-amerikanere (eller alle fattige folk for den sags skyld) har udviklet en fattigdomskultur, som gør det umuligt for dem at leve et normalt familieliv, spare penge sammen og således forbedre deres økonomiske vilkår (Lewis 1966). Lewis er senere blevet kritiseret for denne opfattelse (se f.eks. Valentine 1968), men det er klart, at Lewis' arbejde ligesom de matrifokale studier havde stor indflydelse på den amerikanske --og vest-indiske-- offentlighed, både fordi de omhandlede emner, der havde social og politisk betydning, og fordi de var med til at bekræfte nogle af de fordomme, man havde overfor afro-amerikanerne og deres familiestruktur.

3) Antropologisk 'patrifokalitet'

Det er nu ikke rigtigt at give teori og politik hele skylden for, at den afro-amerikanske familie har lidt så krank en skæbne i den antropologiske litteratur. Mange antropologer har med hæderlighed søgt at udvikle nye teorier og har forkastet den politiske opfattelse, at det er de sortes egen skyld, hvis de er fattige. Derimod er det først for nylig, at de fleste antropologer har gjort sig klart, at deres studier har været præget af en helt overdreven bekymring for de stakkels husstande, som ikke har noget mandligt overhovede.

Selv om de antropologiske studier har vedrørt familie-

systemer, er det klart, at de derigennem indirekte har beskæftiget sig med mænd og kvinder og de roller og funktioner, som man normalt tillægger dem. Man har således regnet med, at voksne mænd normalt er overhoveder i familierne, som mændene forsørger og repræsenterer i det omgivende samfund. Kvinderne er derimod underlagt de mandlige overhoveder, forserget og ikke direkte inddraget i de samfundsmæssige beslutninger. Den antropologiske forskning omkring den afro-amerikanske familie har derfor til dels afsløret de fordomme, antropologer har overfor kønsrollemønstret, som det er afspejlet i familiesystemet. Den afro-amerikanske familie, som delvis er udtryk for et uvant kønsrollemønster, er derfor betegnet som speciel og karakteriseret som matrifokal. Det er igen kendetegnet, at efter at antropologerne har afgjort, at kvinderne har en betydelig rolle i familien, har de ikke undersøgt nærmere, hvordan det er lykkedes kvinderne at tilrane sig denne stilling. Tværtimod har antropologerne forsøgt at uddybe, hvorfor mændene har en svag stilling i familien, og hvordan de kan forbedre den. Der har været en del diskussion om hvorvidt det er mændenes dårlige økonomiske og sociale kår eller slavebaggrunden, der har ledt til dette forhold. Der har været liden debat om, hvorfor kvinderne har en så relativt stærk stilling, og hvad det er, der har gjort dem delvis uafhængige af mændene, udover at det jo åbenbart har været en nødvendighed, når mændene var så svage.

Der har været ringe forståelse for, at det kunne være interessant at studere de afro-amerikanske kvinders stilling for at fremdrage nogle af de økonomiske og sociale forhold, som har givet dem mulighed for at opnå større uafhængighed end deres medsøstre i andre samfund. Eller at kvindernes større

udfoldelsesmuligheder og relative frihed ikke nødvendigvis behøver at indebære, at mændene har en svag og ubetydelig stilling (Mintz og Price 1976: 41).

Hvis man skal nå videre i studiet af familiestruktur og det afro-amerikanske samfund, må det være nødvendigt, at antropologer er bevidste overfor disse problemer, og at de søger at finde en løsning på dem. En sådan kan kun findes, hvis antropologerne bryder med den traditionelle teoretiske opfattelse af samfundet som baseret på familiegrupperinger, der i vesterlandske samfunds tilfælde er kernefamilien. Der må også vælges en fortolkningsmodel, som ikke kan benyttes til at legitimere den undertrykkelse, som afro-amerikanerne har været (og stadig er) udsat for, og som fokuserer på kvindernes såvel som mændenes samfundsmæssige stilling.

Disse overvejelser taget i betragtning synes det mest rimeligt at tage udgangspunkt i et studium af afro-amerikanernes lange historie som et undertrykt folk, først som slaver, senere som plantagearbejdere, småbønder og lønarbejdere. Denne undertrykkelse har sat rammen, indenfor hvilken afro-amerikanerne har skabt deres tilværelse. Da afro-amerikanernes kår har været meget trange, har deres samvær taget karakter af forskellige strategier for at overleve eller for at reproducere sig selv, hvilket indebærer "på den ene side, produktion af eksistensmidlerne" og "på den anden side, produktion af mennesker" (Engels 1973: 71). Men da en gruppe menneskers reproduktionsystem hurtigt bliver standardiseret omkring faste sociale og økonomiske relationer, bliver det en reproduktion af et bestemt socialt og økonomisk samvær, ikke bare af mennesker og eksistensmidler (Rubin 1975: 165). Det er fælles for alle afro-amerikanere, at de først formede deres reproduktionsystemer som slaver. En ana-

lyse af de afro-amerikanske sociale og økonomiske relationers udvikling siden slaveriet kan derfor afklare nogle af de faktorer, der har været vigtige i dannelsen af afro-amerikansk kultur og samfund. Den afro-amerikanske historie har naturligvis varieret meget fra sted til sted, men den har visse fælles grundtræk, som jeg vil søge at drage frem ved at benytte St. Jan som case study.

Tilfældet St. Jan

Det var rent logisk plantageejerne, som skulle sørge for, at slaverne blev reproduceret, idet de var en del af hans private ejendom og et nødvendigt led i plantageproduktionen (Hindness og Hirst 1975: 128). Plantageejerne gav da også slaverne visse ~~madrationer~~ hver uge og sørgede for, at det var muligt for slavekvinderne at føde og brødføde børn. Plantageejerne kontrollerede dog langt fra deres reproduktionsystem. På langt de fleste plantager supplerede slaverne deres madrationer med fødevarer, som de selv producerede ved opdyrkning af køkkenhaver, fiskeri eller husdyravl. Ja, det var endog nødvendigt, at de skaffede disse ekstra produkter, da de næppe kunne overleve ved hjælp af plantageejernes rationer alene. Dette blev anerkendt af plantageejerne og den danske administration, og før slavefrigørelsen - blev det påbudt ved lov, at slaverne skulle have en dag fri om ugen, hvor de kunne dyrke deres forskellige økonomiske aktiviteter. Bortset fra visse restriktioner stod det alle slaverne frit for at benytte plantagernes uopdyrkede arealer og at bruge produkterne, som de ønskede. Plantageejerne kontrollerede naturligvis heller ikke produktionen af børn, det andet aspekt af slavernes reproduktion (selv om de ofte blandede sig i det ved at påtvinge slavekvinder sexuel omgang med dem.) På St. Jan var ca. halvdelen af slavebørnene født til

forældre, som boede på forskellige plantager. En del af de andre børn var født til forældre, som havde sexuel omgang med flere. Kun et mindretal af børnene var født til forældre, som tilhørte samme plantage, samtidig med at de levede i et fast forhold og derfor havde mulighed for at flytte sammen i en kernefamilie.

Slavernes reproduktionsystem var altså ikke baseret på isolerede familieenheder, hvor en kvinde fødte børn og fungerede som husholderske, mens manden sørgede for at skaffe familien de nødvendige fødevarer. Produktionen af eksistensmidlerne var organiseret omkring hver enkelt slave, som fik et stykke jord på plantagen, hvor vedkommende enten alene eller i samarbejde med andre kunne dyrke grøntsager, holde husdyr og finde materiale til at fiske med. Produktion af mennesker hvilede på forskellige seksuelle forhold, hvoraf kun et fåtal udmundede i etableringen af kernefamilier. Da børn i følge loven altid tilhørte deres mors plantage, levede fædre ofte adskilt fra deres børn. Til gengæld levede de i umiddelbar tilknytning til deres familie på mødrende side, da alle disse jo tilhørte samme plantage. På de fleste plantager bestod slavernes boliger af små hytter, hvor der ikke var plads til store familier. De fleste slaver levede derfor i separate boliger, med børnene placeret hos deres mor.

Vi har altså på den ene side et produktionssystem, hvor alle frit kunne udnytte de ressourcer, der stod til deres rådighed, mens vi på den anden side har en husstandstruktur, som var underlagt stærke restriktioner på grund af slavernes tilhørsforhold på de forskellige plantager, de seksuelle relationer og boligforholdene, som de forskellige plantageejere bød slaverne. Produktionsenhederne var med andre ord meget forskellige fra

konsumptionsenhederne, nemlig husstandene. Disse forskellige enheder var derfor forbundet med udvekslingsrelationer, som fordelte eksistensmidlerne til husstandene. Mens kvinderne var den faste kerne indenfor konsumptionsenhederne, var mændene den faste kerne indenfor produktionsenhederne. Det er i udvekslingerne af fødevarer og sex, at kønnene mødtes. På denne måde hvilede hele reproduktionsystemet på et netværk af relationer.

Det var naturligvis til plantageejernes fordel, at deres arbejdskraft blev reproduceret. På denne måde kan man sige, at slaverne gjorde plantageejerne en tjeneste ved at udvikle deres eget reproduktionsystem. På den anden side mistede plantageejerne en stor del af kontrollen med slaverne på denne måde. Hvis plantageejerne havde været i stand til at brødføde slaverne og importere nye slaver fra Afrika, havde de mest mulig kontrol over dem. Men idet plantageejerne lod slaverne udvikle deres eget reproduktionsystem, gav de dem også en selvstændighed og en mulighed for at udvikle deres egne sociale og økonomiske relationer. Dette system skabte et grundlag for, at slaverne kunne etablere deres eget samfund, så snart de fik deres frihed og kunne forlade plantagerne. Selv om reproduktionsystemet opstod indenfor plantagerne, stod det derfor i modsætning til disse, og efter slaveriets ophør var det derfor heller ikke muligt for plantageejerne at holde på de frigivne slaver. Disse søgte væk fra plantagerne så hurtigt som muligt, og det var en medvirkende årsag til, at plantageejerne måtte ophøre med at dyrke sukker på St. Jan som på mange af de mindre vestindiske øer få år efter Emancipationen.

Efter slaveriets ophør blev St. Jan folkene småbønder, som levede af at dyrke små jordlodder, som de havde købt af de

fallerede plantageejere, fiske og brænde trækul. Slavernes reproduktionsystem blev nu bondesamfundet eksistensgrundlag, idet udvekslingsrelationerne fortsatte med at fungere og blev udvidet, så de nu indbefattede udveksling af børn og jord, som ikke kunne udveksles under slaveriet. Børn, som under slaveriet skulle bo hos moderen, blev nu ofte udvekslet til forskellige husstande, så der var børn i de fleste husstande. De små jordlodder, som blev købt i én persons navn, efter at sukkeropdyrkningen ophørte, blev omdannet til familiejord, hvor man gav lige andele i jorden til alle børn, men fordelte brugen af jorden efter behov. Selv om sukkerplantagerne ikke fungerede mere, ejede få plantagefamilier stadig det meste af jorden på St. Jan. Det var derfor nødvendigt for mange at tage midlertidigt lønarbejde udenfor øen, eller at opdyrke plantagejord på "share crop" basis.

Det er først indenfor de sidste 30 år, at dette bondesamfund er forsvundet, og et samfund baseret på en amerikanskstyret turistøkonomi er opstået. St. Jan folkene er nu lønarbejdere i turistsektoren eller i den offentlige sektor, som er blevet udvidet betydeligt i de sidste år for at forbedre det offentlige serviceniveau. Selv om St. Jan folkene er lønarbejdere, er det karakteristisk, at de i deres fritid er engageret i en mængde forskellige økonomiske aktiviteter, som supplerer den forholdsvis ringe løn, de kan oppebære som lønarbejdere. Det, der produceres her, fordeles i vid udstrækning gennem udvekslingsrelationer. Børn udveksles også stadig, og en spørgeskemaundersøgelse af 46 husstande i 1975 (ca. 20% af befolkningen) afslørede, at knap 30% af børnene ikke levede med deres biologiske forældre (Olwig 1977, 1979).

Det sociale reproduktionsystem, som jeg har beskrevet

for St. Jan, har altså fungeret i hele øens historie. Det er kommet til udtryk på forskellig vis under slaveriet, i bondesamfundet og under turismen, men det har hele tiden fungeret efter de samme principper. Det, som disse tre perioder i St. Jans historie har til fælles, og som danner rammen om reproduktionsystemet, er det overherredømme, som St. Jan samfundet altid har været underlagt. I den tidlige periode var kolonistystemet repræsenteret af plantagevældet, som tvang St. Jan folkene til at være slaver for europæiske plantageejere. Dette plantagevælde blev ved med at kontrollere de fleste økonomiske ressourcer, da St. Jan omdannedes til et bondesamfund, således at bønderne var delvis afhængige af plantagernes jord, midlertidigt lønarbejde på plantagerne og migrationsarbejde udenfor øsamfundet. I dag er St. Jan underordnet amerikanske kapitalistiske interesser i turistøkonomien, som har tvunget St. Jan folkene til at tage lønarbejde indenfor turismen, eller i den offentlige sektor, som er afhængig af turismen. Det er karakteristisk for alle de overordnede økonomiske systemer, som St. Jan samfundet har fungeret indenfor, at de har afstukket et ret begrænset eksistensgrundlag for St. Jan folkene, så de har måttet udnytte mange forskelligartede ressourcemuligheder indenfor og udenfor øen. Det betyder igen, at de ikke har lagt sig fast på bestemte reproduktionsenheder, som er selvstændige og permanente, men hele tiden har omgrupperet sig i forskellige produktionsenheder, som så fordeler produktionsmidlerne gennem et netværk af udvekslingsrelationer.

Dette betyder, at hverken husstanden, den biologiske kernefamilie eller den større slægtskabsgruppe er central i den sociale reproduktion. Det er derimod det netværk af mennesker, som den enkelte kan benytte til at organisere forskellige

produktionsenheder, og de udvekslingsrelationer indenfor netværket, hvorigennem eksistensmidlerne fordeles. Det indebærer igen, at samfundets medlemmer ikke er afhængige af bestemte husstands- eller slægtskabsgrupperinger. Tværtimod har de stor frihed med hensyn til, hvem de vil bo sammen med, og under hvilke former det skal ske. Det betyder, at det har været muligt for kvinder at bo i deres egen husstand, hvis de ønskede det, idet de ikke har været afhængige af én mandlig forsørger, men af det sociale netværk. På St. Jan har der således været stor variabilitet i husstandenes sammensætning og udvikling, og der har altid været mange husstande, som ikke har noget mandligt overhovede.

Reproduktion og kultur

Det kan være vanskeligt at generalisere de konklusioner, jeg er kommet frem til i min analyse af St. Jan til at indbefatte alle afro-amerikanere. Det ville da heller ikke være rimeligt. Alligevel er det klart, at der er visse træk, som alle afro-amerikanere har til fælles. De har oplevet et plantagesystem, som ikke afveg meget fra St. Jans, og som satte rammen for udviklingen af et afro-amerikansk reproduktionsystem. De har oplevet forsøgene på at frigøre sig fra plantagerne efter emancipationen, som resulterede i etableringen af små bondesamfund og flugten til byen for at finde lønarbejde. De har oplevet, at et folk ikke så let slipper fri for flere hundrede års undertrykkelse, og at mulighederne for at bedre deres sociale og økonomiske kår har været ringe. Det er min hypotese, at afro-amerikanernes nuværende kultur og samfund er opstået indenfor plantagesystemet som et reproduktionsystem, og at det er blevet systematiseret gennem udvekslingsrelationer, som tillod slaverne at udnytte de ressourcer, der stod til deres rådighed

på den bedste måde. Reproduktionsystemet skabte samtidig solidaritet og en samlet modstand mod det undertrykkende plantagesystem. Nyere studier af afro-amerikansk slaveri indeholder da også indirekte henvisninger til kooperative netværk og "modstandskulturer" blandt slaverne (f.eks. Craton 1978; Blassingame 1972; Gutman 1976; Kulikoff 1978; Muscatine 1976).

Denne afro-amerikanske modstandskultur opblomstrede efter slaveriets ophør og blev mange steder grundlaget for de samfund, afro-amerikanerne etablerede udenfor plantagerne. Slavernes reproduktionsystem havde da fået en fast form, og de udvekslingsrelationer, som opstod under slaveriet fortsatte derfor, både fordi de gav afro-amerikanerne de bedste muligheder for at klare sig, men også fordi de dannede rammen om deres tilværelse og var blevet en del af deres kultur. Det er i dette lys, den afro-amerikanske familie skal fortolkes. Når afro-amerikanerne lever i så mange forskellige husstande, hvoraf mange har kvindeligt overhovede, skyldes det derfor ikke, at mændene er svage, eller at kvinderne er dominerende. Det betyder blot, at husstandene ikke er samfundets basis, men blot konsumptionsenheder, som eksisterer i et større reproduktionsystem, hvor eksistensmidlerne produceres i mange forskellige enheder og fordeles via udvekslingsrelationer. Ved at fokusere de antropologiske studier på husstandene har man fuldstændig negligeret den rolle, som mændene har i samfundet, idet denne ikke primært udspilles indenfor husstanden.

Denne hypotese understøttes delvis af nyere studier af afro-amerikanske samfund i Vestindien og U.S.A., idet disse mere og mere er begyndt at lægge vægt på de sociale og økonomiske relationer, indenfor hvilke husstandene eksisterer, og deres betydning for folk, hvis eksistensgrundlag er stærkt be-

grænset af et større undertrykkende samfund (Brown; Gonzalez 1969; Stack 1974; Blumberg 1978; R.T. Smith 1978.) Disse studier viser, at hvis man skal beskæftige sig med den afro-amerikanske familie, er det altså ikke særlig bevendt at studere husstande, mor/barn forhold og marginale fædre. Man skal derimod studere de netværker, som folk fungerer indenfor, og som familien og husstanden er en del af.

Desværre er de nyere studier af den afro-amerikanske familie bygget næsten udelukkende på feltarbejde og kan således ikke påvise de sociale og økonomiske relationers udvikling gennem tiden. Disse studier har da også haft tendens til at fortolke afro-amerikanernes udvekslingsrelationer som en tilpasning til den dårlige situation, afro-amerikanerne befinder sig i. Men hvis relationerne bare var en tilpasning, er det svært at forstå, hvorfor det omgivende samfund skulle have noget at udsætte på dem og søge at ændre dem. Det er da også min hypotese, at relationerne ikke bare udgør et eksistensgrundlag i undertrykkende samfund, men også giver afro-amerikanerne en mobilitet og fleksibilitet, som gør det svært for det omgivende samfund at kontrollere dem. Når U.S.A. i 1960'erne ønskede at forbedre afro-amerikanernes sociale og økonomiske forhold ved at ændre familieformen, var den egentlige årsag derfor nok så meget, at man derved håbede på at få en mere stabil arbejdskraft i en periode med stærk økonomisk vækst. Kernefamilien med dens kønslige arbejdsdeling, hvor kvinderne er husholdersker, mens mændene er forsørgere, er en lille isoleret enhed, hvor mændene må tage alt forefaldende arbejde for at familiemedlemmerne, der af økonomisk afhængige af fædrene, ikke skal lide nød. Det store netværk af mennesker tvinges ikke ind i sådan en situation, men kan organisere sig,

så det hele tiden udnytter de mest fordelagtige situationer og nægter at tage det dårligste arbejde. Analogt kan man sige, at kvinder, som er afhængige af én forsørger, må finde sig i større undertrykkelse fra denne, end kvinder, som kan støtte sig til et helt netværk.

Dette har måske visse perspektiver for kvindekampen i al almindelighed. Det er ikke min hensigt at agitere for, at alle kvinder skal opgive kernefamilien og organisere sig i større kooperative grupper, men kun at gøre opmærksom på, at så længe det sociale reproduktionsystem hviler på isolerede kernefamilier, bliver det yderst vanskeligt for kvinder såvel som mænd at opnå den uafhængighed og ligestilling, som de ønsker.

Karen Fog Olwig

REFERENCER

- Blassingame, John W.
1972 *The Slave Community: Plantation Life in the Antebellum South*. New York: Oxford University Press.
- Blumberg, Rae L.
1978 *The Political Economy of the Mother-Child Family Revisited, i Family and Kinship in Middle America and the Caribbean*, A.F. Marks og R.A. Römer, red. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden, pp. 526-575.
- Brown, Susan E.
1977 *Household Composition and Variation in a Rural Dominican Village*. *Journal of Comparative Family Studies*, 8 (2): 257-267.
- Clarke, Edith
1957 *My Mother Who Fathered Me*. London: George Allen and Unwin.
- Comitas, Lambros og David Lowenthal, red.
1973 *Work and Family Life: West Indian Perspectives*. Garden City: Anchor Press/Doubleday.
- Craton, Michael
1978 *Searching for the Invisible Man: Slaves and Plantation Life in Jamaica*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Engels, Frederick
1973 [1884] *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers.
- Fortes, Meyer
1949 *Time and Social Structure: an Ashanti Case Study, i Social Structure: Studies presented to A.R. Radcliffe-Brown*, M. Fortes, red. Oxford: Clarendon Press, pp. 54-84.
1953 *The Structure of Unilineal Descent Groups*. *American Anthropologist*, 55: 17-41.
- Fortes, M. og E.E. Evans-Pritchard, red.
1940 *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Gerber, Stanford N., red.
1968 *The Family in the Caribbean. Proceedings of the First Conference on the Family in the Caribbean*. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies.
1973 *The Family in the Caribbean. Proceedings of the Second Conference on the Family in the Caribbean*. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies.
- Gonzalez, Nancie L. Solien
1969 *Black Carib Household Structure*. Seattle: University of Washington Press.
- Goody, Jack, red.
1958 *The Developmental Cycle in Domestic Groups*. Cambridge Papers in Social Anthropology, No. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenfield, Sidney M.
1966 *English Rustics in Black Skin: A Study of Modern Family Forms in a Pre-Industrialized Society*. New Haven: College and University Publishers.
- Gutman, Herbert G.
1976 *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925*. Oxford: Basil Blackwell.
- Herskovits, Melville J.
1945 *Problem, Method and Theory in Afroamerican Studies*. *Afroamerica*, 1: 5-24.
- Hindness, Barry og Paul Q. Hirst
1975 *Pre-capitalist Modes of Production*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kulikoff, Allan
1978 *The Origins of Afro-American Society in Tidewater Maryland and Virginia, 1700 to 1790*. *William and Mary Quarterly, Third Series*, 35(2): 226-259.
- Lewis, Oscar
1966 *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*. San Juan and New York. New York: Random House.
- Marks, A. F. og R.A. Römer, red.
1978 *Family and Kinship in Middle America and the Caribbean*. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden.
- Mintz, Sidney W. og Richard Price
1976 *An Anthropological Approach to the Afro-American Past: A Caribbean Perspective*. Philadelphia: Institute for The Study of Human Issues Occasional Papers 2.
- Muscattine, Lissa
1976 *Waiting for God to Call: Slave Women in America*. Cambridge, Mass.: Senior Honors Thesis, Harvard College.
- Olwig, Karen Fog
1977 *Households, Exchange and Social Reproduction: The Development of a Caribbean Society*. University of Minnesota: Ph.D. Thesis.
1979 *Børn og Samfund på St. Jan. Jordens Folk*, nr. 3: 289-298.
- Radcliffe-Brown, A.R.
1950 *Introduction, i African Systems of Kinship and Marriage*, A.R. Radcliffe-Brown og D. Forde, red. London: Oxford University Press, pp. 1-85.
- Radcliffe-Brown, A.R. og D. Forde, red.
1950 *African Systems of Kinship and Marriage*. London: Oxford University Press.

- Rubin, Gayle
1975 The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex, i Towards an Anthropology of Women, R.R. Reiter, red. New York: Monthly Review Press, pp. 157-210.
- Shimkin, Demitri, Gloria Jean Louie og Dennis A. Frate
1978 The Black Extended Family: A Basic Rural Institution and a Mechanism of Urban Adaptation, i The Extended Family in Black Societies, D.B. Shimkin, E.M. Shimkin og D.A. Frate, red. The Hague: Mouton, pp. 25-147.
- Smith, M.G.
1962 West Indian Family Structure. Seattle: University of Washington Press.
- 1965 The Plural Society in the British West Indies. Berkeley: University of California Press.
- 1966 Introduction, i My Mother Who Fathered Me by Edith Clarke. London: George Allen and Unwin, pp. 1-xliv.
- Smith, R.T.
1956 The Negro Family in British Guiana: Family Structure and Social Status in the Villages. London: Routledge and Kegan Paul.
- 1960 The Family in the Caribbean, i Caribbean Studies: A Symposium. Seattle: University of Washington Press.
- 1967 Social Stratification, Cultural Pluralism, and Integration in West Indian Societies. Caribbean Integration: Papers on Social, Political, and Economic Integration. Proceedings of the Third Caribbean Scholars' Conference, S. Lewis og T.G. Mathews, red. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies, pp. 226-258.
- 1973 The Matrifocal Family, i The Character of Kinship, J. Goody, red. Cambridge: University Press, pp. 121-144.
- 1978 Class Differences in West Indian Kinship: A Genealogical Exploration, i Family and Kinship in Middle America and the Caribbean, A.F. Marks og R.A. Römer, red. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden. pp. 335-381.
- Stack, Carol B.
1974 All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community. New York: Harper and Row.
- Valentine, Charles A.
1968 Culture and Poverty: Critique and Counter-Proposals. Chicago: The University of Chicago Press.

Inger Sjørslev:

ÅNDEBESÆTTelser SOM KVINDelig REAKTIONSFORM.

Et antropologisk bidrag til forståelse af kønsulighedens opretholdelse.

I sin artikel i Kvindestudier 2 redegjorde Susan Whyte for de forskellige former for kontrol, som kvinder kan være underlagt, nemlig en økonomisk, en seksuel og en bevidsthedsmæssig kontrol, og hun illustrerede dette med eksempler fra forskellige typer af samfund. Denne artikel gav samtidig et indblik i, på hvilke måder antropologer forsøger at forstå klare kontrollens sammenhæng med forskellige samfundsstrukturer.

En stor del af den antropologiske teoridannelse omkring disse spørgsmål forsøger at forklare kontrollen med kvinder på et samfunds-mæssigt plan fx med henvisning til nødvendigheden af at have kontrol med kvindernes arbejdskraft og med de børn de føder, eller som et resultat af en samfundsstruktur, hvori kvinderne spiller en rolle som udvekslingsobjekter, der i denne egenskab er med til at danne de vigtige alliancer mellem mænd. En del teorier såvel af ældre dato som feministisk inspirerede nyere teorier har endvidere været fokuseret på at finde frem til "universal-forklaringer" på kønsulighedens opståen.

Således er denne fx blevet forklaret ud fra det, at kvinder er henvist til den domestiske sfære, mens mænd dominerer den offentlige sfære (Rosaldo, 1974); som et resultat af, at kvinder af biologiske årsager betragtes som nærmere naturen end mænd, og da alle samfund identificerer natur som noget mindreværdigt i forhold til kultur, betragtes kvinder som følge heraf som andenklassens mennesker (Ortner, 1974), eller man har i historisk-materialistiske forklaringer set "kvindekønnets verdens-historiske nederlag" som et resultat af - eller en forudsætning for - privatejendommens opståen i forbindelse med overgangen til agerbrugs- og kvægavlssamfund. (Engels, 1977, Christensen og Åby, 1977)

Det er naturligt, at antropologien med sin samfundsmæssige fokusering primært har taget sådanne indfaldsvinkler, og at man netop fra antropologer med deres viden om tidligere samfund og forskellige samfundstyper, har forventet et bidrag til opklaringen af, hvad der er den oprindelige årsag til den kønsulighed, man finder i de fleste samfund i verden. Dette gælder også på trods af de variationer i kønsrollerne, som studiet af forskellige kulturer også har vist findes. Det er således også til antropologien man fx har vendt sig for at få belyst spørgsmålet om, hvorvidt der eksisterer eller har eksisteret matriarkater, og hvorledes disse i så fald er blevet løbet over ende af patriarkalske samfundsstrukturer.

Fokuseringen har i langt overvejende grad ligget på de store samfundsmæssige linier og årsagsforklaringerne, mens man i mindre grad har interesseret sig for de interpersonelle og psykologiske aspekter af de kønsrelationer, men har studeret i forskellige samfund. Man har også i langt mindre interesseret sig, grad for det spørgsmål der hedder (som det er udtrykt i et efterskrift til Engels' "Familien, privatejendommens og statens oprindelse"): "Hvorledes undertrykkelsen er blevet fastholdt i forskellige fremtrædelsesformer og under forskellige familie- og samfundssystemer". (Christensen og Åby, 1977:204).

Når jeg i denne sammenhæng har valgt at benytte mig af et antropologisk materiale om kvinder, der "bruger" det at blive besatte af ånder som en reaktionsform på en ulighedssituation, eller om man vil som en slags strategi, så er det i håbet om gennem dette eksempel at kunne give et bidrag til belysning af netop disse spørgsmål. Umiddelbart kan åndebesættelser måske lyde som et meget specielt og måske noget kuriøst emne. Det er imidlertid langt fra sådan det her skal betragtes. Det skal udelukkende ses som et eksempel på en reaktionsform på en ulighedssituation men det er samtidig hensigten at lade det illustrere nogle generelle mekanismer, som viser sig at udgøre en ond cirkel, hvori en bestemt type reaktioner på en ulighedssituation, eller en situation hvor kvinder

er under kontrol, medfører at de begrundelser der benyttes for at retfærdiggøre en opretholdelse af uligheden forstærkes.

Kort og godt sker der det, at de kvinder der bliver besatte opbygger en magt som de ellers er afskåret fra i den sociale situation, de befinder sig i. Men deres kortsigtede gevinst har nogle konsekvenser, så at de på længere sigt taber, idet prisen for "gevinsten" er, at de stereotyper omkring kvindens "natur" og kvindelig adfærd, der findes forstærkes. Dette skal jeg vende tilbage til efter beskrivelsen af de fænomener det drejer sig om og deres samfundsmæssige baggrund.

Åndebesættelser som generelt fænomen.

Folk der falder i trance og forklarer dette som et resultat af, at de er besatte af ånder, er et af antropologiens mere farverige forskningsområder. Sådanne fænomener er kendt verden over, hvad enten de foregår i forbindelse med shamanisme, som en slags massebesættelse, hvor store dele af et folk på samme tid kan "gå amok", eller inden for en strengt reguleret kultisk sammenhæng. Det skal med det samme bemærkes, at den måde fænomenet her vil blive behandlet på ikke vil rumme de religiøse og kultiske aspekter, ligesom der heller ikke set i et religiøst perspektiv, skal tages stilling til ægtheden, af de oplevelser, der forekommer i forbindelse med besættelse af ånder. Der kan her henvises til den omfattende antropologiske litteratur omkring emnet (se fx litteraturlisten i "Ånder og mennesker", Nationalmuseet 1978).

Selv om såvel mænd som kvinder kan blive besatte, ser der ud til at være en overvægt af kvindelige deltagere i de fleste sådanne kulturer omkring åndebesættelse. Dette er bl.a. påvist af den engelske antropolog I. Lewis i hans sammenlignende studie af åndebesættelse og shamanisme (Lewis, 1971). Man har da også i mange tilfælde foretaget en sammenlignelse mellem dette fænomen og den stereotype opfattelse af kvinder som "hysterikere", idet symptomerne på at være besat i høj grad svarer til

de symptomer der reelt eller således som man forestiller sig det, hører med til et hysterisk anfald. Heri ligger der således allerede en rimelig begrundelse for, at lade et tema, der drejer sig om kvinden som kensvæsen illustrere ved en beskrivelse af kvinder, der bliver besatte af ånder, således som det her er tanken at gøre det. Formålet med at vælge et sådant eksempel er imidlertid ikke, som man måske kunne fatte mistanke om, at bekræfte den stereotyp der siger, at kvinder besidder en iboende og biologisk funderet tilbøjelighed til hysteriske anfald. Det er heller ikke hensigten her at diskutere fænomenet ud fra en egentlig psykologisk eller fysiologisk sammenhæng. Den kendsgerning at det overvejende er kvinder, der bliver besatte af ånder vil blive set i et samfundsmæssigt og interpersonelt perspektiv, hvor fænomenet vil blive anskuet og forsøgt forklaret som et resultat af den ulighedsrelation der eksisterer mellem kønnene, hvor kvinder er underlagt mænds kontrol såvel økonomisk og politisk som seksuelt.

Frem for at være medvirkende til at bekræfte en af de gældende stereotyper om kvinden som kensvæsen, skulle dette eksempel således gerne bidrage til en mere virkelighedsnær forklaring på, hvordan denne stereotyp holdes i live, og hvordan den bliver benyttet i forskellige sociale sammenhænge. Eksemplerne her er taget fra fire afrikanske småsamfund, som alle er karakteriserede ved, at en stor del af kvinderne fra tid til anden bliver besatte af ånder, enten individuelt eller i en kultisk sammenhæng. Man kunne også have fundet sådanne eksempler andre steder fra, fx fra andre afrikanske samfund, fra det caribiske område, hvor voodoo-kulten eller shango-kulten er fænomener af lignende art, eller man kunne for den sags skyld have taget eksemplet fra den europæiske middelalder (Cohen, 1970). Det karakteristiske ved alle sådanne kulturer er, at tilhængerne er socialt undertrykte personer. Den høje grad af kvindelig deltagelse skal således ikke ses som et kønsspecifikt fænomen, men som en følge af, at kvinder mange steder i verden i en eller anden forstand er socialt undertrykte.

Andebesættelser i afrikanske samfund.

Som sagt skal vi her koncentrere os om fire afrikanske samfund, som er beskrevet af Harris (1957), Kennedy (1967), Gomm (1975), Messing (1958) og Lewis (1971), og først give den generelle baggrund for fænomenet.

Hos Taita, et bantu-folk på Kenyas nordkyst, har de samfundsmæssige omstændigheder gjort kvinderne næsten totalt afhængige af mænd. Pligterne i landbruget er fordelt således, at kvinderne tager sig af udsædsarbejdet, mens salgsafgrøderne som fx bananer er mænds område. Den smule lønarbejde det er muligt at få tilfalder ligeledes mændene. Kvinder har heller ikke mulighed for at arve og eje jord og kvæg. Enhver transaktion der involverer penge, er således mænds domæne, og en kvinde kan ikke deltage i en sådan uden mandens samtykke, ligesom hun følgelig ikke har adgang til den prestige og autoritet som kun erhvervelsen af jord og kvæg giver mulighed for. Kvindens muligheder for at erhverve sig sådanne ting som luksusgoder der kun kan købes for penge, specifikke ting som hører til mandsverdenen, samt viden og erfaring omkring ting som hører til bylivet, er således yderst begrænsede.

Samtidig har kvinder imidlertid ord for at være grådige og ude af stand til at styre deres egne behov. "Kvindelighed" bliver faktisk i dette samfund opfattet som synonymt med et ukontrollabelt behov for at besidde ejendele og forbruge, og med selvished og et ønske om at forfølge sine egne private interesser.

Hos Digo, der også er et kenyansk folk, er kvindernes samfundsmæssige situation stort set den samme. De er udelukkede fra alle vigtige dele af samfundslivet ^{som} politik ^{og} religion, og er afskærede fra at træffe større beslutninger omkring økonomi og slægtskabsforhold. Selv om det er kvinderne, der dyrker jorden både til hjemmekonsumtion og til salgsafgrøder, har de ringe muligheder for at skaffe penge til andet end fornødenheder til børnene og manden og hans gæster, som det er deres pligt at betjene. Selv om de har arveret, har de ingen selvstændig kontrol med deres

ejendom. Ægteskaber arrangeres af faderen og der er patrilokalitet, hvilket betyder at pigen ved giftemål må flytte hen til ægtemandens familie, hvor hun udelukkende betragtes som arbejdskraft og tjenestepige. Der er endvidere polygami, hvilket kvinderne i mange tilfælde også lider under.

I det somaliske kvægnomadesamfund sker åndebesættelserne i visse veldefinerede sammenhænge, hvor den absolut mest almindelige har at gøre med gifte kvinder, som kæmper hårdt for at overleve i de barske økologiske omgivelser^{og} arbejder hårdt for deres børn og deres mand, som de samtidig ofte føler sig groft negligerede af. Disse kvinder lider dels under mændenes lange fravær på grund af migration og dels under jalousi forårsaget af den udbredte praktisering af polygami. Kvinderne er på alle områder underkastet mands magt og autoritet, og de har hverken økonomisk eller på anden måde mulighed for at styre deres eget liv, som derfor er præget af usikkerhed og manglende stabilitet.

For de nubiske kvinder i Egypten og amhara-kvinderne i Etiopien er det igen isolation og underlegenhed i mandsverden, der gør sig gældende. For de førstes vedkommende igen på grund af migration, for de sidstes vedkommende på grund af det patrilokale bosætningsmønster, som river kvinderne ud af deres trygge familiesammenhæng ved ægteskabet og gør dem til arbejdsslaver i ægtemandens familie.

For alle disse fire grupper er symptomerne på at være besat af ånder stort set de samme, selv om de har forskellige betegnelser. Betegnelserne dækker i mange tilfælde såvel over "anfaldet" som over de ånder, der siges at forårsage det, og i nogle tilfælde også over behandlingen af den angrebne. Hos Taita kaldes anfaldet for "saka". Symptomerne på at være besat kan vise sig enten som almindelig rastløshed og angstelse, men ofte viser de sig som pludselige rystelser i kroppen, en "trance"-tilstand, hvorunder ofret frembringer mærkværdige og uforståelige lyde, som tolkes som ånderne der taler igennem hende. De udløsende faktorer for et anfald kan være ligegyldige ting som en bestemt lyd eller lugt, synet af en bil eller

blot af en cigaret. Det kan også være et ønske om at erhverve sig bestemte ting, often en helt enkel dagligdags ting som sukker, bananer, nyt tøj eller evt. en busbillet til byen!

De kvinder der angribes af "saka" betragtes som syge, men samtidig er der dog ingen der undrer sig over, at en kvinde får sådan et anfald, mens de få mænd om hvem man ved, at de har haft sådanne anfald, i almindelighed betragtes som lidt besynderlige.

Hos Digo kaldes åndebesættelsen for "shaitani" og symptomerne er her at ofret opfører sig underligt, er aggressiv enten over for andre eller over skade på sig selv, smører sig ind i snavs, gør ukontrollable bevægelser, "går amok".

Selv om dette nævnes som de "officielle" symptomer på besættelse, er det tydeligt at man kan benytte det, at beskyldte en for at være besat, også fx over for en kvinde, der blot opfører sig lidt mærkeligt eller måske, på en måde, man ikke bryder sig om. Kvinder forventes fx ikke at være aggressive og aggression fra en kvindes side vil derfor ofte blive tolket som besættelse. Det stereotype billede af kvinder går endvidere ud på, at de i deres natur er løsagtige, mens mænd er langt bedre i stand til at kontrollere sig selv seksuelt. Det er klart at denne forestilling kan bruges såvel som et argument for, at kvinder må kontrolleres seksuelt af mænd, således at de afholdes fra at have seksuelle forbindelser, som mændene ikke ønsker. Men den kan også bruges som et argument for at tolke en adfærd, hvor en kvinde fx ikke ønsker at have seksuelt samkvem med sin mand som "underlig" adfærd, dvs. som en besættelse. Dette var fx tilfældet, fortælles det med en kvinde, der ikke ønskede at have seksuelt samkvem med sin mand, og sparkede ham ud af sengen! Det blev tolket som tegn på besættelse.

Betegnelsen "zar" benyttes i Egypten, Somalia og Etiopien og refererer såvel til den type ånder, der siges at forårsage besættelsen, som til en ceremoni, der udføres som kur mod den. Symptomerne kan enten være anfald, kramper eller en almindelig sløvnestilstand, apati og tilbagetrækning

fra menneskelig kontakt, eller depression.

Behandlingen af ofrene kan foregå individuelt, men det mest almindelige er, at den foregår i et fælles, men ikke særlig struktureret ritual, hvor alle der ønsker det kan deltage som tilskuere. Formålet med den dans der hører med til ritualet er at drive ånderne så effektivt ud, at man undgår tilbagefald, hvilket imidlertid sjældent lykkes. Det er ægtemandens opgave i forbindelse med ritualet at sørge for musikanten, for den nødvendige forplejning i form af drikkevarer, samt for at ånden får sin vilje. Ånden som taler gennem kvindens mund, ønsker som sagt oftest ting som tøj, cigaretter el.lign. Ægtemanden skal ligeledes sørge for det karakteristiske udstyr, som bæres under dansen, nemlig hatte, dansesokke, bælter etc., alt sammen ting som normalt benyttes af mænd og ikke af kvinder, og ting som har mandlig symbolværdi.

Der er ingen egentlig behandler eller "terapeut" i dette ritual, med mindre man vælger at betragte ægtemanden, som sætter dansen i scene, som en slags behandler. Man siger, at kvinderne skal "danse det hele ud", således at ånden ikke vil vende tilbage, men som sagt er det yderst sjældent at det lykkes, og kvinderne bliver angrebet igen og igen. Hos Digo består behandlingen af offentlige uddrivelsesceremonier udner ledelse af en mand som er ekspert i spådomme, ophævelse af hekseri og kommunikation med ånderne. Her er det igen ægtemandens eller evt. faderens opgave at sørge for og betale for at ceremonien bliver holdt. Under alle omstændigheder er den behandling kvinderne får ved et anfald af besættelse fra først til sidst organiseret og kontroløret af mænd.

I alle tilfælde består behandlingen eller terapien væsentligst i, at patienten bliver genstand for medfølelse og opmærksomhed fra sine omgivelser. Venner og familiemedlemmer deltager ivrigt i ceremonierne, som i det hele taget har et stærkt socialt og næsten festligt præg. I zar-ritualet er dette aspekt mest fremtrædende. Her er terapien gået over i en permanent kult, som man kan betragte som en slags konstant

tilstedeværende psykoterapeutisk institution.

Der er ingen tvivl om, at disse kvinder er i en socialt underlegen position. Der gør sig for manges vedkommende en åbenlys jalousi og misundelse gældende over for mænd, og det er også den der udtrykkes i anfaldene. Disse kan således ses som et udtryk for de psykiske spændinger der opstår ved at være konfronteret med mænds privilegier og overlegne sociale position, og for en lang række ambivalente følelser over for den rolle kvinder forventes at opfylde. I ritualet udtrykkes de kvindelige egen-skaber som står i modsætning til mænds. Anfaldet er udtryk for kvinders manglende evne til selvkontrol, mens behandlingen i kraft af dens iscenesættelse af mænd dels er et udtryk for mænds evne til at kontrollere sig selv, dels for deres evne til at kontrollere kvinderne. Dette er i virkeligheden en modsætning i de to kens sociale positioner, men for kvindernes vedkommende omtolkes følgerne af den sociale position, de befinder sig i, til et spørgsmål om visse "sygdomstræk" som pr. natur hører til deres personlighed. Anfaldet viser således de negative sider ved kvinders sociale position forklædt som sygdom.

I terapien opnår kvinderne en umiddelbar opmærksomhed omkring deres person samtidig med, at de får deres vilje opfyldt omkring nogle i mange tilfælde helt konkrete materielle behov. Dette har uden tvivl en kortsigtet positiv effekt. Nogen egentlig "terapeutisk" effekt af behandlingen er der dog ikke tale om. De konstante tilbagefald der mere er reglen end undtagelsen tyder på, at behandlingen udelukkende består i en umiddelbar form for spændingsudløsning. Hovedformålet med ceremonien er at opnå en renselse, en slags katarsis. Under ceremonien får deltagerne lejlighed til at gøre ting som ellers er forbudte, det vil for kvindernes vedkommende sige fx at ryge cigaretter og i det hele taget udvise en adfærd som ikke under normale omstændigheder regnes for passende for en kvinde. Samtidig virker den magtfulde sammenstilling af positive og rensende symboler under ceremonien med til at frigøre den angrebne fra åndernes onde kræfter, uden at ofret behøver føle nogen skyld på grund af de

illegitime behov, der bliver givet udtryk for, fordi disse hele tiden projiceres over i ånderne.

At denne behandling imidlertid også har sin pris skal vi se i det følgende.

Åndebesættelser som strategi.

I ethvert samfund har nogle grupper mere magt end andre, ikke bare økonomisk og politisk, men også magt til at fastsætte normer, for sig selv såvel som for de øvrige grupper. Det kan være en social eller økonomisk klasse i forhold til en anden, eller det kan være det ene køn i forhold til det andet. Besættelsesofre rekrutteres fra de grupper der er uden magt. I en vis forstand er medlemmerne af disse grupper sociale afvigere, men i en anden forstand lever de blot op til forventningerne om hvordan de skal opføre sig.

Åndebesættelser kan ses som en form for skjult aggressiv strategi, og de må ses i relation til det sociale kontrolsystem. De fungerer som en måde hvorpå de personer der er uden magt udnytter muligheder for at skabe interesse omkring sig og tiltrække sig opmærksomhed, respekt og materielle goder. Men samtidig hermed forstærkes imidlertid det kontrolsystem de er underlagt. Den institutionaliserede form for afvigelse som åndebesættelserne kan siges at udgøre, kan ses som et sæt af strategier med hvilke situationer af en bestemt art kan redefineres eller omdefineres. At blive besat kan fra ofrets side benyttes som en manipulativ strategi, men det kan samtidig fra den anden side - i dette tilfælde ægtemandens - benyttes til at omdefinere et disciplinært problem med en kone der fx er for aggressiv, eller en kone der er seksuelt lesagtig, til et spørgsmål om, at hun er besat. Hermed bliver det til en del af det sociale kontrolsystem som det i denne sammenhæng i udpræget grad er mændene der sidder på. "Et vigtigt aspekt ved ethvert socialt kontrolsystem er det begrebsapparat hvormed det forklarer afvigelse". Således siger Gomm (1975:540) i forbindelse med sin analyse af Digo-folket, og han redegør på overbevisende måde for, hvorledes dette fungerer.

Mandlige medlemmer af to familier mellem hvilke der er indgået en kontrakt om levering af en brud den ene vej og brudepris den anden vej, benytter sig bl.a. af muligheden for at kunne definere en eventuelt genstridig piges oprørstrang over for denne aftale om til et åndebesættelsesproblem. Hermed vil den værdifulde alliance mellem brudens og brudgommens familie ikke være truet.

Forestillinger om åndebesættelse er med til at tilsløre de virkelige årsager til en eventuel utilfredshed, årsager som ikke vil kunne komme til udtryk uden at hele det sociale system vil være truet. I dette tilfælde drejer det sig om mænds etablerede overherredømme over for kvinder. Det placerer årsagerne uden for den sociale og moralske orden i "meningsløse" handlinger fra tilfældige og lunefulde ånders side. Selv om åndebesættelserne og den efterfølgende behandling kan være medvirkende til at lette de vanskelige vilkår for personer med lav status, så er de måder hvorpå fordelene opnås af en sådan art, at ofrene samtidig beskæftiger den mystificerende forestilling om årsagen til deres anfald. Sålænge årsagen tolkes som besættelse af ånder, er der ikke grundlag for at ændre den sociale situation, der er den virkelige forklaring. Derfor er det naturligvis også vigtigt at sikre sig at der er en vis autenticitet i de gentagne anfald kvinderne er ofre for. Ægtemanden skal tro på, at besættelsen er ufrivillig, eller han skal i hvert fald ikke afsløres som værende udsat for snedig kvindelist! Dette vil være en trussel mod hans status som bl.a. er afhængig af om han er i stand til at kontrollere sine kvinder. De kvinder der har tilbagefald ud over et vist acceptabelt niveau ryger derfor også helt ud af det sociale system. Ægtemanden vil til sidst nægte at betale flere ceremonier for hende, og i mange tilfælde vil han lade sig skille, hvilket stiller kvinden i en håbløs situation. Sådanne kvinder vises hende fra sig. Sådanne kvinder ender som småhåndlangere for spåmændene eller som prostituerede.

Inden for visse grænser hører åndebesættelserne dog stadig med til de forventninger der stilles til den kvindelige personlighed. Men det sociale kontrolsystem omfatter altså også grænser for den accepterede grad af hyppighed i anfaldene. Hvis denne overskrides ophører ethvert forsøg på behandling. Kvinderne ryger her uden for enhver acceptabel moralsk og social norm og karakteriseres som "gale kvinder". Gale såvel i betydningen ikke rigtige kvinder som i betydningen sindssyge.

Det karakteristiske ved denne reaktionsform er, at kvinderne opnår visse goder på basis af "ingenting", dvs. på basis af en svaghedsposition. Gamm kalder dette for "tiggerrollen" og siger, at der hvor gruppen af "tiggere" er en lav-status gruppe, er de forestillinger og ideer der understøtter det ^{forhold} at disse får visse privilegier og opnår visse goder, samtidig som regel nogle forestillinger, der mystificerer årsagerne til denne tilstand. Ånderne som oftest regnes for "fremmede", dvs. kommende fra en nabostamme el.lign. repræsenterer en sådan mystificering. Men mystificeringen er nødvendig, for ægtemændene ville det være ensbetydende med en afsløring af sociale forhold som på mange måder sætter kvinderne i en helt umulig situation, hvis de åbent erkendte kvindernes ret til at kræve så elementære ting som opmærksomhed, respekt, og de små luksusgoder, der giver livet lidt kolorit.

"Tiggeri" er en form som bruges til at begrunde og retfærdiggøre tilfærdigførelsen af de normer, der sædvanligvis gælder for almindelig opførsel, hvad enten det drejer sig om status-forpligtelser eller mere generelle normer for, hvilke gensidige forpligtelser man har over for hinanden. Dette er nødvendigt, fordi der i en situation mellem to ulige grupper ikke kan spilles åbent spil. Den socialt privilegerede gruppe må camouflere sit kontrolproblem med den underordnede gruppe som et sygdoms (besættelses) problem, og den underordnede gruppe må camouflere sine ønsker som åndernes ønsker. En adfærd som er en trussel mod de normer, der giver en gruppe mennesker større privilegier end en anden kan omdefineres af denne gruppe (som samtidig er den, der sidder på kontrollen med behandlingsapparatet) til at være "syg" adfærd i dette tilfælde at være besat.

Med dette udsagn kommer vi ind på et magtaspekt som viser sig at gælde begge veje, dvs. såvel fra den underordnede gruppes side som fra den privilegerede gruppes. Fra den ene side stemples nogle som besatte, dvs. som "syge", fra den anden side bruges sygerollen - eller besættelsen - som manipulativ strategi. Et markant træk ved den adfærd, der udvises når en kvinde er besat, er også den grad med hvilken hun i situationen kontrollerer alt hvad der foregår omkring hende. Besættelse af en ånd tages så alvorligt af omgivelserne, inclusive ægtemanden, at kvinden i den situation kan forlange næsten hvad hun vil ved at tale med åndernes stemme. Den underkuede kvinde, som til daglig ligger under for ægtemandens og mandlige slægtninges magt, opnår for en kort stund den totale magt over situationen. Ved at lade sig besætte iscenesætter hun i bogstavelig forstand et lille skuespil, hvori hun selv er hovedaktøren og hvor hun dirigerer alle andre aktører omkring sig. (Til gengæld har de, der til daglig har magten ikke brug for at lade sig besætte). Man kan således se besættelsessituationen som en omvending af et magtforhold.

Det interessante er, at en sådan magt også kan udfoldes ved at vise hjelpeleshed, dvs. ved at spille på sin underordnede rolle. Hvordan dette nærmere er blevet forklaret psykologisk ud fra nogle forhold i vor egen kultur, skal vi se i det følgende.

Magtudfoldelse ved at spille på hjelpeleshed sker, siger den amerikanske psykiater Thomas Szasz, i forbindelse med hysteri: "Under den hysteriske handling bliver hjelpeleshed brugt som en taktik, der tvinger andre til at opfylde ens behov. Det er som om patienten ville sige: 'I har beordret mig til at være hjælpeløs, dvs. handle dumt, svagt, frygtsomt etc. — Nu er jeg så fuldstændig som I har bedt mig være, nu er det jeres tur til at opfylde jeres løfte.' " (Szasz, 1973:183)

Sociologen Parsons mener også, at syge-rollen er en markering af hjelpeleshed. Han beskæftiger sig ikke med syge-rollen som strategi, men med de aspekter, som han mener hører med til rollen. Disse er betegnende for den situation vi her beskæftiger os med.

vi her har beskæftiget os med. Adfærdsmønstret for syge-rollen er et, man indlærer, og ved ubevidst at anvende dette, formidler man indirekte et budskab. På samme måde indlærer man i andre kulturer adfærdsmønstret for at være besat af en ånd.

Når hysterikeren overtager eller efterligner den syges rolle, gøres dette ikke bevidst. Hysterikeren kan ikke tillade sig at være sig det spil han eller hun spiller bevidst, men må lyve både over for sig selv og over for omgivelserne. Hysteri er på denne måde en indirekte kommunikation, som hænger sammen med undertrykkelse og hjælpeløshed. "For at være i stand til at sige sandheden, må man være mere eller mindre voksen og have en personlig sikkerhed, og man må leve i en social situation som opfordrer til eller i det mindste tillader at der tales sandhed," (ibid. 228). Personer der benytter sig af denne form for budskaber føler sig underlegne og undertrykte og er det også ofte. Som modvægt prøver de at opnå magt i visse situationer, hvori de undertrykker andre. Som vi her har tolket det kan man sige, at der skabes en omvendig af magtforholdet.

Kvinderne i de sammenhænge der er beskrevet her lever ikke i en social situation hvor de kan tillade sig at sige "sandheden". Sandheden er nemlig bl.a., at der er visse modsigelser i det sociale system som i virkeligheden gør det meget vanskeligt eller næsten umuligt for dem, at opfylde deres rolle.

Ud over at være indirekte er hysteri-spillet også et magtfuldt kommunikativt tegn over for dem det er rettet imod. Denne kommunikationsform anvendes altså som "erstatning", hvor en direkte åben kommunikation er umuliggjort, og som et følelsesladet budskab, der er langt mere indtryksgivende og sværere at ignorere end et tilsvarende verbalt budskab.

Således som Szasz citerer det mente Freud ligeledes, at "hysteri udgjorde en adfærdsmæssig teknik, som patienter, især kvinder, påkaldte sig når de ikke kunne nå genstanden for deres kærlighed på anden måde. Når den verbale kommunikation såsom bønner eller forklaringer ikke slog til, tog de tilflugt til hysteri i håb om, at dette måtte lykkes. En kvinde som var ude af stand til at vække sin mands sympati, opmærksomhed og interesse under såkaldt normale omstændigheder, havde således held til at gøre dette når hun "fik et hysterisk anfald". (ibid. 141).

Dette er måske en del af forklaringen på, at de østafrikanske ægtemænd bliver ved med at respondere på kvindernes budskaber, også selv om de gør det under protest, og med mistanke om "snedig kvindeliste".

Når vi tidligere har givet dette fænomen betegnelsen strategi eller taktik, så er der også ud fra ovenstående citat en vis mening heri. Det er imidlertid væsentligt at gøre opmærksom på, at strategien er ubevidst, og en slags nødvendig psykologisk reaktion, som er bestemt af de sociale omstændigheder.

Endvidere er det umuligt at tale om de undertryktes taktik uden også at tale om undertrykkernes taktik. Vi hørte tidligere, hvordan åndebesættelserne blev tolket som et socialt kontrolproblem omdefineret til et sygdomsproblem. Man kan ud fra denne tanke se åndebesættelserne og den måde de bliver opfattet på i samfundet som en slags parallel til den måde man opfattede hekse på i den europæiske middelalder. Om disse siger Szasz, at de opfyldte en samfundsmæssig nyttig funktion ved at fungere som "socialt beroligende midler". Ved at deltage i et betydningsfuldt offentligt drama, bidrog de til opretholdelse af stabiliteten og den eksisterende sociale orden.

Heksene var bekvemme syndebukke for en lang række sociale konflikter, som havde med helt andre ting at gøre, fx mellem sociale klasser, mellem forskellige religiøse ideologier, eller almindelige menneskelige relationer. Syndebukke har man gennem hele menneskehedens historie fundet blandt de undertrykte, de fattige og de magtesløse. At det i Middelalderens hekseprocesser gik så hårdt ud over kvinderne (selv om også mænd blev brændt), skal således også ses i sammenhæng med kvinders sociale stilling, i lige så høj grad som i sammenhæng med kvinder som kønsvæsen. At angst for seksualitet, og for kvinders for fire omgang med deres egen seksualitet, så spillede en væsentlig rolle for den kontrol, de var underlagt, er en anden ting.

Parallellen mellem heksene og de besatte - og hysteriske - kvinder forekommer ikke helt ved siden af (omend der er væsentlige forskelle i den behandling de blev udsat for!), hvis man tænker ud fra opfattelsen af disse som "socialt beroligende midler". Vi så fx hvorledes to østafrikanske familier kunne undgå en konflikt som kunne risikere at medføre økonomiske tab, ved at finde en syndebuk i form af en besat kvinde.

Kvindestereotyper og generelle reaktioner på en ulighedssituation.

Som det indledningsvis blev nævnt var det hensigten at benytte beretningen om de afrikanske kvinder til at illustrere nogle generelle spørgsmål. For det første spørgsmålet om, hvorledes den kontrol med kvinder, som på det samfundsmæssige plan er blevet forklaret som en kontrol med de ressourcer, kvinden repræsenterer i form af arbejdskraft og sin evne til at føde børn, - hvorledes denne manifesterer sig i interpersonelle relationer og i et mere socialpsykologisk perspektiv end det, antropologiske forklaringer traditionelt har anlagt. For det andet spørgsmålet om, hvordan kontrollen er blevet fastholdt over så lang en historisk periode og i så mange forskellige samfundstyper. Der er noget der tyder på, at svarene på disse

spørgsmål hænger sammen.

Hvor rigtige samfundsmæssige forklaringer end måtte være, så siger ikke noget om, hvorledes interaktionen mellem de enkelte kvinder og resten af et samfund foregår, og hvilke magtspil der forekommer, skjult og åbenlyst. Deres utilstrækkelighed viser sig også derved, at man ikke i en kulturs egne forklaringer vil finde nogle som siger: "Vi kontrollerer kvinderne fordi det er nødvendigt for os at have kontrol med den samfundsmæssige reproduktion". De interne forklaringer, man fx i disse afrikanske samfund vil give er, som vi har set, at kvinder er "ustyrkelige" af naturen, og at også alene i kraft af deres køn har en tilbøjelighed til at blive besatte af ånder. Det er samtidig disse forklaringer, der er med til at opretholde den samfundsmæssige kontrol.

Man finder ikke frem til en forklaring på, hvordan kontrollen kan opretholdes med mindre man ser på, såvel kulturens egne forklaringer, som de indbyrdes spil, som foregår mellem mænd og kvinder, og karakteren af reaktioner der forekommer på den sociale situation.

Det er indlysende, at spillet ikke foregår bevidst fra nogle af parternes side. Skulle man forestille sig, at akterne var sig bevidst hvad der foregik, ville spillet fra ægtemændenes og de etablerede køn uddrives side hedde: "Vi ved, at det drejer sig om snedig kvindeliste, så vi vælger at tage det alvorligt for at undgå konfrontationer med de kvinder som kan skabe konflikter bag symptomerne, hvilket ville indebære en indrømmelse af, at mænd udøver en uretfærdig og ikke altid effektiv kontrol, og hvilket ville fratage os muligheden for at benytte stemplingen som "besat" som et socialt beroligende middel." Fra ofrenes - de besatte kvinders - side ville det hedde: "Vi ved godt at vi ikke er besatte, men vi vælger at spille en rolle for at opnå den kortsigtede gevinst og for at undgå de konflikter, der vil opstå ved en afsløring af spillet, med de risici det vil indebære af skilsmisser, social nedvurdering etc."

Men sådan er det naturligvis ikke.

Forestillingerne om ånder og det, at visse personer kan blive besatte er en del af den "objektive virkelighed", en del af det forestillingsunivers, som for disse mennesker er virkeligheden. Det skal vi om et øjeblik vende tilbage til, men først uddybe lidt nærmere hvordan det kan være, at den konflikt, som trods alt er en meget reel konflikt mellem kønnene, nemlig som en form for konkurrence omkring økonomiske ressourcer og muligheder for at bestemme over sit eget liv, - hvordan det kan være, at denne giver sig udtryk på den fordækte måde, som der er tale om.

Man kan med nogen ret betragte den relation, der her eksisterer mellem kønnene, forstået som gruppen af mænd over for gruppen af kvinder, som en relation der kan parallelliseres med forholdet mellem en majoritet og en minoritet. (Vi skal ikke her gå ind på diskussionen om, hvorvidt man kan betragte kvinder som en egentlig minoritetsgruppe, men blot henviser til steder, hvor dette bliver diskuteret, fx i Myrdal, 1944, Hacker, 1951 eller Miller, 1977).

Det afgrænsende i denne sammenhæng er det, at et karakteristisk træk ved minoritetsgrupper er, at medlemmerne af disse grupper af majoriteten først og fremmest bliver bedømt på grundlag af deres tilhørsforhold til minoriteten. De bedømmes ikke efter deres individuelle egenskaber og handlinger, men først og fremmest som repræsentanter for en bestemt gruppe, med de egenskaber, man tillægger denne gruppe. Man skal ikke lede længe efter eksempler på, hvorledes dette giver sig udtryk i forbindelse med kvinder. Det er netop et ofte fremført klagepunkt fra kvinder - medlemmer af kategorien i vor egen kultur - at de bliver opfattet først og fremmest som "kvinder", dvs. som kønsvæsener, og ikke som individuelle personer.

Et andet væsentlig træk er det, at majoriteten altid mener at kunne definere egenskaber ved minoriteten. Hvide har således haft stereotype

opfattelser af negre som "følelsesbetonede", "barnagtige", "letpåvirkelige" osv. På samme måde har mænd i mange århundreder "vidst" at kvinder besad bestemte egenskaber i kraft af, at de var kvinder. Den amerikanske sociolog Gunnar Myrdal har oven i købet vist, at der er tydelige paralleller mellem de egenskaber, man har tilskrevet sorte og dem, man har tilskrevet kvinder. De drøjer sig så godt som alle om nogle, der har som konsekvens, at disse mennesker er uansvarlige og ude af stand til at styre deres eget liv. (Myrdal, 1944).

Om forholdet mellem sådanne ulige grupper, hvor den ene er dominerende over for den anden, har den amerikanske psykiater Jean Baker Miller sagt, at i enhver sådan situation, hvor der er en ulighedsstruktur, benægtes eksistensen af konflikt, og muligheden for at deltage åbent i konflikter er udelukket. (Miller, 1977). Den dominerende gruppe benægtet naturligvis tilstedeværelsen af en konflikt, idet den forklarer situationen med henvisning til "tingenes naturlige orden". Dette bevirker samtidig, at den ikke-dominerende gruppe må handle skjult og indirekte når de ønsker at udøve en form for magt, som den dominerende gruppe ikke tilkendrer den, og derfor vil betragte som illegitim. De ikke-dominerende - kvinderne - kan fx gøre dette ved at spille på mændenes stereotyper om kvinder. Her begynder, som Miller siger det, den lange historie om kvindelist og kvindelig intuition. For at kunne udøve denne indirekte magt, må de ikke-dominerende endvidere kende de dominerende, da de er afhængige af deres reaktioner, accept og billigelse, og de må kende stereotyperne om dem selv, således at de kan spille på dem. Onkel-Tom figuren, folkehistorier om den snu bonde, der narer herremanden, eller om kvinder, der "får mænd i garnet" er alle eksempler på noget sådant. Sådanne "evner" giver de undertrykte muligheder for at opnå nogle kortsigtede mål.

Samtidig kan måden, hvorpå disse opnås imidlertid være med til at bekræfte nogle af de gældende forestillinger om - i dette tilfælde - kvinders "listighed", "lunefuldhed", "sladderagtighed", "seksuelle

løsagtighed", "tendens til at blive besat", eller hvad der nu i den givne sammenhæng måtte være stereotypen for kvindelig adfærd.

Der kan altså i mange tilfælde ulykkeligvis vise sig at være en sammenhæng mellem de reaktionsformer en undertrykt gruppe må benytte sig af, og den måde hvorpå de stereotype forestillinger om denne gruppe befestes og bekræftes. Magtesløse grupper må, hvis de overhovedet vil have noget at skulle have sagt, udøve "skjult magt", hvorved de imidlertid kommer til at bære ved til eget bål.

Heri ser der ud til at ligge en del af forklaringen på vort spørgsmål om årsagerne til kønsulighedens opretholdelse.

Hvis vi endelig et øjeblik skal vende tilbage til stereotyperne og forestillingerne om, hvordan kvinder er, så bliver disse ikke kun bekræftet gennem reaktioner i form af bestemte måder at handle på. De er også en del af den "virkelighed", vi kender, og som vi opfatter som indlysende og selvfølgelig. Men denne virkelighed er - hvor naturligt givet den end måtte forekomme os - ikke skabt af naturen, men af kulturen. Sociologerne Peter Berger og Thomas Luckman har analyseret, hvorledes denne virkelighed opstår for os. Det man i en bestemt kultur opfatter som virkeligheden er kun en af mange mulige "virkeligheder", og det er en socialt skabt virkelighed, som imidlertid får karakter af objektiv realitet. Den bliver naturlig og uundgåelig. (Berger og Luckman, 1972).

Det er også gennem de forestillinger, der er indbygget i hovedet på os, som en del af den objektive realitet, at kønsuligheden opretholdes. Hvis vi stadig ser på relationen mellem de to køn som en ulighedsrelation, hvor det er mændene der har overtaget, så viser dette sig også på det ideologiske plan på den måde, at det er mændenes "sandhed" om, hvordan verden er skruet sammen, der bliver til den "objektive sandhed", således som sociologen Simmel har sagt det (Simmel, 1919).

Mænd kan legitimere de handlinger, de udfører - fx politiske aktiviteter -

som gode og rigtige, mens kvinders tilsvarende måder at øve indflydelse på ikke kaldes for politik, men manipulationer og intriger, og dermed mindre legitime. Der er et nydeligt eksempel herpå fra et folk på Ny Guinea (Strathern, 1976). Her siger man, at mænd er magtfulde, mens kvinder er lunefulde. Den værdiladning der ligger heri, er netop et resultat af den grundlæggende magtstruktur, som gør mændenes sandhed til "Sandheden". Hvis mænd betragtes som de naturlige besiddere af magt og autoritet, så bliver en målbevidst udøvelse af deres interesser til en udøvelse af almenvellets interesser, mens kvindernes tilsvarende udøvelse bliver betragtet som asocial og lunefuld. Og så er vi tilbage ved den onde cirkel der opstår fordi kvinder, da de er udelukkede fra direkte adgang til magt og indflydelse er tvungne til at udøve deres interesser indirekte og i det skjulte, og derved giver mændene en yderligere begrundelse for at holde dem fast i en underordnet position.

Endelig er indholdet af de forestillinger, der gælder jo ikke kun gyldigt. Der findes også stereotyper om, hvordan mænd "er". Men det karakteristiske ved mange af de gældende forestillinger om "kvindens natur" er netop, at de kommer til at indebære restriktioner på hendes udfoldelsesmuligheder - og meget ofte først og fremmest på hendes seksuelle udfoldelsesmuligheder. Samtidig giver de nogle gode begrundelser for, at det stadig hen er nødvendigt, at hun holdes under kontrol, dvs. holdes i en underordnet position. Et godt eksempel er middelhavslandenes forestillinger om kvindens syndige natur og om ære og skam, som indebærer, at kvindens af naturen er løsagtig, hvorfor hun dels hele livet selv må kæmpe mod sin natur ved at vise sig ekstra ærbar, og dels hvis det ikke lykkes hende, tvinges hertil af de mænd hun er omgivet af.

Ved at indbygge bestemte forestillinger i hovedet på kvinderne og man i mange tilfælde at det ydre behov for kontrol forsvinder, fordi kvinderne selv, og uden at være sig det bevidst overtager kontrollen.

Det har været hensigten her at illustrere en mulig sammenhæng mellem en kønsmæssig ulighed på et samfundsmæssigt plan, reaktioner i form af strategier og indirekte magtudfoldelse på det interpersonelle plan, og nogle tanker om, hvordan ulighedsforholdet opretholdes.

Hermed har vi fokuseret mere på former for kontrol med kvinder, som er mindre åbenlyse og direkte gennemskuelige end mange andre man kunne have fundet ved at se på kvinders vilkår i kulturer, der er forskellige fra vores egen. Det havde måske været oplagt at tale om de mere direkte former for kontrol som kvinder forskellige steder i verden er underlagt, som fx det arabiske og nordafrikanske landes praktisering af klitoridektomi - omskærelse af kvinder - , eller det mellemøstlige fænomen "purdah", hvor kvinder holdes afsondrede i hjemmet og er enormt begrænsede i deres bevægelsesfrihed. Eller man kunne have nævnt de utallige forestillinger om kvinders urenhed, som gør, at de må iagttage en række forholdsregler for deres adfærd i større eller mindre perioder af deres liv. Der er masser af eksempler.

Hvordan disse forskellige former for kontrol imidlertid end ser ud, er de allesammen understøttet af forestillinger om kvindens natur som er med til at retfærdiggøre deres tilstedeværelse. Når vi her har valgt at fokusere på hvordan sådanne forestillinger betyder for opretholdelsen af kontrollen, samt på de reaktioner der følger med, er det også i håb om, at en sådan indfaldsvinkel måske kan bringe problemstillingen lidt nærmere det, kvinder i vores egen kultur oplever.

Åndebesættelser er ganske vist noget der ligger os meget fjernt, men andre former for skjulte og indirekte reaktioner på en ulighed, som vi måske ikke engang helt har erkendt de yderste konsekvenser af, er os vel ikke fremmede. At vi ikke altid erkender de spil vi spiller med hinanden, er ikke ensbetydende med, at de ikke eksisterer.

Inger Sjørlev

Litteraturliste.

Berger, Peter L. og Thomas Luckmann: Den samfundsskabte virkelighed. Kbh. 1972

Christensen, Asger og Peter Åby: Efterskrift til Engels: Familiens, privatejendommens og statens oprindelse. Kbh. 1977

Cohen, Norman: Pursuit of the Millenium.

Engels, Friedrich: Familiens, privatejendommens og statens oprindelse. Kbh. 1977.

Gomm, Roger: Bargaining from weakness: Spirit possession on the South Kenya Coast. Man, vol. 10. 1975

Hacker, Helen Mayer: Women as a minority group. Social Forces, vol. XXX. 1951

Harris, Grace: Possession "Hysteria" in a Kenya tribe. American Anthropologist vol. 59. 1957

Kennedy, John: Nubian Zar Ceremonies as psychotherapy. Human Organization, vol. 26,4. 1967.

Lewis, Ioan: Ecstatic religion. An anthropological study of spirit possession and shamanism. Aylesbury 1971.

Messing, Simon D.: Group therapy and social status in the zar cult of Ethiopia. Middleton (ed.): Magic, witchcraft and curing. New York 1967

Miller, Jean Baker: Mod en ny kvindepsykologi. Kbh. 1977.

Myrdal, Gunnaer: An American dilemma. New York 1944.

Ortner, Sherry B.: Is female to male as nature is to culture?

Rosaldo og Lamphere (eds.): Women, culture and society. Stanford 1974.

Parsons, Talcott: Social structure and dynamic process: The case of modern medical practice. Parsons: The social system. London 1951.

Rosaldo, Michelle Z.: Women, culture and society: A theoretical overview.

Rosaldo og Lamphere (eds.): Women, culture and society. New York 1974.

Simmel, George: Zur Philosophie der Geschlechter. Simmel: Philosophische Kultur. Leipzig, 1919.

Szasz, Thomas S.: The Myth of Mental Illness. Bungay 1973*

Whyte, Susan R.:

Koch: Kvindestudier 2. Kbh. 19

Yap, P.M.: Mental diseases peculiar to certain cultures: A survey of comparative psychiatry. Journal of mental science 97. 1951.

Ånder og mennesker. Nationalmuseet, Kbh. 1978.

Inger Boesen:

PASHTUN-KVINDER I ØSTAFGHANISTAN. EKSEMPEL PÅ EN "KVINDEKULTUR"?

I denne artikel vil jeg se på, om der overhovedet findes noget, der kan kaldes en "kvindekultur" blandt Pashtunerne i Østafghanistan og samtidig kort antyde en diskussion af selve begrebet "kvindekultur" og dets eventuelle anvendelighed set i forhold til dets samfundsstrukturelle betydning. - Er kvindekulturen blot summen af kvindernes sociale og ideologiske udtryk og normer i et givet samfund, eller udgør den et alternativ til mændenes kultur, der i de fleste samfund, i hvert fald i det islamiske mellemøstlige område, er mere eller mindre identisk med den dominerende kultur?

Spørgsmålet om kvinders særlige sfære og en kvindelig subkultur har været diskuteret en hel del i forbindelse med studiet af kvinder i Mellemøsten, hvor samfundslivet i meget høj grad er præget af adskillelse af de to køn. Et af de klareste eksempler findes i Nancy Tapper's studie af Shahsevan, en nomadestamme i Nordiran. Hun mener at kunne vise, at der faktisk eksisterer en selvstændig kvindestruktur indenfor rammerne af det større system, som hun kalder et kvindeligt "sub-society". Eksistensen af dette er baseret på følgende 3 forudsætninger:

- 1) en vis grad af adskillelse mellem mænds og kvinders aktiviteter;
- 2) mulighed for social interaktion, og 3) eksistensen af et medium eller en social kode, der formidler kvindernes interaktion og strukturerer den uafhængigt af det omgivende samfund. Tapper konkluderer i sin analyse, at der eksisterer et særligt status- og værdisystem, der er fælles for alle Shahsevan-kvinder og delvist uafhængigt af statussystemet i det større samfund, idet det i høj grad er baseret på personlige egenskaber og færdigheder. Dette system udgør en struktur, og derfor udgør kvinderne et separat samfund i samfundet.

I forbindelse med Pashtun-kvinderne som et eventuelt eksempel på en kvindekultur bliver spørgsmålene: svarer Pashtun-kvindernes sociale verden til de 3 kriterier i Tapper's model om en kvindelig subkultur? og mere generelt: hvordan defineres "kvindekultur" i forhold til den dominerende kultur og dynamikken i det totale sociale system. Hvordan kan begrebet "kvindekultur" eventuelt

bidrage til en forståelse af kvindernes situation i et givet samfund?

Blandt Pashtunerne eksisterer der en dybtgående strukturel og bevidsthedsmæssig adskillelse mellem kønnene i en "mands-" og en "kvindeverden". Forskellen i kønnenes forskellige strukturelle placering er bl.a. karakteriseret ved, at de vigtigste produktionsbetingelser, først og fremmest jorden, ejes og kontrolleres af mænd, ligesom mændene har et så godt som totalt monopol på handel, håndværk og serviceydelser. Også cirkulationen af mennesker igennem ægteskaber kontrolleres strukturelt af mænd. Kvinderne, samt naturligvis de mænd, som ikke ejer jord eller andre produktionsmidler, er altså økonomisk og politisk afhængige af mændene i den jordejende klasse. Samtidig er kvinderne i kraft af de herskende kønsroller og de dominerende ideologiske systemer bevidsthedsmæssigt underordnet alle mænd qua kvinder - i hvert fald normativt.

De to "store" ideologier i Pashtun-samfundet er den herskende religion, Islam, på den ene side, og "Pashtunwali", det tribale sæt af normer og værdier på den anden. Ved siden af disse eksisterer der også en udstrakt folketro. - Ideologi vil jeg her kort definere som et sæt af ideer om sociale og politiske forhold, som deles af medlemmerne af en bestemt social gruppe eller kategori. Det kan siges at være et institutionaliseret symbolsystem (som Geertz siger), der definerer og retfærdiggør relationer, rettigheder og ansvarlighedsforhold på det sociopolitiske område. Ideologien er et sæt retningslinier for handling, og den må selvfølgelig hvile på en kognitiv - erkendelsesmæssig - og moralsk accept hos medlemmerne af den pågældende gruppe. - Samtidig kan ideologien, eller den praktiske fortolkning, den får indenfor rammerne af den generelle ideologi, variere med de bestemte økologisk-økonomiske eller politiske betingelser, som gruppen er underlagt på et givet historisk tidspunkt.

Selv om en større gruppe har en fælles overordnet ideologi, kan det jo udmærket samtidig være sådan, at enkeltindivider eller undergrupper har væsensforskellige synspunkter på det sociale univers, de befinder sig i, og de mennesker, det består af, ud fra deres bestemte placering i dette univers. Forholdet mellem kvinder og mænd i det islamiske mellemøstlige område generelt, og også blandt Pashtunerne i Østafghanistan, er et meget tydeligt

69

eksempel på, hvordan sådanne divergerende opfattelser af "den samfundsskabte virkelighed" udspilles i relation til de strukturer, der danner rammerne om de to køns liv og indbyrdes relationer indenfor den overordnede struktur.

I denne sammenhæng vil jeg begrænse mig til en meget kort opsummering af Islam's og Pushtunwali's syn på kvindens stilling i forhold til manden og samfundet. I mange henseender er de sammenfaldende, først og fremmest i forestillingen om mandens overlegenhed over kvinden, "kvinder er kun halve mennesker" - og de er juridisk og økonomisk uslevstændige personer, der (ifølge det islamiske retssystem) må stå under beskyttelse af en værge. Både Islam og Pushtunwali bygger ganske vist på en egalitær ideologi, som indenfor Islam indebærer, at alle (mænd) er lige og lige ansvarlige overfor Gud, og for Pushtunwali's vedkommende er forbundet med en segmentær social struktur med en patrilineær slgtskabsideologi og et stærkt udviklet ære/skam-kompleks. Ære- og skam-ideerne er nært knyttet til normerne for kvindernes adfærd. Denne skal nemlig være i overensstemmelse med et billede af, at mændene har absolut kontrol over kvinderne, og adfærd, der bryder disse normer, f.eks. gennem at kvinden unddrager sig mandens seksuelle "ejendomsret" eller blot kan mistænkes for at gøre det, undergraver mandens ære og er dermed skamfuld. - I praksis viser det sig, at der, hvor Islam og Pushtunwali ikke stemmer overens med hensyn til kvindens stilling og rettigheder, f.eks. angående arv og brudepris, følger Pashtunerne deres eget normsystem. På disse punkter er Pushtunwali altså den dominerende ideologi.

Islam's og Pushtunwali's syn på kvinden, og Pashtunernes opfattelse af, at manden kontrollerer og ejer kvinden og har til at beskytte sine interesser "i" hende overfor andre mænd, danner grundlaget for Purdah-systemet. Purdah udgør et system af regler og normer for kvindens adfærd, og hovedtemaet er, at hun skal "skjule sit ansigt" overfor omverdenen, igennem tilsøring, enten faktisk eller symbolsk (f.eks. gennem undvigen, ved at vende hovedet bort, "være socialt usynlig") og afsondring. - De konkrete former af Purdah og tilsøring hænger selvfølgelig nøje sammen med kvindernes placering i den sociale struktur, og klassestrukturen. Hvis man tilhører en jordejende familie, der har råd til at ansætte arbejdskraft eller har forpagterkoner til det "grove" kvindearbejde, arbejder man kun indenfor hjemmet, dvs. gården, og forlader den så diskret så muligt, f.eks. for at gå

68

på besøg. Eventuelt bærer de mere velstående kvinder "chaderi", når de går ud. En chaderi er et teltformet "slør" med hængende huller for øjnene. Den er relativt dyr i anskaffelse og er derfor et symbol på middelklasse- eller overklasse-status. Almindelige bonde- og forpagterhustruer er nødt til at give en hånd med i marken, med lugning og høst; de passer dyrene, henter vand ved floden eller kilden og meget andet. De kan naturligvis ikke gå chaderi når de arbejder uden for gården - så ville de ikke kunne se noget. Men alle kvinder bærer et stort sjal over hovedet og skuldrene, og det kan i en snæver vending trækkes hen foran ansigtet og markere Purdah.

Resultatet af Purdah for samfundets sociale liv bliver netop en streng adskillelse mellem kønnene og en opdeling af samfundet i to sfærer, en mandlig og en kvindelig. Men selv om man kan sige, at mænd og kvinder lever i to adskilte verdener, er disse verdener forbundet på mange måder. Kvinder og mænd har også mange fælles interesser, først og fremmest hvad angår familiehusholdets økonomi og status i det større sociale system, og opretholdelse af familieæren (som bl.a. Bourdieu har kaldt "familiehusholdets immaterielle fællesejendom"¹⁾)

For at kunne tale om en eventuel kvindekultur blandt Pashtunerne, må vi altså se på, hvad kvinderne foretager sig indenfor disse sociale og ideologiske rammer, f.eks. hvordan de fra deres "kvindeverden" forsøger at fremme deres interesser i "mandsverdene", hvordan de omgås hinanden, hvordan de opfatter tingene og deres egen situation og evt. udtrykker en afvigende holdning til samfundet i forhold til de dominerende ideologier. I denne sammenhæng kan det kun blive meget summarisk.

Kvindegruppernes struktur

Det første spørgsmål er: hvordan er kvindeverdenen struktureret, dvs. hvordan er kvinderne grupperet, og hvordan er deres indbyrdes relationer? Dette spørgsmål er naturligvis også afgørende for den enkelte kvindes forbindelser til det større samfund, og de "kanaler", hvorigennem hun kan påvirke det.

Den ideologiske slgtskabsmodel er som nævnt patrilineal, og den foretrukne ægteskabsform kusineægteskab, helst mellem børn af to brødre (patrilinealt endogami). Der er imidlertid mange konkrete forhold, bl. a. af politisk karakter, der spiller ind her, så virkeligheden svarer langt fra altid til idealet. F.eks.

1) P. Bourdieu: "La Parenté comme représentation et comme fait", i: Revue de la Pratique, Genève 1972.

er i hvert fald en regel, at bruden altid flytter ind hos brudgommen og altså kommer til at leve i samme hushold som sine svigerinder, dvs. de andre brødres koner, og svigerforældrene. Dette skaber som regel store spændinger i kvindegruppen, både mellem svigerinderne indbyrdes p.g.a. konkurrence om husholdets ressourcer, og mellem svigermor og svigerdøtre. Svigermor har nemlig som regel en stor autoritet i husholdet og kan udnytte de yngre kvinders arbejdskraft. Samtidig rivaliserer svigermor og svigerdatter om manden/sønnen, som for begge kvinder er den vigtigste ressource til sikring af en nogenlunde tryk eksistens i fæstningsamfundet, sådan som det er. For en kvinde betyder det at have sønner nemlig både tryghed og accept i mandens familie, og på hendes ældre dage en slags alderdomsforsikring (som enke bor hun hos en af sine gifte sønner). Desuden er sønnen hendes vigtigste forbindelsesled til mændenes verden, fordi han er den mand i familien, hun har størst indflydelse på. Ofte synes en mand tilsvarende at føle sig mere knyttet til sin mor (og sine søstre) end til sin kone.

For den unge brud er ægtemanden imidlertid hendes eneste sikre punkt i hendes nye familie. Hendes største forhåbning er at få sønner med ham, så hun derigennem kan befæste sin position, og med tiden selv få større indflydelse. Hvis hun ikke får sønner, risikerer hun nemlig let, at manden tager sig en kone til, dvs. i de familier, hvor man har råd til det. - Forholdet mellem to medhustruer er det mest konfliktladede af alle relationer mellem kvinder. Grundlaget er naturligvis en mere eller mindre åben konkurrence om manden, og samtidig om placeringen i husholdet og fordelingen af dets ressourcer.

Kvindernes daglige omgangsformer og samarbejde omkring de forskellige arbejdsopgaver behøver ikke at udtrykke disse spændinger åbent. For det meste er forholdet mellem kvinderne præget af afslappet og munter fordragelighed, undtagen når særlige situationer bringer de latente modsætningsforhold frem for dagens lys. Dette kan f.eks. ske, hvis en mand åbenlyst favoriserer den ene af sine koner eller hendes børn. Det var også mit indtryk, at kvinderne, fordi de nu engang levede så tæt sammen og også var meget afhængige af hinanden, f.eks. når de havde små børn, som regel havde udviklet en vidst eller ubevidst solidaritet i det daglige, også overfor mændene generelt - men en solidaritet, som altså ikke holdt overfor tilspidsede situationer, hvor de enkelte kvinders individuelle interesser kom i konflikt.

De kvinder, som besøger hinanden, er som regel beslægtede, f.eks. som søstre eller kusiner, tanter og niecer. Mandens søstre, som jo er gift ind i et andet hushold, kan også tit komme på besøg hos deres mor og svigerinder i faderens (broderens) hushold. I det store og hele svarer kvindernes omgang med hinanden til klassestrukturen i det større system, således at jordejerfamilier holder sig for sig selv, og forpagterfamilier for sig selv. Men skellene er ikke altid særlig rigide, på den ene side fordi slægtskabs- og klassesystemet ikke altid skaber de samme skel: en rig jordejer kan have familie, der er småbønder ~~småbønder~~, og kvinder fra de fattigere familier kan godt blive gift "opad" i systemet (men ikke omvendt). På den anden side synes det heller ikke, som om kvinderne udelukkende lægger vægt på klasse- og statusforskellene mellem de kvinder, der befinder sig i en given gruppe; f.eks. kan forpagterkoner, som tilfældigt er med i en gruppe af jordejer-kvinder, fordi de måske har haft et ærinde, ofte deltage i snakken på lige fod. Det skete også under mit ophold i landsbyen, at de blev opfordret til at sætte sig hen til en gruppe af jordejer-kvinder. Både kvindernes egenskaber og dygtighed, og personlige relationer og venskaber, betyder noget for deres medlemskab af grupperne. Men der eksisterer intet selvstændigt internt rangsystem, og der er ingen formelt eller permanent strukturerede kvindegrupper ud over husholdsgrupperne.

Når kvinderne er sammen, snakkes og sladres der livligt både om egne problemer, andre, ikke-tilstedeværende kvinder og problemer i landsbyen. Man snakker både til arbejdet og når man sidder og spiser eller drikker te sammen. Fortsat fra forholdsvis sjældne bryllupsfester, hvor kvinderne danser og synger, er det at "sidde", som det kaldes, være sammen og sludre, kvindernes væsentligste sociale samværsform.

Kvindernes muligheder for at forfølge deres interesser og påvirke systemet, "udøve magt".

Når kvinder ønsker at påvirke begivenhedernes gang uden for det sociale område, hvor de selv har umiddelbar magt over tingene, dvs. indenfor deres eget hushold, er deres vigtigste muligheder påvirkning af mændene i deres nærmeste omgivelser, sladder, og udøvelse af magi.

De mænd, de som regel har størst indflydelse på og mest mulighed for at handle igennem, er deres brødre og sønner, og

derefter ægtemanden. En gift kvinde har nemlig krav på og moralsk ret til støtte, både social og materiel, fra sine brødre. Dette har hun, fordi hun ikke arver jord, sådan som det egentlig er hendes ret ifølge islamisk lov (dvs. halvt så meget som brødrene). Mændene siger, at kvinden frivilligt giver afkald på sin del af familieejendommen for at hjælpe sine brødre. - Frivilligheden er selvfølgelig et åbent spørgsmål, men i hvert fald opfattes det, at kvinden ikke får del i arven, således at dette giver hende ret til kompensation i form af støtte fra brødrene i krisesituationer. Sådanne kriser kan f.eks. opstå, hvis hendes ægteskab går dårligt, eller hvis hendes mand f.eks. tager sig en kone til. Da skilsmisse aldrig praktiseres blandt Pashtunerne, er den mulighed lukket for hende. Til gengæld kan det så ske, at hun tager hjem til faderens og brødrenes hus og bliver dér i en periode, mens hendes familie lægger pres på ægtemanden for at få ændret de forhold, hun er utilfreds med. I disse situationer spiller det en stor rolle, hvilken indbyrdes position de to familier har i klasse- og statussystemet. Hvis kvindens familie står på lige fod med hendes mands familie, og selvfølgelig hvis den står over, har hun større chance for at få gennemført en pressen overfor manden, end hvis hendes familie står lavere. I den sidstnævnte situation er hendes muligheder for at få sin vilje igennem overfor manden meget forringet. Det er især i sådanne tilfælde, en kvinde griber til magi for at påvirke ægtemanden, og eventuelt andre personer i hans hushold.

Magi opfattes som noget meget reelt og håndgribeligt af Pashtun-kvinderne, og altså også som et handlingsalternativ. F.eks. hvis en kvindes mand har taget endnu en hustru, og forsummer den første, kan hun opleve situationen sådan, at den nye kone har anvendt magi for at vende mandens og måske svigermoderens og svigerindernes hengivenhed fra den første kone og over på sig selv. Dette anses hun for at have gjort ved hjælp af en stærk amulet, som hun f.eks. bærer på sig eller har dyppet i mandens te. Den forsømte kvinde vil i dette eksempel søge at skaffe sig noget endnu stærkere magi, altså nogle amuletter, som hun så vil dyppe i mandens te osv. Herved håber hun at opnå, at manden, og eventuelt også resten af husholdet, igen vender deres opmærksomhed og varme følelser mod hende. - Dette er blot ét eksempel på den store betydning, som tro på overnaturlige fænomener og kræfter, f.eks. i form af onde ånder, "onde øjne", hekse, spisetabuer osv., har i Pashtunsamfundet, og som jeg især her må lade ligge.

"Sladder" og interne diskussioner i kvindegrupperne kan formidle informationer om mændenes forehavender og egenskaber i de forskellige familier, og på denne måde kan de medvirke til at styrke eller undergrave deres anseelse, også i samfundet uden for husholdet, fordi sladderer "siver ud". På denne måde kan kvindernes meninger om mændene få konsekvenser for disses handlinger, f.eks. for at genoprette deres ære. Desuden formidler "sladderer" i kvindegrupperne informationer om de enkelte familiers økonomiske dispositioner, som kvinderne så kan bruge overfor deres mænd som opfordring til at leve op til de andre familiers standard.

Til slut vil jeg give et kort indtryk af kvindernes opfattelse af de normer, der foreskrives af de dominerende ideologier, både generelt, og specifikt med hensyn til kvinders adfærd.

Kvindernes holdning til ægteskabet er som regel ligeglad eller negativ. Det er stort set mændenes affære og arrangeres ofte mellem en meget ung pige (dvs. af hendes far) og en ældre mand; selv om mange ægteskaber er fætter-kusine-ægteskaber, tages der ikke hensyn til aldersforskelle. I andre tilfælde kan en kvinde blive nødt til at gifte sig med en mand, der er meget yngre end hun selv, måske en dreng, som følge af den skik, at en afdød mands bror gifter sig med hans enke. - Kvinderne udtrykker det sådan, at "man skal jo giftes med den ene eller den anden, og det kan være lige meget med hvem." I nogle tilfælde er bruden dybt fortvivlet, især hvis hun måske i forvejen er forelsket i en anden mand.

På den ene side kan et ægteskab forløbe udmærket, hvis parterne er nogenlunde jævnbyrdige i alder og temperament. I sådanne tilfælde kan der eksistere et varmt og solidarisk forhold mellem ægtefællerne. Men i andre tilfælde, hvor det ikke går så godt, er kvindernes reaktion på et ægteskabssystem, der i altovervejende grad er baseret på mændenes ønsker og dispositioner, kærlighedsforhold udenfor ægteskabet. Denne holdning hos kvinderne tager sig bevidsthedsmæssigt udtryk bl.a. i sange, der ofte direkte fortæller om, hvordan Pashtun-kvinden søger en personlig lykke og tilfredsstillelse i romantisk og fysisk - kærlighed til en anden mand end ægtemanden. I kvindernes sange (som som synes blandt kvinderne selv) er det en kvinde, der udtrykker kærlighed og begær til en mand. Her er hun altså det passive objekt for mandens seksualitet, som

Pashtun-samfundets normer gør hende til, tværtimod disponerer hun selv over sin krop og sin person på trods af de hårde sanktioner, der venter hende fra mændenes side, hvis hun bliver opdaget. (En kvinde, der gribes i "utroskab", bliver slået ihjel på stedet). - Det yderste udtryk for, at kvinden selv disponerer over sin eksistens på trods af mændene er selvmordet, som også forekommer af og til).

På denne måde trodser og udfordrer kvinderne altså et centralt element i de herskende ideologier og normsystemer, nemlig mandens kontrol over kvinden og hans monopol på hendes seksualitet og de børn, hun føder. I denne forstand kan en kvinde således sætte en mands ære på spil, idet netop denne kontrol af kvinden er et vitalt element i en mands ære. Det tyder det i realiteten, at kvindernes ideologi og handlemåder indebærer en grundlæggende forkastelse af Pashtun-samfundets ideologi og normsystem? Jeg mener nej. I et videre perspektiv udgør disse elementer af en kvindekultur ikke noget egentligt alternativ til den mandsdominerede kultur, fordi de i sidste instans accepterer samfundets idémæssige grundlag, æresbegrebet. En mand kan som individ miste sin ære gennem at miste kontrollen over sin hustru eller datter, og denne ære kan kun genoprettes ved, at han slår den "skyldige" ihjel og derved "genopretter balancen" - et meget vigtigt begreb i Pashtunernes ideologi. Men ære-og skam-systemet i sig selv bliver ikke anfægtet af kvinderne, hvilket bl.a. kommer til udtryk i deres opdragelse af børnene. Kvinderne opererer til syvende og sidst stadig indenfor den dominerende kulturelle grundlæggende kategorier, selv om de søger at manipulere dem på en sådan måde, at æresbegrebet, i tilfælde hvor det tjener en bestemt kvindes interesser, kan blive vendt mod mændene i skikkelse af f.eks. en ægtemand, der bliver gjort til grin i en sang.

Kvindekultur - subkultur - modkultur?

Lad os nu se på, hvordan de ting, jeg har trukket op om Pashtun-kvindernes situation, ideologi og handlemønstre forholder sig til den diskussion af begrebet "kvindekultur" som blev antydnet i indledningen. Hvad kan man eventuelt få ud af at anvende begrebet, og hvordan?

For det første: hvordan passer fremstillingen af Pashtun-kvinderne med Tapper's 3 kriterier for en kvindelig "subkultur"?

1) Adskillelsen mellem mænds og kvinders sociale aktivitetsområder eksisterer også blandt Pashtunerne. 2) Mulighed for samvær og interaktion findes også, indenfor rammerne af Purdah-systemet og den sociale struktur. Derimod synes 3) en kvindespecifik strukturering af den sociale interaktion uafhængigt af mændenes relationer og statussystem ikke at være til stede. Der kan altså ikke for Pashtunernes vedkommende være tale om en egentlig subkultur efter Tapper's model.

Tapper's model er imidlertid også først og fremmest udformet og forsøgt anvendt i forbindelse med pastorale grupper. Det, der meget groft sagt karakteriserer forskelle i det sociale interaktionsmønster hos henholdsvis nomader og bønder, er forskelle i mulighederne for samvær og opretholdelse af nære og vedvarende kontakter mellem kvinderne. Dette er muligt i landsbysamfundet, hvor en kvinde som regel har sin oprindelige familie boende i samme landsby eller i en landsby i nærheden. Mange nomadegrupper derimod lever i en årlig cyklus, hvor grupperne en stor del af året spredes ud i form af undergrupper, lejrenheder, over et stort område, af hensyn til dyreflokkenes græsningsmuligheder. Dette gælder også for Shahsevan i Tapper's analyse.

Disse træk kunne pege i retning af et større behov (subjektivt såvel som objektivt, set fra kvindernes synspunkt) for en fastere strukturering af nomadekvinderne i grupper, der går ud over de minimale lejrenheder. Sådanne grupper kan netop ikke så let opretholdes og fungere gennem spontan kontakt, som de kan i landsbyerne. Dette synes efter min mening at bekræftes af Tapper's materiale om Shahsevan-kvinderne, som yderligere har haft et socialt "medium" til rådighed i de formaliserede venskabsbånd, som eksisterer i hele Shahsevan-samfundet.

også blandt mændene. Denne institution er også det "medium", hvorigennem kvinderne er organiseret. - Også Tapper's egen sammenligning af Shahsevan-kvindernes subkultur med kvindegrupper i andre nomadesamfund synes at underbygge hypotesen om kvindelige subkulturer i pastorale samfund.

Blandt Pashtunerne i Østafghanistan udgør kvindernes interne sociale liv og specifikke ideologiske udtryk efter min mening heller ikke nogen "modkultur" i egentlig forstand, dvs. en radikal udfordring af den dominerende kultur og forsøg på, ud fra kvindernes situation som undertrykt gruppe, at ændre den totale struktur i form af en kollektiv og bevidst stræben mod frigørelse af kvinderne. F.eks. sætter kvindernes ideologi som vist ikke spørgsmålstegn ved "Pashtun-Wali"'s grundlæggende værdier og normer om ære og skam og ærefuld adfærd. Kvindernes specifikke ideologiske udtryk, og deres normer og handlingsmønstre, må snarere tages som udtryk for en form for tilpasning til og forsøg på omgåelse af mændenes kontrol, og en slags manipulering på handlingsplanet af den dominerende kulturs værdier og normer, i hvert fald for så vidt angår kvindernes interesser i relation til mændene.

Hvad bliver der så tilbage af indhold i begrebet "kvindeskultur"?

Som jeg sagde i begyndelsen af artiklen, kan det jo godt forholde sig sådan, at selv om en større gruppe har en fælles overordnet ideologi, kan enkeltindivider eller undergrupper have væsensforskellige synspunkter på det sociale univers, de befinder sig i, og de mennesker, det består af, ud fra deres placering i dette univers. I det konkrete samfund, vi har set på, er kvinderne genstand for en kontrol fra mændenes side gennem ægteskabssystemet, som spiller en vigtig rolle i hele den sociale struktur. Denne kontrol af kvinden er den (delvise) baggrund for den dominerende ideologis (mændenes) opfattelse af kvinden som andenrangs samfundsmedlem og mandens ejendom. Imidlertid behøver den ikke at indebære, at kvinden er kontrolleret af manden på alle områder af tilværelsen, eller at hun, som genstand for en bestemt type kontrol, er et passivt objekt uden interesser i eller indflydelse på samfundets processer ud over husholdsplanet - helt bortset fra, at husholdet i det førkapitalistiske Pashtun-samfund har en økonomisk og samfundsmæssig betydning, der rækker langt ud over den betydning, familien har i det borgerlige samfund.

På denne baggrund er det meget let at tænke sig, at kvinderne kan have specifikke former for ideologi - bl.a. opfattelser af deres egen rolle og betydning, og deres egne interesser i samfundet, såvel som deres muligheder for at følge disse interesser. Kvindernes ideologi kan udmærket - og gør det også - afvige fra de herskende opfattelser af, at kvinden ingen indflydelse har i samfundet som helhed. Samtidig bevirker den strenge sociale adskillelse mellem kønnene, at der ganske naturligt må opstå kvinde- og mandsspecifikke sociale grupper med tilsvarende kønsspecifikke omgangsmønstre og udtryksformer. Hvis vi altså skulle putte noget i en kasse med titellet "kvindeskultur", uden at begrebet er konkretiseret i forhold til en bestemt funktion i den sociale proces, måtte det med andre ord være disse kvindespecifikke udtryksformer, ideologier og handlingsmønstre. Men dette er netop "summen af, hvad kvinder tænker og foretager sig". Begrebet i sig selv bringer altså intet nyt frem, som ikke kan belyses ud fra den model, som allerede er blevet skitseret - en model, som meget generelt bygger på, at både mænd og kvinder indgår som (evt. kontrollerende og kontrollerede) individer i et totalt socialt system, og at de derfor ud fra deres strukturelle placering heri givetvis har specifikke interesser, både i forbindelse med og uafhængigt af deres køn, i dette system. På den anden side er det netop systemet og individets plads heri, som betinger formerne af og sætter grænserne for deres sociale handlinger. En sådan model er i sit udgangspunkt hverken "mands-" eller "kvindeorienteret", men kan efter min opfattelse give en klarere forståelse af kvindernes situation og muligheder i det samfund, de lever i, gennem analyse af deres strukturelle situation og det konkrete samfunds udformning og "anvendelse" af de ideologiske kønsforskelle, end et begreb som "kvindeskultur", som netop stiler mod at afdække specielt kvindens situation.

Begrebet "kvindeskultur" må snarere forstås på baggrund af den erkendelsesinteresse, det først og fremmest er udsprunget af, nemlig en reaktion mod tidligere etnografisk forskning, både generelt og specielt af mellemøstlige islamiske samfund, der har været ekstremt orienteret mod "mandskulturen". Dette har i høj grad været en følge af, at etnograferne, der i dette område for det meste selv har været mænd, både har været så stærkt fanget af kønsspecifikke opfattelser i deres eget vestlige samfund, at de kun har set den bekræftet af de mandlige informanter i de studerede samfund; og desuden ikke har forestillet sig, eller p.g.a. kønsspecifikke og kulturelle systemer

haft mulighed for at erfare, at billedet kunne modificeres.

På baggrund heraf kan man også forestille sig, hvordan de enkelte kvindelige etnografer i den islamiske mellemøstlige verden for at få den "kvindelige dimension" af samfundet med i helhedsbilledet, har vendt bøtten på hovedet og givet et "kvinde-centreret" billede som modstykke til et "mands-centreret". Ind imellem har dette givet temmelig virkelighedsfjerne resultater, som når Henny Harald Hansen f.eks. hævder, at "kvinder (i Purdah-samfund) har det lige så godt som mændene, deres situation er bare forskellig."¹⁾ Men det afgørende er jo netop hvordan forskellig? I islamiske mellemøstlige samfund er der nemlig som bekendt almindeligvis nogle, der er mere "forskellige" end andre (jeg tænker her bl.a. på de forskellige typer af førkapitalistiske klassestrukturer, der har præget og i vid udstrækning stadig præger området) - og dette gælder også kønsdimensionen. Mænd og kvinder har forskellige betingelser, og ikke blot forskellige kulturer, en "mandlig" og en "kvindelig".

Inger W. Boesen

Bibliografi:

BOESEN, I.

1977 "Purdah og magt. En generel komparativ analyse af kvindens situation i Mellemøsten." Magisterkonf., IP&A

TAPPER, N.

1968 "The Role of Women in Selected Pastoral Islamic Societies." M.Phil. dissertation. University of London.

1978 "The Women's Subsociety among the Shahsevan Nomads of Iran." I: Beck & Keddie, eds.: Women in the Muslim World Harvard Un. Press, 1978.

Institut for Etnologi & Antropologi
Københavns universitet.

Fra Forskel til underordning.
Kønsspecifikke socialisationsformer.

6-ugers opgave afleveret januar 1977 som besvarelse af emnet:
"Diskutér forskellige antropologers opfattelse af hvorvidt kønsforskelle skal forstås som et produkt af socialisering".

Elsebeth Parp.

1) jf. bl.a. a. "The Kurdish Woman's Life", København 1961, s. 178, 2. afsnit.

INDHOLD:

OMKRING RAMMER OG INDHOLD FOR EN SOCIALISATIONSTEORI 78

Afgrænsning af emnet

Produktionsmådeanalyser:

MEILLASSOUX 81

Aaby & Christensen.

Om den præ-kapitalistiske (domestiske) reproduktion

Det oprindelige mand-kvinde forhold.

Typer af sociale systemer.

Underordningen af kvinderne.

Mænds autoritet.

Produktionsrelationer i domestiske enheder.

Familien.

Om årsagen til kvindeundertrykkelsen, Engels/Aaby-Christensen/
Meillassoux.

O'LAUGHLIN 90

Om reproduktionen som forbindelse mellem den økonomiske
infrastruktur og den politiske superstruktur.

Socialisering og Ideologi.

Tilskrevne roller i de tekniske produktionsrelationer.

Organisering af produktionen og reproduktionen.

Kontrollen over produktions- og reproduktionsmidler.

Socialiseringsprocessen.

Vurdering.

Tilnærmelse til psykoanalysen:

Om IDEOLOGIENS rolle

W. Reich.

Om psykoanalyse og socialisering.

Om kønsrollerens funktion.

RUSIN 101

Sex/Gender systemet vs 'produktionsmåde'.

Slægtskabssystemer som organisering af magt.

Antropologi og psykoanalyse.

Freud, Horne,

Om kønsspecifik tilegnelse af kønsrollen. Lynn

CHODOROW 110

Tidligere teorier om socialisering:

BARRY & CHILD & BACON: økonomi og socialisering 111

WHITINGS: kønsdifferentieret adfærd 112

Om identitet og kønsrolle.

Familiestruktur og personlighed.

Om udviklingen af den kønsspecifikke personlighed.

Kønsrolleindlæring og dens sociale kontekst.

Om den sociale strukturs implikationer for kvindesocialiseringen.

Om kvinder i matrifokale samfund.

Privat vs offentlig:

ROSALDO 120

socialisering af piger og drenge.

Om ændring af kvinders status.

LEACOCK 123

Familien som økonomisk enhed.

Kolonisystemet og kvindeundertrykkelse.

Et Tilbageblik:

ROHEIV, MEAD, ASERLE 126

Afslutning 128

Tilleg om SEKUNDÆR SOCIALISERING: LEACOCK 129

Noter: 133

Litteraturreferencer 135

OMKRUNG RAMMER OG INDHOLD FOR EN SOCIALISATIONSTEORI.

Individet fødes ind i et samfund, og dets udvikling bestemmes fra starten af dets nære sociale miljø, at strukturerne i dette samfund, og de betingelser, dette sætter for udviklingen.

Socialisationsprocessen skal forstås som den proces, hvor igennem samfundet reproducerer sine krav og forventninger til enkeltindividet om adfærd, dvs. den er en del af samfundets ideologiske reproduktionsproces. Som sådan er den underlagt betingelser uden for dens egen konstitution, betingelser der er afstukket af den samfundsmæssige produktionsproces og reproduktionsproces (den økonomiske basis).

I studiet af kapitalistiske samfundsformer er det tydeligt at se sammenhængen mellem socialisation som ideologi og samfundssystemet idvrigt, da modsigelser i samfundets økonomiske struktur også vil sætte sig igennem på det ideologiske niveau. Dette skyldes det kapitalistiske samfunds væsenslogik, der indebærer en tendens til at underlægge sig andre genstandsområder i samfundet, herunder socialisationen, som en del af sin reproduktion.

I studiet af prekapitalistiske samfundsformer, som traditionelt har været etnografiens/antropologiens genstandsområde, er denne sammenhæng ikke så tydelig at påvise; de fleste af disse samfundsformer er under kraftig ændring, som følge af den kapitalistiske ekspansion; men ikke alle niveauer i samfundets organisation underlægges lige hurtigt kapitalens love, hvorved der kan fremstå en usamtidighed mellem flere af niveauerne. Det ideologiske niveau behøver ikke at afspejle den økonomiske basis, men kan i sin fremtrædelsesform synes uoverensstemmende eller modsætningsfuld i forhold til produktionsstrukturen. Der vil dog ofte være en vis korrelation mellem det politisk-juridiske og det ideologiske system, som igen tilsammen udfylder en væsensfunktion i forhold til produktionen. Det er således i den totale samfundsmæssige reproduktionsproces, man må tage sit udgangspunkt for en adækvat forståelse af socialisationsproblematikken, som element i den ideologiske repræsentation af samfundet.

AFGRÆNSNING AF EMNET.

Som jeg har forstået den stillede opgave, er det hensigten at jeg skal redegøre for forskellige antropologiske tilnærmelser til diskussionen om hvorvidt biologisk bestemte forskelle hos mennesket, mellem mand og kvinde, manifesteres i roller (dvs. standardiseret adfærd og interaktionsmønstre), der er natur- eller kulturbestemte, idet kultur her forstås som samfundets totale udtryk.

Generelt om antropologer kan man vel sige, at de har studeret de biologiske forskelles sociale udtryk og betydning, og med få undtagelser) hvilke rammer i det sociale system, der har sat rammerne for de biologiske forskelles indflydelse. Alle har de accepteret at biologien ikke er skabne, men at den manifesterer sig i alle samfund og på forskellige niveauer.

Når det er sagt står man tilbage med et væld af teorier og forklaringer på kønsforskelle, og til dels også om hvorledes disse kønsforskelle indlæres/forstærkes gennem socialisationsprocesserne. Måske kunne man til en begyndelse dele antropologerne op i dem, der tror på, at der igennem det biologiske køn er preetableret nogle strukturer, som gør, at vi modtager samfundet på forskellig måde, og de, der mener, at det hele er tillært, og derfor præget af den kultur, eller det samfund, vi lever i.

Men ak, det lader os tilbage med ikke ret mange i den første, og et virvar af antropologer i den anden kategori. For det med at socialisering er kultur/samfundsbestemt er ikke nogen entydig forståelse; her havner vi nemlig ved forståelsen af, hvad et samfund er: en specifik kultur med sine egne særdrag, et stadie på en udvikling, eller et kompleks af strukturer med mere eller mindre sammenhæng. Nogle nægter at tale om kønsroller, men taler om personlighedstyper. Antropologerne er blevet taget til indtægt for det faktum, at der ikke er en kønsrolle, der er kvindelig, og en, der er mandlig, som universelt fænomen.

Der er blevet disket op med eksempler på samfundstyper, hvor rollefordelingen var helt anderledes, hvor de kvindelige attributter var hos mændene, og hvor verden i det hele taget så ganske anderledes ud end den gør i vort vestlige system.

Men én ting er dog gået igen i dette markedsdud af empirisk evidens: kvindernes og mændenes roller har været forskellige, og adskillige for enhver betragter. Og med undtagelse af visse jæger- og samlersamfund har det også vist sig, at kvindens rolle overalt har været underordnet mandens - i dens samfundsmæssige betydning, især i den politiske administration af samfundet. Hvor begge køn har haft faste roller, har mandens rolle altid været defineret inden for en bredere sfære, fysisk og socialt.

Kvindens placering i de forskellige samfund hænger sammen med hendes biologiske fordel: at hun kan reproducere slægten, men denne faktor er IKKE den afgørende. Kvinderollen hænger nøje sammen med rollen som moder og hustru, og udspilles altså primært inden for familie konteksten. Den kvindelige personlighed er overvejende et produkt af enkulturation og socialisation, der igen er præget af samfundets struktur, af hendes plads i det

duktionen, etc; men væsentligt er det, at den kvindelige socialisation overalt, med undtagelse af visse jæger- og samlersamfund, indeholder træk af UNDERORDNING. Dvs at denne underordning må være funktionel for samfundets måde at fungere på, måske sågar en betingelse for dets reproduktion.

De første antropologer, jeg vil diskutere, er nogle der har valgt den samfundsmæssige reproduktionsproces som udgangspunkt for en forståelse af forskellene på kønnene, og implicit heri også hvilke mål, den samfundsmæssige og familiale socialisation har. De diskuterer ikke socialisation specifikt, men i deres fremstillinger ligger der nogle væsentlige elementer, som jeg vil sammenligne andre antropologers bidrag med; derfor indleder jeg med dem, i stedet for historisk at gennemgå antropologslægtens udvikling og bevidstgørelse omkring dette spørgsmål.

Når jeg har valgt dette udgangspunkt, er det fordi jeg accenterer, at "man ikke kommer til verden som kvinde (eller mand), man bliver gjort til det", som Simone de Beauvoir og mange andre er blevet refereret for at have sagt. Jeg mener ikke, at man kan reducere biologien helt bort, men at de ideologiske og sociale følger af biologien er de afgørende.

"Biologi ER ikke skabne, men bliver GJORT til skabne. Mandlighed og kvindelighed er ikke natur, men kultur. De er et identifikationsmønster med henholdsvis magt og undertrykkelse, som enhver ny generation bliver påtvunget. Det er ikke penis og livmoder, der gør os til mænd og kvinder, men derimod magt og afmagt."
(Schwarzer:1976:197)

Vigtige spørgsmål, før vi kan gå videre til en diskussion af diverse antropologers bidrag, er da:

Hvorledes blev den biologiske forskel til en underordning af det ene køn? Og hvorfor af kvindekønnet og ikke af mændene?

Hvornår og hvordan blev relationen mellem mand og kvinde til en mægtrelation?

Som eksempler på antropologer, der har diskuteret dette, har jeg valgt at præsentere MEILLASSOUX og O'LAUGHLIN, suppleret med eksempler fra andre antropologer, specielt Aaby&Christensen.

Det er vigtigt for mig at understrege, at jeg diskuterer den prekapitalistiske (domestiske) reproduktion, ikke reproduktionen i klasse-samfundet eller klassespecifik socialisation.

I polemik med traditionelle antropologer når Meillassoux (9) frem til den betragtning, at INCEST er den kulturelle transformation af endogami-forbud (sociale forbud) til sexuelle forbud (moraliske forbud), der træder i kraft, når kontrollen over ægteskaber indgår som element i den politiske magt (28). INCEST er altså et moralsk begreb, et produkt af en ideologi, der er forbundet med magten i et domestisk samfund som et af midlerne til at styre reproduktionsmekanismerne:

"...ce qui est présenté comme péché contre la nature n'est en vérité que péché contre l'autorité." (28)

INCEST kan altså ikke bruges til at forklare hvorfor en reproduktionsenhed åbner sig mod omverdenen og søger at binde den til sig gennem kønsmæssige relationer. Kvinde-barn enheden kunne for så vidt godt overlæres med et enkelt herrebesøg en gang imellem, men denne enhed er meget sårbar, fordi den ikke SIKKERT kan reproducere sig i forhold til produktionens krav (pga dødsfald, sterilitet, forsvarsmæssig svaghed).

En mobilitet af individer mellem produktionsenhederne er nødvendig, for at enhederne kan blive viable.

Blandt jæger- og samleregrupper er der fri mobilitet mellem grupperne, bandet er den sociale reproduktionsmekanisme, og børnene adopteres af hele gruppen; alders- og kønsfordeling er tilfældig. Båndet er relativt fredelige, fordi de selv klarer at supplere op med kvinder. 1)

Det oprindelige mand/kvinde forhold var altså præget af en konstant elementer magtfordeling, hvor hvert køn har kontrolleret sine egne aktiviteter. Magtbalance var dog ikke ensbetydende med ligestilling, da aktiviteterne var forskellige. (Aaby&Christensen:1976:11)

"Fordi de to køn ikke kontrollerer de samme forhold kan det også ske, at de totale reproduktionsmæssige forhold bevirker, at det ene køn får en højere grad af kontrol eller dominans."

"Fx vil en situation, hvor jagten er enerådende, som i det arktiske område, eller hvor forsvarsaktiviteterne kommer til at spille en større rolle, styrke individernes position." (ibid.:12)

"Women have more power among hunters when they are important foodproviders than when they are mainly processors of meat or other supplies provided by men. The former situation is likely to exist in societies where hunting is smallscale and intensive and where it is extensive and over a large terrain, and where other more gathering is important by comparison with hunting." (ibid.:127:128)

Der er altså rangforskelle, rolleforskelle og forskelle i autoritetsgrader mellem kønnene, men de er præget af reciprocitet snarere end dominans og udbytning. (Gough, ibid:70)

I domestiske agrare samfund er den kønsbestemte arbejdsdeling et kulturelt fænomen, en konsekvens af en forudgående underordning af kvinden under manden. (Meillassoux:41) Parsammensætning er ligeledes et kulturprodukt, påtvunget kvinden: ÆGTESKABET og udveksling i forbindelse med ægteskaber reflekterer de mekanismer, gennem hvilke et samfund organiserer sin produktion og reproduktion af produktionsrelationerne. Disse mekanismer er ikke universelle, men historisk betingede, hævder M i en polemik mod bl.a. Lévi-Strauss (M:44). Kvinder betragtes her som avlere, ikke som følge"svende", og problemet er at få organiseret, hvem afkommet, ikke kvinderne, tilhører.

Kontrollen med afkommet er meningsløs i jager- og samlersamfundet, fordi arbejdskraftssituationen som regel ikke er kritisk. Den bliver først et samfundsmæssigt problem i forbindelse med agerbrugets og kvægavlens oprindelse, og, bemærker Aaby & Christnesen (1976:13), det er i de simple agerbrugssamfund, at vi finder de rene former for kvindeudvekslingssystemer.

M skelner mellem to typer af sociale systemer, alt efter deres reproduktionsform: 1) det gynecostatiske, hvor reproduktionen af gruppen hviler på gruppens egne kvinder, og ²⁾ det gynecomobile, der praktiserer kvindeudveksling, og hvor reproduktionen afhænger af gruppens politiske kapacitet til at forhandle sig til et passende antal kvinder.

Om der er udveksling i forbindelse med ægteskab hænger sammen med det ophængende agrarsystem, således at gynecostatiske systemer ofte vil findes i samfund med "plantage-bouturage", altså hvor man især dyrker rod-knolde, yams, taro, manioc, o.lign., mens de gynecomobile ofte findes i forbindelse med kornavl og kvægavl. M. postulerer ikke en absolut determinisme, men mener, at tendenserne går i den retning. Produktionsrelationerne i samfundet er faktisk de samme; det der bestemmer en Patrilineær filiation er et samfunds POLITISKE kapacitet til at arrangere en fredelig udveksling af kvinder mellem de produktive enheder, og denne politiske kapacitet udvikles bedst i korn-landbrug.

"Plantage-bouturage"-formen kræver ikke såsæd; produkterne kan ikke opbevares længe, og de kræver lang tids behandling, inden de kan konsumeres: dvs: en stor del af den sociale energi arbejder kontinuerligt,

medlemmerne i produktionsenheden er sammen længe, og derfor er der sammenhold i produktionsenheden. (M:49). Reproduktionsproblemet løses lettest ved at hver gruppe klarer det selv med egne kvinder; mændene cirkulerer rundt (og deres aktiviteter som jagt og fiskeri er ligesom indsamling meget vigtige supplementter til denne type produktion, der jo blandt andet indebærer, at man ikke kan oplagre til dårlige tider.)

Kvinderne er de faste i gruppen, men dette faktum sætter også grænserne for den sociale reproduktion. Grænserne er nemlig enhedens egne kvinder.

Hvis en gruppe kommer i bekneb for kvinder, er der ikke andre midler at ty til end at gå på ROV, for de andre grupper holder jo også fast på deres kvinder. Og eftersom det er manden, jageren, der besidder den teknik, der er mest hensigtsmæssig til dette formål, hans våben, bliver det han, der skal sørge for at skaffe kvinder. Han bliver til en kriker og sin våbenkontrol. (M:50)

"To the extent that men have power in hunting societies, this seems to spring from male monopoly of heavy weaponsalthough men seldom use weapons against women, they POSSESS them....in addition to their physical strenght this does give men an ultimate control of force."
(Gough, ibid:71)

Kvinden er ofret.

Denne situation, hvor kvinden indfanges er faktisk indbegrebet af al fornedrelse fra nu af. "Det er mænd i grupper, bevæbnede, og med en aftalt plan, der forsøger at overrumple en kvinde, der er alene, ubevæbnet, og uforberedt på slig en situation" (M:51), og som M bemærker i en fodnote (52, note 27), det er mænd, der betjener sig af en metode, der ville være vanværdige, hvis ofret havde været en mand. Og når en kvinde bliver overrumplet på den måde, kan det jo faktisk være ligegyldigt, om hun er stærk eller svag, intelligent eller dum. En BESKYTTELSE fra hendes egen gruppe må komme fra mændene, ikke fordi de er stærkere eller kvikkere, men fordi de er de mindst sårbare, socialt set - de fleste af dem kan jo undværes i reproduktionen (52)

KVINDE BLIVER ALTSÅ AFHÆNGIG AF MANDENS BESKYTTELSE

PÅ GRUND AF MANDENS VOLD. HUN BLIVER UNDERORDNET,

"UNDERLEGEN" PGA SIN SOCIALE SÅRBARHED.

Og Meillassoux sætter endnu en vigtig sandhed i fodnote: "Kvindens "fysiske svaghed", som ofte angives som grund til deres underordnede stilling, er blot sandsynlig den nuværende afspejling af deres sociale svaghed og et

produkt af en sekellang udvikling snarere end af en naturlig underlæghed." (52, note 28).

Jagt og krig bliver de aktiviteter hvorpå samfundets værdier baseres, omend det kvindelige bidrag til subsistensen udgør hovedparten. Værdierne manifesterer sig i den grad på bekostning af den "relle" situation (at det er kvinderne, der skaber liv og subsistens) at barnemord på piger hyppigere end praktiseres end mord på drenge.

Det at være kriger bliver for mændene, udover at de sørger for at skaffe kvinder, et middel, som de voksne mænd bruger til at bekræfte deres overhøjhed over de øvrige sociale grupper: Kvinder, gamle og unge.

DEN MANDLIGE AUTORITET BYGGER ALTSÅ PÅ KRIG,
DVS VOLD OG BRUTALITET.

Paul Soencer nævner i en artikel om Samburu, Masai-talende kvægnomader fra Nordkenya, at krigerstadiet er blevet institutionaliseret som indvielse til de ældres magt. Krigerstadiet varer 15-20 år, og havde tidligere den funktion at beskytte enheden. Når en mand har været dette stadium igennem, er han værdig til at blive optaget i de ældre mænds kreds, hvilket er ensbetydende med magt og kontrol. Lignende indvielsesriter, hvor mandlighed skal bekræftes gennem et krigerstadium, kendes fra mange samfund, lige fra prærieindianerne til ridderne ved Kong Arthurs hof.

Forsvarsaktiviteterne bliver altså mere og mere vigtige, og mændene knyttes fastere til gruppen. Omkring mand-kvinde enhederne etableres der enten et uxorilokalt-matrilinært system, hvor mændene hentes hjem, eller et virilokalt-patrilinært, hvor kvinderne er hentet udefra.

Når landbrug bliver mere vigtig end jagt, og mændene er tvungne til at deltage heri, bliver krigsførelsen en trussel mod produktionen; for at sikre forsyningen af kvinder i tilstrækkeligt antal, og for at sikre at man får en kvinde igen, hvis man giver en væk, er det nødvendigt med en CIVIL MAGT grundet på alliance og forsoning.

Men udveksling af kvinder favoriseres ikke af "plantage-bouturage" kulturen: her bliver kontrol og manipulation med subsistensen ikke eftertragtesværdig pga de dårlige opmagasineringsmuligheder, og pga det faktum at såsæd ikke er nødvendig. Landbruget opmuntrer til segmentering, ikke til at store grupper skal være samlet. Det at rodknoldene bliver i jorden gør, at hvert individ kan gå hen og snuppe en, når hun/han har lyst. For mandens vedkommende betyder det, at han, hvis han vil væk fra gruppen,

dels må røve midlerne til den umiddelbare reproduktion (knoldene) og dels dem til den sociale reproduktion: kvinden. Derfor er der krig i løbende til den sociale reproduktion: kvinden. Derfor er der krig i løbende blandt disse grupper. Men jo mere denne krigstilstand får karakter af kontrolleret udveksling, jo mere ustabile bliver de gynecostatistiske samfundformer. 2)

Alt i alt viser det sig, at den patrilinære form er den, der egner sig bedst til at sikre en stabil reproduktion, en bedre fordeling af kvinder i tid og rum (M:58), en bedre form til at udnytte kvindens evne til at skabe liv.

Den domestiske enhed, der karakteriserer fastboende agrarsamfund, er meget oppe på mærkerne for at kontrollere menneskeafkommet; men selv om dette forhold dominerer samfundets politik, ideologi og juridiske struktur, så er det dog i sidste instans begrænset af produktionen (M:56):

Meillassoux ser nærmere på den domestiske reproduktion. I band 1 samfund var jorden et objekt, mens den i stammesamfund bliver et middel, et instrument, dvs der er investeret human energi i arbejdet med jorden.

Akkumulation af den energi, der investeres i energibruget, forbereder akkumulationen af produkterne. (66) Man må nemlig have noget i baghånden for at overleve uden for sæsonen, enten lagre eller andre aktiviteter som jagt, fiskeri eller indsamling. Hvis en gruppe vil skille sig ud, må de jage eller fiske el.lign. i begyndelsen inden de kan få etableret et landbrug: jo mere landbruget kræver (og de andre aktiviteter forsvinder), jo sværere bliver det at stikke af fra gruppen. Den domestiske agrarsamfund tegner sig således: humanenergi investeres i jorden, der akkumuleres produkter, nogen af dem konsumeres, andre opmagasineres og redistribueres af en, der styrer hele maskinen. (M:68)

Hierarkiet hviler på ANTERIORITET: De første er dem, man skylder subsistensmidlerne og såsæden: de gamle. Disse skylder kun til forfædre, så der ophobes jo en del hos dem efterhånden. (Vi går altså ud fra at samfundet ikke praktiserer nogen form for "levelling mechanism" som at destruere overskuddet). For at produktionen skal foregå uden kaos må der være en, der styrer uddelingen af såsæd og subsistens, og hvem er nærmere til end de ældre mænd, som sidder inde med begge dele? (eller som M (70) siger: struktureringen af enheden udpeger hvem der skal påtage sig den funktion, som er skabt af, at det er nødvendigt at styre produktionen for at sikre produktionen.)

HER ER PRODUKTIONSRELATIONERNE I DERES ESSENS: De skaber livsvarige, organiske relationer mellem samfundets medlemmer; de fremkaldende en hierarkisk struktur baseret på anterioritet (eller "alder"); de bidrager til konstitueringen af sammenhængende økonomiske og socialt funktionelle enheder, der er organisk forbundne i tid; de definerer et tilhørsforhold, en struktur og en styringsmagt til den ældste mand i den produktive cyklus. (70-71)

OM KONSTITUERINGS AF REPRODUKTIONSRELATIONERNE.

Ved at åbne sig mod andre enheder og etablere en større enhed klarer man den sociale og biologiske reproduktion. Den ældste styrer også reproduktionen, nu da han alligevel sidder på subsistensen og varetager styringsfunktionerne. Ud fra hypotesen om, at det er mere hensigtsmæssigt at kvinder end mænd cirkulerer (skaber mere stabile samfund) postulerer M (72) at reproduktionen foregår på den måde, at hustruens afkom går ind i mandens enhed, altså ved at institutionalisere mandlig filiation, dvs: patrilineari-
tet.

I forhandlingerne om børnenes tilhørsforhold dukker problemet op hvorledes man legaliserer, sanktionerer dette barnerov. Dette gøres faktisk gennem ÆGTESKABET, som får den funktion at definere kvindens relation til folk i den nye sammenhæng. (M:72). For at de ældre mænd kan beholde deres position som forhandlere, må de have kontrol over deres egne kvinder, således at de kan udveksle dem, når det er passende for mændene (M:74).

Kontrol over unge indtil ægteskabet som et middel til at støtte de ældres magt fortæller W.Wilder også om i et eksempel fra Malaya, hvor han samtidig understreger ægteskabets funktion som delende generationerne. (Wilder:1970:250-1).

Når samfundet åbner sig ud mod omverdenen, bliver det den ældres mands kontrol over kvinderne og hans politiske autoritet over individerne, der giver ham magt, fremfor hans kontrol over subsistensen. De ældres autoritet bekræftes nu mere af hans evne til at styre udvekslingen i forbindelse med ægteskab end af subsistensreproduktionen.

Men efterhånden kommer der jo flere og flere medlemmer i samfundet, og det åbner mulighed for, at folket kan narre sig inden for murene - og dermed ville den ældres autoritet jo rasle. Men på dette tidspunkt er ideologien, som reflekterer hierarkiet, så fasttømret i samfundet, at den kan fastholde den ældre mand i hans position. "Han" har udviklet en ideologi fuld af hemmeligheder og tvang, tabuer o.lign. 3) Hermed får han et

me på dels kvinden (endogami=incest) og dels på de unge mænd ('livsviden og kodeord til kontrol fås først ved initiation'). Spencer (op cit:141) mener dog, at de unge mænd i Nordkenya ikke opfatter indvielsesritualet som noget mystisk, for dem hænger det snarere sammen med de ældres forventninger. Det er de ældre, der lærer dem om overnaturlige kræfter og sanktioner, eller vel at mærke lærer dem at acceptere, at kun de ældre kender til disse kræfter. Initiationen er et fifigt system at indordne de unge mænd i hierarkiet på, de bliver gradvist mere og mere bundet til systemet, blot fordi det giver dem udsigt til engang at få magt selv:

"The system is one of Gerontocracy and in such a system, once a man's career has been delayed at its outset so as to enhance the power in the hands of the older men, he has an investment in the system which increases year by year as he climbs toward the top of the pyramid as a very much older man." (Spencer, op cit: 130)

Den sociale reproduktion af enheden er altså politisk, ikke en naturlig sag (M:77). Lederen af produktionen er "le père nourricier", hvor fader = den, som giver jer næring, føde. Lederen af reproduktionen er den fader som gifter jer. Hvis produktion og reproduktion adskilles, så adskilles også slægtskabsbåndet, som forener dem. Hvis de forenes i en enhed opstår der materielle og sociale bånd henover dem: FAMILIEN, produktionsenheden, bliver det sted, hvor der udvikles ideologier og riter, hvor respekten for alder dominerer - forfædrekultur, frugtbarhedskultur - der på en gang priser gruppekontinuiteten og styrker dens hierarki. (M:78)

Reproduktionsbetingelsen for den domestiske enhed er altså, at reproduktionsrelationerne = produktionsrelationerne, dvs at filiationsrelationerne svarer til de afhængigheds- og anterioritetsrelationer, der er etableret i produktionen. Overensstemmelse skal realiseres på reproduktionsniveauet, dvs produktionen afstikker grænserne for relationerne:

"La reproduction est le niveau malléable auquel peut s'appliquer la décision politique et l'action des autorités pour réaliser cette conformité." (M:78)

Reproduktionsniveauet fremstår altså som dominerende, hvilket forklarer vigtigheden af den juridisk ideologiske repræsentation: slægtskabet.

Magten i det kapitalistiske samfund ligger hos den, der besidder de materielle produktionsmidler, i de prekapitalistiske samfund hos den, der

kontrollerer den humane reproduktions betingelser: kvinder og (distribution af) subsistens.

OM KVINDERNES UNDERORDNING

Meillassoux siger: Kvinden er aldrig vektor i den sociale organisation, hun forsvinder altid bag en mand: en far, en bror, eller en ægtemand. Men denne situation er ikke naturlig; den er et resultat af skiftende historiske omstændigheder, og er altid bundet til hendes funktion som reproducent (116). I jæger- og samlersamfund er man ikke så optagede af reproduktionen som i landbrugssamfund, hvor kvinden, som det er vist, er truet - beskyttet - domineret.

Når den fredelige udveksling af kvinder er etableret, er der ikke længere behov for direkte beskyttelse. MEN, siger M, kvinderne

"...héritent cependant d'un passé d'aliénation qui les prédispose à une soumission toujours nécessaire pour se prêter aux alliances et aux exils qu'implique leur condition et surtout pour renoncer à l'établissement d'une filiation avec leur progéniture."

(M:117-18)

Den kvalitet, der gør, at kvinden er det centrale element i reproduktionen af samfundet, bliver nægtet hende: kun manden kan reproducere det sociale bånd. Filiation kan kun foregå gennem ham. (M:118). Kvinden opnår i nogle samfund en betydelig status som ældre, dvs når hun har mistet sine fysiologisk-reproduktive evner. (119)

Undertrykkelsen af kvinderne udsætter dem for to former for udbytning: 1) udbytning af deres arbejde, idet udstrækning de afleverer produkter til deres mænd, som videregiver dem til de ældre mænd,

2) udbytning af deres evne til at føde børn, eftersom retten til afkommet er mændenes, dvs: kvinden kan ikke kræve af sine børn, som manden kan. Meillassoux mener, at kvindens skæbne er bestemt af børn:

"Délaissée par eux, elle n'a pas de recours; sans enfants elle ne peut, comme l'homme adopter une descendance. Stérile, elle prend, sur ses vieux jours, les traits d'une sorcière. Décédée ses funérailles sont souvent imperceptibles, car la femme ne meurt pas, elle disparaît, sauf exceptions, sans accès au rang d'ancêtre."

(M:119)

Denne underordning af manden i reproduktionen følges af en underordning af kvinden i produktionen, hvor det ligeledes bliver hende umuligt at opnå nogen status: på trods af den dominerende plads, hun ofte indtager i landbruget og i hjemmearbejdet, får hun ikke status som producent, eftersom det er manden, der sætter hendes produktion i cirkulation i den domestiske sfære

Judith Brown siger i sin artikel om Irokeserkvinderne, at det ikke blot var deres deltagelse i produktionen, men deres kontrol over distributionen af produkterne, som var basis for deres domestiske og politiske magt (Brown:1975:250), altså deres kontrol over stammes økonomiske organisation. (ibid: 251).

Kvinden kan kun opnå økonomisk status gennem salg af sine produkter uden for hjemmet, derfor er handelskvinder så aktive, mener Meillassoux (120).

Han er uenig med ENGELS, der tilskriver mandens private ejendomsret skylden i kvindeundertrykkelsen; betingelserne for kvindeundertrykkelsen har eksisteret længe før. (121).

Aaby & Christensen påpeger også denne svaghed hos Engels.

"... den egentlige kvindeundertrykkelse skal forbindes med de samfundsmæssige ændringer, der gør arbejdskraftssituationen til et kritisk forhold, og ikke med privatejendommens oprindelse, som Engels gør det. I virkeligheden vil der kunne argumenteres for det omvendte, nemlig at kvindernes tingsliggørelse er årsagen til privatejendommens oprindelse. 4) Kvindeudvekslingssystemer skaber det interne grundlag for en stigende hierarkisering, som også bliver udtrakt til at omfatte kontrol med andre genstande end kvinder. Efterhånden kommer denne kontrol også til at omfatte de egentlige produktionsmidler, som Engels tænker på, når han taler om privat ejendomsret."

(Aaby&Christensen, op cit: 14)

Kvinderne er iflg Meillassoux middel for 1) de ældres mands autoritet over for de yngre, og 2) de yngre mands frigørelse fra de ældre mænd (121) (cp. her O'Laughlin:1975:313, der omtales senere). I agerbrugssamfund er det nemlig kvinderne, der laver mad, dvs manden er afhængig af ægteskabet. Pga denne afhængighed, som er et resultat af en kulturel arbejdsdeling, kan de unge mænd først klare sig socialt når de har en hustru. MEN det kulturelle valg er de ældres: kvinderne er middel for deres autoritet, den reelle afhængighed er i forhold til de ældre. (M: 121).

B. O'LAUGHLIN.

I forlængelse af diskussionen af Meillassoux (o a) vil jeg tage O'Laughlins artikel op (1974): Hun viser i den hvordan et tilsvarende egalitært samfund kan reproducere et kønsbestemt magtforhold, og at dette forhold er bestemt af kvindens reproduktive evne.

Det centrale hos O'Laughlin er at hun påviser, hvorledes reproduktionsstrukturerne bliver forbindelsen mellem den økonomiske infrastruktur og den politiske superstruktur.

Hun diskuterer IDEOLOGIENS betydning i højere grad end Meillassoux, der snarere fokuserede på det politiske niveau, men begge er enige om, at selv om andre niveauer i samfundet kan fremstå som umiddelbart dominerende, er det alligevel produktionens krav, der bestemmer rammerne for de øvrige niveauer, i disse tilfælde (i disse samfund) altså kravet om reproduktion af en økonomisk form, der er afhængig af en overskudsproduktion, dvs at produktionen skal styres og kontrolleres.

Skal jeg kritisere O'Laughlins artikel må det være for, at hun ikke tydeligt nok viser, hvorfor sådan en produktionsform behøver være et mandsstyret samfund; hun viser klart nok hvordan mandsdominansen reproduceres, men årsagen til den? Det er her jeg mener Meillassoux's bidrag er vigtigt, og at de to forfattere iøvrigt komplementerer hinanden.

O'Laughlins udgangspunkt er diskussionen af hvornår en forskel bliver til en assymetri, og hun mener, at dette må forklæres ved at se på den sociale praksis, at forskellen altså er socialt motiveret. Basis for den sociale assymetri er det faktum, at den biologiske reproduktion er knædet sammen med infrastrukturelle produktionsrelationer, som både er køns- og aldersbestemt.

Anteskab og økonomi er dele af produktionssystemet (og IKKE, som Lévi-Strauss hævder, adskilte parallelle kommunikationssystemer, der fremtræder oven på en fælles understruktur, ved hjælp af metonymiske transformationer). Den interne afhængighed mellem disse to systemer underlægger assymetrien, dvs mandsdominansen. Den infrastrukturelle modsætning medieres gennem samfundets superstruktur, specielt gennem ideologien, der legitimerer og forklarer mandsdominansen.

Bevidsthed som sådan kan ikke angive noget mål for modsætningen;

gennem socialisering, der er et udtryk for samspillet mellem arbejds-kraftens og ideologiens reproduktion, videreføres den herskende ideologi om kvinders underlegenhed.

Reproduktionen er frem for alt en historisk proces, dvs at reproduktionen af en bestemt type af sociale produktionsrelationer både kan være betingelse for og konsekvens af den sociale reproduktion. (O'L: 317).

Til spørgsmålet om hvorledes reproduktionen af mandsdominansen hænger sammen med teknologiske fremskridt, svarer O'L, at det igen her er vigtigt at forstå, hvorledes fx ideologisk mediering af modsigelser kan understøtte en disharmonisk social orden. (317). Ideologien reflekterer og tilsiger på en gang de sociale modsætninger. Mandsdominansen i Mbamsamfundet er primært baseret på deres kontrol med reproduktionsmidlerne (kvinder og overskud), og ikke på nogen teknologisk eller naturlig defineret arbejdsdeling. (301). At kvinden er reproduktionsorienteret afspejler sig i ideologien, hvor visse forbud lægges ned over kvinder fx forbud mod at måtte soise kylling og ged. Den kønsmæssige assymetri viser sig i fødetabuer: kylling og ged er absolut tabu for kvinder, men ikke for mænd; disse må soise orestigemad, altså produkter, som cirkulerer fx i forbindelse med udveksling af kvinder. Forklaringen på den kønsmæssige assymetri i fødetabuer skal søges i produktionen og distributionen af disse produkter inden for samfundet. (303)

OM TILSKREVNE ROLLER I DE TEKNISKE PRODUKTIONSRELATIONER.

I Mbamsamfundet er der meget lidt forskel på hvilke køn der tager hvilket arbejde, og store forskelle i arbejdsintensitet i landbruget kan heller ikke påvises (304). Inden for jæger- og samlersamfund er det manden, der jager, og kvinden, der samler, men ikke udelukkende: adskillelsen af mand og kvinde hverv er ikke stringente (304). Kønnenes bidrag til produktionen er næsten ens, både hvad angår produktmængde og investeret arbejde; gravide og ammende kvinders arbejdsintensitet er ubetydelig mindre end mænds i samme alder. Dog siger O'L senere (311), at kvinders styrke og mobilitet er begrænset pga de stadige børnefødsler. Håndværket i Mbamsamfundet er kønsdelt, dog forstået på den måde, at kvinderne godt kan lave mandearbejde, men mændene vil ikke udføre kvindearbejde ("unless he were a transvestite") - mændene føler skam ved kvindearbejde. (306)

Dvs at dens kønsmæssige arbejdsdeling primært er defineret i transformationsprocesserne af de produkter, der er centreret i husholdet (distribution og forarbejdning) end defineret i relation til den simple

produktion (306) (se her også Meillassoux og J. Brown).

Man må altså se på, hvordan produktionen er organiseret, om der er kønsuligheder i de sociale produktionsrelationer. Produktionen er organiseret i forskellige arbejdsenheder - individ - hushold - nabo-grupper - compound - distrikt - lineage. Inden for hver gruppe har det ældste mandlige medlem AUTORITET over både ressourcer og produkter. Mændene kontrollerer ligeledes pengeindtægterne fra kvinderne og de ugifte sønner, samt brudeprisen. De ældre mænd har altså KONTROL over ressourcerne:

1) Jord og produktionsredskaber.

De ældre mænd i lineagen har rituelt ansvar for jorden, som hverken ejes individuelt eller kollektivt (307); redskaber kan ejes individuelt af begge køn; dvs: juridisk er adgangen til de basale produktionsmidler ikke kønsdefinerede; dog er den konkrete distribution af redskaber og avlsdyr overvejende i hænderne på mændene. Kvinder opnår aldrig autoritetspositioner i deres lineage, som ville kunne give dem kontrol over gruppens fælles- ejendom (307). De egalitære strukturer i den juridiske overbygning afspejler altså ikke de virkelige produktionsrelationer, som er tydeligt kønsdifferenterede (308).

"Sexual asymmetry in the distribution of the means of production is a function of the locus of authority in senior males for all extended units of production."
(308)

Autoritetsprincippet udtrykkes i ægteskabsregler (exogami) og residensformer (virilokalitet): kvinden kommer bort fra sin egen gruppe.

2) Arbejdskraften.

Mænd kan rekruttere mere arbejdskraft end kvinder pga residensformen. Jo mere arbejde, man kan få udført, jo større akkumulation af overskud, dvs: den kønsmæssige asymmetri i tilegnelsen af ekstra arbejdskraft understreger kvindens underlegne rolle i økonomien. (309). KONTROL er altså relateret til residens efter ægteskab og mandens autoritet i produktionsenhederne.

O'L går videre til at se på, hvordan reproduktionen er organiseret, og her refererer hun til de sidste års forskningsresultater mht at forklare og ældres magt via deres kontrol over reproduktionen (over overskudsreproduktionen, arbejdskraften, kvinderne og brudeprisen). I disse undersøgelser viste det sig at reproduktionsstrukturer bliver forbindelsen mellem den økonomiske infrastruktur og den politisk-juridiske superstruktur. Mandsdominansen bliver ideologisk og politisk reproduceret.

OM REPRODUKTION AF PRODUKTIONSBETINGELSERNE OG PRODUKTIONSRELATIONERNE.

1) Reproduktion af produktionsmidlerne:

En del af produktionsmidlerne skal skaffes udefra, dvs: sætningen er afhængigt af en akkumulation af overskydende produkter. Kontrol over disse produkter ligger hos de ældre mænd: derfor består reproduktionsbetingelserne i de ældre mænds akkumulation af overskud. 5) Det at mændene konsumerer prestigemad er et udtryk for deres kontrol over distributiv og cirkulationen af produkter.

2) Reproduktion af arbejdskraften:

Denne reproduktion kræver 1) biologisk reproduktion og 2) socialisering af individer ind i produktive roller. Her påpeger O'L en central modsigelse: kvinderne er primært ansvarlige for 1) og 2), men KONTROL over de reproduktive rettigheder hos kvinderne, og den AUTORITET, der kommer af denne kontrol, ligger hos de ældre mænd. (311)

SOCIALISERINGSPROCESSEN.

Det er primært kvinderne, der varetager denne indtil børnene omkring 2 år; mændene tilbringer megen tid hos små børn, og fra 6 år og opefter varetages socialiseringen primært af ældre søskende af samme køn. Mændene overtager socialiseringen fra drengenes initiation.

Kvinden socialiserer altså i fremmede omgivelser, og betingelserne for den biologiske reproduktion bliver derfor adskillelsen af kvinderne fra deres egen reproduktion: de reproduktive rettigheder udveksles mellem forskellige lineære grupper, og kontrolleres af de ældre mænd (312).

I og med at kvinderne varetager den primære socialisering, reproducerer de selv ulighedsideologien. (315)

Derpå påviser O'L brudeorisens funktion i forhold til de ældre kontrol, men denne diskussion har jeg udeladt, både for O'ls og Meillassoux vedkommende, da den vil optage for meget plads i forhold til hvad der siges om socialiseringsproblematikken; men hun viser, kort fortalt, at deprissystemet forbinder reproduktionen af arbejdskraften med reproduktionen af produktionsmidlerne, og samtidig forstærker den de ældre mænds kontrol.

ritet over kvinderne og de yngre mænd. Det er kontrollen over brudeprisen, som det første udtryk for de ældres magt, der forbinder superstrukturen med de infrastrukturelle produktionsrelationer. (313) Men ligesom Meillassoux understøtter hun her de yngre mænds afhængighed af de ældre. Adskillelsen af kvinder og yngre fra deres overskudsproduktion er en betingelse for de basale infrastrukturelle modsigelser. (313)

3) Reproduktion af produktionsrelationerne:

"In order to reproduce a system of social relations that either contains or is grounded in contradiction the society must mediate these contradictions within politico-juridical superstructures and/or ideological representations." (314)

Politisk kan ældre kvinder godt opnå en vis indflydelse (314), men som nævnt aldrig opnå autoritetspositioner; i den juridisk-politiske struktur er der dog ikke explicitte kvinde-udelukkende domnanter, hvorimod den ideologiske struktur tydeligt understreger kønsforskelle, og den mandlige dominans. Symbolsk er kvinder og kyllinger og geder placeret på samme måde i systemet som "domesticated, kept primarily for reproduction, not to be consumed, but to multiply...to bring wealth to their owners through exchange." (315) Dette er et udtryk for hvorledes ideologiske præsentationer tjener til at mediere modsigelser.

Den strukturelle ækvivalens mellem kvæg som reproduktion af produktionsmidlerne og kvinderne som reproduktion af arbejdskraften er understreget af, at kvæget er inkluderet i brudeprisen - den som er forbindelsen mellem reproduktionen af produktionsmidlerne og reproduktion af arbejdskraften. Kvinderne udelukkes fra konsumtion af deres strukturelle ækvivalent og fra kontrollen over frugterne af deres egen reproduktion (brudepris og børn) (316).

"Reproduction of a set of social relations in contradiction is ideologically merged with reproduction of labor: that which is arbitrary and culturally determined is morally linked to what is biologically necessary, that women successfully bear children." (316)

Den modsigelse, der er implicit i adskillelsen kvinder/reproduktionsmidler illuderes ideologisk medierende gennem fødetabu. Lévi-Strauss

har set forbindelsen mellem fødetabu og ægteskabsregler, og bruger dette til at bekræfte et underliggende system af kvindeudveksling. For O'L er denne forbindelse imidlertid et udtryk for den underliggende underordning af kvinder i systemer, hvor kvinder bliver til relationer mellem grupper af mænd. (316)

VURDERING

Som centralt hos Meillassoux, O'Laughlin, Aaby & Christensen o.a. blev det fremhævet, at det er den samfundsmæssige reproduktionsproces, der må være genstand for en analyse, der skal kunne påvise køns- og assymetri, og ikke studier af den umiddelbare produktionsproces. De har vist hvorledes det ideologiske og politisk-juridiske niveau i samfundet kan fremstå som dominerende, samtidig med, at de har vist, at disse niveauer og den samfundsmæssige reproduktionsproces altid vil være underordnet produktionen. Som Marx sagde: produktionen af subsistensmidlerne er en betingelse for al produktion. Den er især betingelse for produktionen af producenter.

"Le processus de reproduction, bien qu'apparaissant comme dominant les préoccupations sociales et politiques et bien qu'inspirant l'essentiel des notions idéologico-juridiques reste subordonné aux contraintes de la production."

(Meillassoux:1975:84)

De har gennem deres analyser vist, at skal vi forklare det "universale" træk at kvinden, statusmæssigt, er underlegen manden, kan vi ikke nøjes med at se på, hvorvidt kvinden har adgang til produktionsmidler, om hun deltager i handel osv (selv om dette sidste dog præger socialiseringen af kvinder - de skal være mere aktive og udadrettede), det vigtige er, hvem der kontrollerer betingelserne for akkumulation i samfundet, hvem der kontrollerer den økonomiske organisation af produktionen, altså hver, der har sikret sig kontrol med arbejdskraften og distributionen.

Endvidere blev det tydeligt understreget, at det var kvindens sociale svaghed, ikke hendes fysiske eller psykiske egenskaber, der var årsag til "kvindekønnets verdenshistoriske nederlag". Forfatterne har iøvrigt stærkt kritiseret de isolerede ideologistudier, der forklarer samfundsmæssige fænomener ud fra et samfunds værdier; disse antropologer har ignoreret de økonomiske og historiske betingelser, der er basis for ideologien og det juridiske system, hvis manifestationer de observerer.

Forfatterne her bekender sig altså til produktionsmådeanalysen,

i en af dens mest raffinerede udformninger.

Tilbage står man så med sin usikkerhed om hvorvidt denne analyse også kunne forklare seksualitetens undertrykkelse, og ægteskabets konsekvenser for kvinden; der er ingen tvivl om, at forklaringen på sexismen eller kønsundertrykkelsen generelt må søges i det sociale system, der kræver obligatorisk seksualitet og kønsroller: "we are not only oppressed AS women, we are oppressed by having to BE women, or men as the case may be". (Rubin:1975:204).

Alle de karaktertræk, der konstituerer den "feminine" natur kan også karakterisere mænd, når andre typer af arbejde og roller forventer det.

"It is easy to confuse statistical predominance with norm, and to explain norm as being 'only natural'. This is inaccurate and unnecessary; a convincing explanation considers specific facts, not normative generalizations or desires. This consideration of specific facts provides a logically consistent and empirically complete accounting for sexual and cultural differences which does not need to rely on a universal and therefore in some sense nonexplanatory truth."

(Chodorow:1971:269)

Hvis man skal forklare hvad der sker inde i hovederne på folk under en socialisationsproces bevæger man sig ind på et område, der traditionelt er blevet defineret som 'psykologi' eller 'psykoanalyse', og som Ph. Mayer i sin artikel fra 1970 understreger: Culture and Personality skolens behandling af socialisering har skærmet antropologerne for overhovedet at bevæge sig ind på psykologiens område (Mayer:1970:xvi); denne udtalelse bekræftes af Audrey Richards (1970:7), der skriver om, hvorledes den nuværende britiske socialantropologi forholder sig til socialisering.

2. EN TILNÆRMELSE TIL PSYKOANALYSEN.

Skal vi forstå, hvorledes ideologien internaliseres (enkultureres, socialiseres) hos samfundets medlemmer, må vi søge at forstå hvorledes en ideologi kan blive gjort til en 'aktiv kraft' i samfundet.

Ideologien har ikke bare den funktion at afspejle de økonomiske processer i samfundet, men også at forankre den økonomiske proces i samfundets medlemmers psykiske strukturer. "Idet en ideologi forandrer folks bevidsthed har den ikke bare reproduceret sig herigennem, men ideologien

er også blevet til en aktiv kraft, til materiel vold," siger W. Reich.

Reich sætter i sine analyser fokus på seksualøkonomien, idet han mener, at "nur die Menschen, nicht aber die toten Produktivkräfte das treibende Material des gesellschaftlichen Prozesses sind." (Reich: 1932:117). Reich mente, at han hos Malinowski kunne finde empirisk evidens for sine teorier om, at seksualundertrykkelsen var betinget af socio-økonomiske forhold, og at disse forhold gjorde menneskene uselvstændige og underdanige. For Reich var det klart, at seksualundertrykkelsen satte ind ved overgangen fra moderretslige til faderretslige systemer, fra urkommunisten til privatøkonomien.

Kimen til den seksualfjendtlige moral ligger i det faktum, at den herskende klasse stiller krav til resten af medlemmerne i samfundet for at sikre og øge sin egen magt. Men for at moralen, som bliver produceret af de herskende klasser, skal have denne effekt, må den forankres dybt i menneskets psykiske struktur, den må fra at være et ydre krav, der er fremmed for de herskende blive til indre moral for alle.

Denne forankringsproces må starte allerede i barndommen. Når denne proces lykkes, igennem den patriarkalske familie og dens brug af seksualstraffe, så har den samfundsmæssige moral reproduceret sig selv i individet, det herskende økonomiske system har forankret sig ideologisk i de psykiske strukturer hos medlemmerne af den undertrykte klasse. Den samfundsmæssige moral (ideologi) virker forstærkende på det bestående økonomiske system (basis), som den udsprang af. Denne proces, som sker ved seksualfortrængning, i følge Reich, bliver den politiske reaktion; det er den politiske funktion af seksualfortrængningerne. 6)

PSYKOANALYSEN behøver altså ikke at være studiet af superstruktur: alle fænomener isoleret; sammenhængen til samfundet er for længst blevet påvist, og kun de mest klassiske freudianere blandt psykologerne har ikke indset denne sammenhæng.

Hvordan bliver kvinder til kvinder og mænd til mænd?

"The borderline between the biological and the social which finds expression in the family is the land, psychoanalysis sets out to chart, the land where sexual distinction originates."

(Juliet Mitchell)

Gawle RUBIN er nok den antropolog, der bedst har klaret at inkorporere psykoanalysens resultater i antropologien; selv om hun mener, at

både psykoanalyse og strukturanthropologi er de mest sofistikerede sexism-ideologier, der er på markedet (Rubin:1975:200), fremhæver hun dog ^{at} fordelene ved Lévi-Strauss og Freud er, at

"Their work provided a framework in which the full weight of sexuality and marriage can be incorporated into an analysis of sex oppression", som

"enables us to isolate sex and gender from "mode of production."

Samfundskritiske psykologer og andre samfundsforskere har indset, at psykoanalysen kan hjælpe os med at forstå den samfundsmæssige totalitet i al dens modsigelsesfuldhed: hvordan ideologien som aktiv kraft er med til at opretholde et magtforhold, som den økonomiske struktur ikke længere er afhængig af. Som Adorno (1955) sagde, psykoanalysen er vigtig, fordi den "efterforsker" de subjektive betingelser for den objektive irrationalitet.

"Først ved en nøje forståelse af, hvorledes de menneskeskabte samfundsmæssige størrelser fremtræder som fordrejede og autonome i subjektets bevidsthed, hvordan de "sætter sig" i individet eller bliver "inderliggjort anden natur", hvordan internaliseringen finder sted, kan man fuldt ud forstå, hvilke faktorer (også de subjektive) der er medvirkende til at opretholde et bestående magtforhold."

(Jensen et al 1975:9)

"For at forstå hvad barnet responderer på og er en del af, må man kende den omverden, som barnet fødes ind i, og dens modsætningsfuldhed. Samtidig må man kende de mål, som samfundet sætter sig for barnets socialisering."

"Barnet indgår i mangetydige og modstridende kommunikationsstrukturer, og må gennem sin udvikling til stadighed blokere og fortrænge tidligere satte og skabte reaktionsmønstre og behovsstrukturer i sin erhvervelse af den samfundsmæssigt, produktionsadækvate personlighedsstruktur, der også er yderst modsætningsfuld."

(Gatzsche:1976:122)

Netop "fortrængningen af tidligere satte og skabte reaktionsmønstre" eller preetablerede strukturer er blevet diskuteret af flere antropologer, og man har påvist hvordan initiationsriter netop har sådan en funktion.

Berger & Luckman (1966:167) fremfører også, at den allerede internaliserede virkelighed står i vejen for nye internaliseringer, og at (vort vestlige) samfund da må benytte sig af forskellige 'pædagogiske' manøvrer for at klare dette spring.

I primitive samfund er der også forskel på socialisationsprocesserne, forskel mellem børnenes primære socialisering og den socialisering, der foregår i resten af deres tilværelse. Indgangen til de øvrige stadier i livet understreges tydeligere i disse samfund, gennem fx overgangsriter eller ægteskab, hvor der ofte skal internaliseres helt andre normer end de, der har været gældende i den primære socialisering, og der synes ikke at være nogen umiddelbar overensstemmelse mellem grundstrukturen i primærsocialiseringen og den senere socialisering. (En sådan tilnærmet overensstemmelse var for Berger & Luckman forudsætningen for, at socialiseringen "lykkes" (BGL:155,168).

Det er ikke individernes subjektive virkelighed, der omformes under overgangen til en anden status, for, som BGL siger, denne virkelighed socialiseres aldrig totalt, derfor kan den ikke omformes gennem sociale processer. (ibid:181). Men alternationer, som disse overgange jo er indbegrebet af, kræver resocialiseringsprocesser inden for en ny sandsynlighedsstruktur, eller referenceramme, derfor bliver individerne i grupper løftet ud af den sammenhæng, de tidligere indgik i, og ind i en ny. Som Spencer (1970) viste det fra Nordkenya, er det ikke bare et spørgsmål om 'en enkelt omvendelse' - socialiseringen eller indvielsen må foretages kontinuerligt for at den kan opnå den ønskede effekt. "At have en omvendelsesoplevelse er ikke ret meget. Det, det virkelig gælder om, er at være i stand til at blive ved med at tage den alvorligt, og bevare en følelse af dens sansynlighed." (B & L :183). I takt med internaliseringen af de til den sociale status passende virkelighedstilhæng vil der ske en omdannelse af den subjektive virkelighed, der sker faktisk en gentolkning af den gamle virkelighed (BGL: 184,186). Spencers beskrivelse af hvorledes MORAN-krigerne bliver mere og mere integrerede og afhængige af ^{et} system, der er ret så forskelligt fra deres barndom, belyser disse processer.

Berger & Luckman mener også, at de socio-kulturelle formationer sætter rammerne for socialisationen, og de hævder, at en vellykket socialisering (hvor der er høj grad af symmetri mellem den objektive og subjektive virkelighed) er mest sansynlig i samfund med en meget enkel arbejdsdeling, og med minimal vidensfordeling:

"Under sådanne betingelser skaber socialiseringen identiteter, der i høj grad er socialt predefinerede og skåret til"(189)

"...den objektive virkelighed, der skal internaliseres gøres overbevisende kompakt...identiteten er altså stærkt formet på den måde, at den fuldt ud repræsenterer den objektive virkelighed, inden for hvilken den befinder sig...identitet er let gennemskuelig.."

(B & L :190)

Dette gælder måske nok for de mest primitive jager- og samlersamfund, men ikke i agerbrugssamfund. (I forbindelse med denne problemstilling vil jeg senere diskutere Nancy Chodorow, der ligesom Rubin har bidraget med interessante nytænkninger inden for spørgsmålet om kvindens stilling, og kønsspecifik socialisation.)

Hvis vi skal forstå den aktive rolle, som ideologien spiller i alle samfundstyper (på de nær de mest simple jager- og samlersamfund), må det altså relateres til dens funktion som reproducent af det dominerende økonomiske systems normer.

Man må altså tage for givet, at der under den primære socialisering dannes subjektive prædispositioner, der forstrukturerer de konkrete adfærdsmuligheder. Angst og skyldfølelse grundlægges i barndommen, men eksisterer videre i modificeret form, idet de skaffer sig udtryk, der er i overensstemmelse med den nye, skiftende realitet (fx føres den autoritet, der er repræsenteret i familien over til lærer/elev forholdet, til husbond/hustru forholdet, til arbejdskøber/lønarbejder forholdet). Den irrationelle angst og de tilhørende skyldfølelser kobles på den reelle og berettigede angst, og dette får de samfundsmæssige tvangsforhold, som den enkelte er underlagt, til at fremstå som naturnødvendige og uforanderlige.

Så længe den subjektive undertrykkelse eller 'lidelse' ikke relateres til samfundsmæssige forhold i den enkeltes bevidsthed, vil den uproblematiske kunne reproducere gennem socialisering, som Meillassoux, O'Laughlin og de antropologer, der nu skal diskuteres, har påvist. (Se i øvrigt også Brandt et al:1974)

OM KØNSROLLERNE'S FUNKTION.

Ifølge Brandt et al (1974) kan kønsrollerne's funktion deles op i 1) den objektive funktion, og 2) den subjektive funktion.
ad 1): Som psykisk korrelat til den samfundsmæssige arbejdsdeling mellem køn, har kønsrollen den funktion at forberede drenge og piger til deres fremtidige opgaver, og gøre det muligt for dem som mand og kvinde at tilpasse sig det bestående.
ad 2) : Den subjektive funktion af kønsrollen lever en orientering for individet, den giver det identitet. De behov og egenskaber, som på et givet tidspunkt er uforenelige med mandens og kvindens samfundsmæssige funktioner, projiceres over på det andet køn, og samtidig rettes individets skyldfølelser, i form af aggressioner, mod det andet køn. Kønsrollen bliver en beskyt-

telse (Omtales også hos Reich).

Nogle centrale spørgsmål i forbindelse med den kønsspecifikke socialisering er:

Hvad er det for processer, der fører til kvindens/mandens "adækvate" kønsrolleadfærd i familien og produktionen? og

Hvorledes indvirker objektive ændringer i kvindens/mandens situation på socialiseringsprocessen?

Hvilke dispositioner eller tilbøjeligheder opstår der i socialiseringsprocessen?

Til belysning af disse spørgsmål (vel at mærke ikke besvarelse) vil jeg diskutere 3 antropologer, hvoraf de to allerede er omtalt: Rubin, Chodorow og Rosaldo.

GAYLE RUBIN.

Rubins udgangspunkt er, at spørgsmålene om seksualitet, ægteskab og kvinder bør indgå i økonomiske og politiske analyser, for at disse skal være komplette (R:210):

"Kinship and marriage are always part of the total social system, and are always tied into economic and political arrangement." (207)

"Sexual systems, cannot, in the final analysis, be understood in complete isolation. A full-bodied analysis of women in a single society, and throughout history, must take everything into account: the evolution of commodity forms in women, systems of land tenure, political arrangements, subsistence, technology etc.." (209)

Hun introducerer SEX/GENDER-SYSTEMET, som er en del af det sociale liv, i det er udtrykt undertrykkelse af kvinder, seksuelle minoriteter og visse aspekter af den menneskelige personlighed. Systemet er

".. the set of arrangements by which a society transforms biological sexuality into products of human activity, and in which these transformed sexual needs are satisfied."

(159)

SEX/GENDER (S/G) SYSTEMET er et historisk produkt, dvs: det er et produkt af menneskelig aktivitet. Udviklingen i produktions- og reproduktionsformerne bestemmer de økonomiske og politiske implikationer af S/G systemet. For eksempel er det historisk bestemt om kvinder udveksles for andre kvinder eller for varer. (Rubin mener, at reciprocitets-, alliance- og rettighedsoverførselsforklaringer er utiistrækkelige (205)). Det er historisk bestemt om hvori kvindekvivalenterne består: i andre kvinder eller en brudepris, og om kvindekvivalenten kan transformeres til prestige, evt kapital - dvs: magt. Det var disse spørgsmål, jeg refererede til under gennemgangen af O'Laughlin, med henvisning til Leacock's (1971:54) og Meillassoux's (1975:55 og 100) analyser, og som Rubin mener er historisk specifikke; ligeledes spørgsmålet om værdiakкумуляtion er afhængig af ægteskaber, eller om der er andre måder at akkumulere på. (207)

Selv giver hun eksempler på, at positioner i der politiske hierarki og i ægteskabssystemet hænger nøje sammen (208). At ægteskaber også hænger sammen med statsdannelse, viser hun i eksempler fra Madagascar og Samoa: akkumulation af rigdom sker gennem ægteskab, adgang til bestemte politiske og økonomiske ressourcer sikres gennem ægteskabet, alliancer opbygges, og på et tidspunkt bliver endogamet fremherskende for de herskende klasser, for at sikre magten. (Sammenhængen mellem akkumulation af produkter gennem øget adgang til arbejdskraft og brudepris, har Meillassoux og O'Laughlin og AGC ligeledes påvist).

Rubin vil se på, i hvilken type relationer, kvinder bliver undertrykt, og her inddrager hun Lévi-Strauss og Freud, fordi hun mener, at de har udviklet begreber, der er centrale for beskrivelse af S/G systemet.

Den klassiske marxisme er utilstrækkelig, fordi den ikke har påvist oprindelsen til kvindeundertrykkelsen. Den har vist, hvorfor kvinden igennem reproduktionen er nødvendig for kapitalen, men man jo ikke forklare oprindelsen til kvindeundertrykkelsen ved hensig tsmæssigheden i dette for kapitalens reproduction: "Capitalism has taken over, and rewired, notions of male and female which predate it by centuries." (163)

I stedet må man sætte fokus på det historisk-moralske element i fastsættelsen af arbejdskraftens værdi, fordi netop dette element determinerer at en HUSTRU er en af nødvendighederne, at kvinden snarere end manden laver husarbejde, at kvinder (traditionelt) ikke arvede, var ledere eller kunne tillade sig at tale til guderne. Kvinderne var undertrykt af den fælliske kultur, indbegrebet af mændens overhøjhed på alle punkter. (164 og 197)

"It is the 'historical and moral element' which pre-

sented capitalism with a culture heritage of forms of masculinity and femininity. It is within this "historical and moral element" that the entire domain of sex, sexuality, and sex oppression is subsumed." (164)

S/G systemet er blevet forvekslet med 'produktionsmåde' og 'patriarkat'. Ang. 'produktionsmåde', så er denne sammenstilling fejlagtig, for kønssystemer kan ikke altid forklares økonomisk. Ej heller kan det sammenstilles med 'reproduktionsmåde', for kønssystemer kan ikke begrænses til reproduktionen, hverken socialt eller biologisk forstået. (165)

"A S/G system is not simply the reproductive moment of a "mode of production". The formation of gender identity is an example of production in the realm of the sexual system. And a S/G system involves more than the "relations of procreation", reproduction in the biological sense." (167)

Patriarkatbetegnelsen skjuler vigtige forskelle, den udsprekker, i følge Rubin, forskellen mellem

"the human capacity and necessity to create a sexual world, and the empirically oppressive ways in which sexual worlds have been organized." (168)

S/G systemet indikerer, at undertrykkelse ikke er uundgåelig, men må ses som et produkt af de specifikke sociale relationer, der organiserer det. Der findes kønsstratificerede samfund, der ikke er patriarkalske. Mændene har magten, ikke qua deres roller som fædre eller patriarker, men qua deres "collective male adulthood, embodied in secret cults, men's houses, warfare, exchange networks, ritual knowledge, and various initiation procedures." (168)

SLÆGTSKABSSYSTEMER består af , og reproducerer, former for socialt organiseret seksualitet. Slægtskabssystemerne er observerbare og empiriske former af S/G systemet, og i før-statsamfundene er slægtskab udtryk for den sociale interaktion, det er det organisatoriske princip for økonomiske, politiske, religiøse og kønsmæssige aktiviteter. Lévi-Strauss betragter slægtskab som indplaceringen af kulturel organisation oven på den biologiske "procreation". For ham er essensen i slægtskabet udveksling af kvinder mellem mænd; han taler om INCEST tabuet som den mekanisme, der sikrer den kontinuerlige gaveudveksling mellem grupper og familier (kvinden er den mest dyrebare gave) (173). Incest tabuet "imposes the social aim of exogamy and alliance upon the biological events of sex and procreation",

og deler verden op i mulige/umulige sexpartnere.

Slægtskab er altså organisering, og organisering er også et udtryk for magt. Men det er mændene, ikke kvinderne, der er organiseret, "the woman is a conduit of relationship rather than a partner to it" (174). Kvinden kan ikke realisere fordelene af sin egen cirkulær, det er manden, der høster udbytter af sådanne udvekslinger - og dermed af den sociale organisation. (174).

Om begrebet 'udveksling af kvinder' mener Rubin, at det er nytigt, fordi det placerer kvindeundertrykkelse inden for et socialist system i stedet for som et biologisk faktum, og yderligere lægger det op til at kvindeundertrykkelsen skal ses som en konsekvens af "THE TRAFFIC IN WOMEN" i stedet for "THE TRAFFIC OF MERCHANDISE" (175). Trafikken med kvinder som kvinder, og ikke "blot" som slaver etc (for som slave el lign har manden jo også deltaget i trafikken) finder sted i såvel primitive som højt udviklede samfund. Ved at betragte mænd som subjekter i den historiske udveksling af kvinder, og kvinder som (halv-)objekter, kan man bedre forstå mange af vore underlige sædvaner, som fx at man skal bede en fader om hans datters hånd..

Det problematiske ved begrebet er, at det implicerer at kvindeundertrykkelsen er et produkt af INCESTtabuet, som for Lévi-Strauss er kulturens oprindelse (176).

Udveksling af kvinder er hverken en definition på kultur eller et system i sig selv:

"The concept is an acute, but condensed, apprehension of certain aspects of the social relations of sex and gender." (176)

Udveksling af kvinder skal forstås i relation til slægtskabssystemet, der implicerer at folk har forskellige former for rettigheder over hinanden. Ægteskabstransaktionen viser bl a hvem der har hvilke rettigheder over hvem (177). Slægtskabssystemer er udtryk for konkrete sociale relationer, hvorimellem der udveksles adgang til sex, genealogisk status, lineage navne, rettigheder over mennesker, mænd, kvinder og børn (177).

WHAT WE NEED IS A POLITICAL ECONOMY OF SEXUAL SYSTEMS: vi må studere hvert samfund for at bestemme, hvilke mekanismer nøjagtig, der gør, at specielle seksualitetskonventioner produceres og vedligeholdes. Som begreber til forståelse af dette indgår 'udveksling af kvinder' og 'familien'.

Biologiske kønsforskelle bliver til kulturelle kønsforskelle:
THE SOCIAL ORGANIZATION OF SEX RESTS UPON GENDER,
OBLIGATORY HETEROSEXUALITY, AND THE CONSTRAINTS
OF FEMALE SEXUALITY (179)

GENDER er altså en "social imposed division of the sexes". IT IS A PRODUCT OF THE SOCIAL RELATIONS OF SEXUALITY". Slægtskabssystemet transformerer mandlige og kvindelige væsner til mænd og kvinder i kulturel forståelse, fordi slægtskab er baseret på ægteskab. Mænd og kvinder er i virkeligheden meget ens: den idé, at de skulle være mere forskellige fra hinanden end fra noget som helst andet, er ikke naturbestemt (179):

"...exclusive gender identities is the suppression of natural similarities. It requires repression: in men of whatever is the local version of "feminine" traits; in women of the local definition of "masculine" traits. The division of the sexes has the effect of repressing personality characteristics of virtually everyone, men and women. The same social system which oppresses women in its relations of exchange, oppresses everyone in its insistence upon a rigid division of personality." (180)

Heteroseksualitet er ikke naturbestemt, den er skabt af den kønsbestemte arbejdsdeling. I specifikke kønssystemer kræves der specifikke former for seksualitet, og Rubin nævner, at systemerne fx kan resultere i en institutionaliseret form for homoseksualitet, og nævner et eks fra Ny guinea (181). Endvidere nævner hun eksempler på, at forudsætningerne for ægteskab og køn kan overkommes i systemer, hvor brudeprisen bestemmer husbondens og hustruens status: i blandt Azande er der eksempler på at mænd har giftet sig med mænd, og fra Dahomey eksempler på at kvinder har giftet sig med kvinder. At køn er socialt defineret illustrerer hun med et eksempel fra Mohave, hvor en person kunne skifte køn socialt og således gifte sig med en af sit eget (oprindelige) køn; men stadigvæk var man enten mand eller kvinde.

Det er altså samfundsbestemte roller, som mand og kvinde socialiseres ind i:

"While particular socio-sexual systems may vary, each one is specific, and individuals within it will have to conform to a definite set of possibilities: Each new generation must learn and become its sexual destiny, each person must be encoded with its appropriate status within the system." (183)

Antropologien forklarer ikke de mekanismer, ved hjælp af hvilke kønskonventioner indprentes børn. Psykoanalysen er en teori om slægtskabsreproduktion. Den beskriver den rest, der er efterladt i individer ved konfrontationerne med de samfundsbestemte kønsregler og normer (Rubin:163). Rubin fremhæver, at psykoanalysen i mange tilfælde er blevet en af de mekanismer, der reproducerer de specifikke kønsroller, i stedet for en teori om sådanne mekanismer. Det er en kritik, der fra mange samfundskritikere er blevet rejst mod psykoanalysen, og heri kan vi nok også finde en af grunde til at så mange samfundsforskere har taget afstand fra den tidligere psykoanalyse, den er for "værdiløst".

I psykoanalysen finder vi, at pigens udvikling overvejende er forbundet med to vendepunkter i hendes liv: det tidspunkt, hvor hun skifter kærlighedsobjekt, fra moderen til faderen, og det tidspunkt hvor skiftet af den erogene zone finder sted, hvor clitoris skulle blive afløst af vagina som seksualorgan; hvorledes disse omskiftninger finder sted fortæller om de psykiske grunddispositioner, der er "typisk kvindelige".

Personligheden har karakter af et kompromis mellem driften, der presser på for at blive tilfredstillet, og den ydre verden, der tvinger til afkald; dvs mennesket udvikler adfærdsnormer, der er samfundsmæssigt skabte og som har samfundsmæssig betydning.

Den klassiske forklaring på kvindelig socialisation finder vi hos Freud, som mener, at den psykiske differentiering finder sted i den ØDIPALE fase. Ødipuskomplekset bestemmer bl.a. den psykiske tilegnelse af det anerkendte allerede fastlagte køn. I den ødipale fase er såvel drengens som pigens seksualitet fallisk, og det er først under pigens udvikling gennem de to omtalte skift, at hun opdager, at hun "mangler" noget, hun føler sig "kastret" og hjælpeløs, fordi, hun, efter Freuds mening, skulle stræbe efter selv at få en penis, ellers kan hun ikke opnå moderens kærlighed.

Ekzistentialisterne og mange andre har kritiseret netop dette punkt i Freuds teorier: han tager det som noget naturligt at penis'en skulle være attraktiv, uden at give nogen som helst samfundsmæssig forklaring herpå. Hvorfor skulle pigen føle, at hun mangler noget, og føle sig så utilfreds, hvis ikke hun kender den kulturelle værdi, der er tillagt penis'en? Penis'en er indbegrebet af mandlige privilegier, mandlig status, som indbringer visse "rettigheder" i samfundet, som fx kontrol over en kvinde. I et samfund, hvor en kvinde føler mindreværd, er det vel fordi hun har en forudsættelse for at

samfundsmæssige nederlag.

Freud mener altså, at pigen i denne fase udvikler træ som tilfredshed og mindreværdsfølelser, og at hun, idet hun fortrækker clitorisens seksualiteten, henfalder til passive seksualrørelser, hun RESIGNERER. I beretningen mener han så at udviklingen til mand vs. kvinde fuldstændes, manden har udviklet sig som aktiv, som subjektet, som penisbesidderen, og kvinden har udviklet sig til at være objekt, til at være passiv.

Kvindens aggressioner er altså blevet bremset allerede i barndommen, og den udviklede karakter skulle blandt andet have til følge, at kvinden altid vil være meget afhængig af andres kærlighed eller accept.

Karen Horney, der også var psykoanalytiker, mente at den anatomiske kønsforskel først bliver samfundsmæssigt aktiveret i forbindelse med forældrenes forbud mod onani, og hun nævner, i sin kritik af Freud, at objektet for pigens misundelse ikke er penis, men den sociale privilegering af mænd, under fallosymbolet.

Seksualundertrykkelsen er vigtigere end penisundertrykkelsen i de psykoanalytiske analyser, der er kommet frem efter Freud. Socielt Wilhelm Reich har beskæftiget sig hermed. Og nu også nogle få kvindelige antropologer, der, ligesom Reich, prøver at placere seksualundertrykkelsen i et bredere samfundsmæssigt perspektiv. Endvidere har det sikkert heller ikke været uden betydning for bl.a. Gayle Rubin, at Juliet Mitchell i 1974 udgav sin store genlæsning af Freud, "Feminism and Psychoanalysis": i afsnittet "The Holy Family and Femininity" forklarer Mitchell, hvordan det patriarkalske mønster opstår, hvilke samfundsmæssige realiteter, der formidles gennem det. Som et billede på menneskets vej ind i kulturen bliver den patriarkalske lov en universal lov på den måde, at den er nødvendig for, at mennesket kan danne samfund. (Mitchell: 1974: 364-401)

RUBIN mente sømsagt, at heteroseksualitet er socialt determineret. Med reference til Freud siger hun, at når pigen føler sig kastret, er det fordi moderen er heteroseksuel, ellers ville det jo ikke være noget problem (197).

"Just as the social forms of labor demand certain kinds of personality, the social forms of sex and gender demand certain kind of people". (189)

Når en kvinde indser, at hun må rette sin seksualitet mod en

mand, er det ikke fordi hun indser penis' naturlige overhøjhed eller ser penis som DET seksuelle instrument. Det er et resultat af de faktorer, der bestemmer situationen: obligatorisk heteroseksualitet og overgivelsen af kvinderne (de kastrerede- uden fallos) til mænd (med fallos'en). (194) I følge Freud bliver kvinden passiv i og med at hun resignerer over for sin situation som kastreret; socialiseringen af kvinder er en forberedelse til undertrykkelse, og i følge de traditionelle teorier skulle pigen gradvist begynde at ønske sig kastreret for at opnå faderens kærlighed (197).

Rubin mener, at den fremherskende feministiske kritik af Freud er berettiget for så vidt som han rationaliserer kvindeundertrykkelsen, i stedet for at argumentere for at den kunne være anderledes. Men hun mener, at den er uberettiget for så vidt som hans teorier beskriver den proces, der underordner kvinden: "den falliske kultur knytter kvinden til hjemmet ('domesticated') kan også betyde civilisere og tæmme", "den henviser både til den domestiske sfære.

Sexisme er altså også undertrykkelse, og denne form for undertrykkelse reproduceres netop gennem socialiseringen: "...the social burden of sex and gender is carried on through the socializing of the young..." (203), og Rubins konklusion er, at "the S/G system must be reorganized through political action." (204)

Nogle spørgsmål bliver ladet tilbage ubesvarede i denne, ellers så fremragende artikel.

Først og fremmest kunne man ønske sig, at Rubin havde draget en konsekvens af, at hun betragter S/G systemet som et historisk produkt, og at hun havde indført en mere diakron synsvinkel i sin frestilling.

Ligeledes er det uklart (for mig), hvad Rubin mener om kvindens "naturlige tilbøjeligheder" i seksuel henseende; er det faktum, at heteroseksualitet er et kulturprodukt enebetydende med at kvinden oprindeligt er lesbisk? eller er den basale seksualitet fallsisk?

Skal den biologiske reproduktion, parringen med mænd, da forklæres som et aspekt af undertrykkelsen?

Og endelig: kan Rubin forestille sig, at en relation, eller for dens sags skyld en 'tiltrækning', mellem en mand og en kvinde kan undgå at blive en magtrelation?

OM KØNSSPECIFIK TILEGNELSE AF KØNSROLLEN

D.B. LYNN fremfører i sin analyse fra 1962, at den kønsspecifikke tilegnelse af kønsrollen determinerer alle senere indlæringsprocesser og præstationsorienteret adfærd. Tilegnelsen sker gennem identifikation, ved 1) imitering og 2) overtagelse af normative forventninger. Derved bliver ydre kontrol overflødig, fordi sanktioner foregribes i form af skyldfølelser.

Identifikationsprocessen er let for pigerne, fordi moderen er primær socialisator; men drengen lærer sin kønsrolle primært ved NEGATIVT at de finere kvindens adfærd og ved at identificere sig med en kulturel stereotyp af den mandlige rolle. Dette kræver, i følge Lynn, en anderledes adfærd af drengen ("problemløsende") end af pigen (skal bare efterligne, "lære sin lektie"). Her ud fra opstiller han nogle hypoteser om personlighedsforveksle:

1. Pigens kønsrolleidentifikationsproces er tydeligt kendetegnet ved stærk personlig binding og belønning, derfor vil kvinden udfolde et stærkt behov for social anerkendelse, orientere sig mere mod personer, udvise "social" adfærd.
2. Piger er mere afhængige af situationens ydre betingelser end drengen, hun tøver med at afvige fra den. Fordi, siger Lynn, at piger ikke må løse sig fra moderen som det konkrete forbillede. En sådan situationafhængighed bidrager muligvis til, at kvinden forholder sig mere konformistisk og konservativ end manden.
3. Drengene er bedre til at løse problemer end piger, pga socialisationsprocessen.
4. Piger er mere villige til at acceptere andres regler, eftersom deres kønsrolle adfærd forholder sig til givne adfærdsmåder.

Dette er selvfølgelig kun de ydre symptomer på en fundamental samfundsmæssig modsigelse, men det viser sammenhængen mellem socialisation og påståede karaktertræk.

Kvinder lærer at leve med modsigelser, og at overvinde den individuelt. Evt modreaktioner mod denne situation får som regel karakter af antiautoritære reaktioner over for personer, der er placeret over kvinden i det samfundsmæssige eller private hierarki, og disse spontane, individuelle reaktioner har netop den funktion at tilsløre kvindens faktiske undertryk-

kelser: at hun er isoleret, i en situation, hvor hun ikke umiddelbart har mulighed for at se sine interesser som kvinders kollektive interesser, og slet ikke har mulighed for at organisere gennemførelsen af sine krav. Til syvende og sidst vil kvinder, der er isolerede, være henvist til den domestiske sfære, acceptere kompromisser (resignere), selv om det sker i tilpassede former for modstand.

NANCY CHODOROW.

Nancy Chodorow mener også, at det er modsætninger i samfundsstrukturen, der afspejler sig i individets identitet og rolle.

Kønrollerne er ideologi, og socialisering er praksis, en praktisering af denne ideologi. Når disse roller afspejler de samfundsmæssige modsætninger vil det sige, at de hverken er stabile for kvinden eller for manden.

I komplekse samfundstyper, som vort eget vestlige system, har drengen, manden, en uklar basal kønsidentitet, mens pigen, kvinden, har en klar, tilskrevet kønsidentitet, som vel at mærke er af ringe værdi i det samfund, hun lever i. Chodorow hævder, at mandens "doing" er en reaktion på usikkerheden i samfundet, og at kvindens "being" er en resignation til inferioritet.

Kvindens bånd til børnene og det faktum at de er primærsocialisatorer fortsætter den onde cirkel,

"...as long as women must live through their children, and men do not genuinely contribute to socialization and provide easily accessible role models, women will continue to bring up sons whose sexual identity depends on devaluing femininity inside and outside themselves, and daughters who must accept this devalued position and resign themselves to producing more men who will perpetuate the system that devalues the..."

(Chodorow:1971:287)

I sin artikel fra 1971 refererer hun til tidligere antropologiske undersøgelser af kønsforskelle: Culture and Personality skolens tværkulturelle forskning viste, at der ikke eksisterer absolutte personlighedsforskelle mellem mænd og kvinder. Hun henviser til Margaret Mead, som har søgt at vise, at kulturer understreger og forstærker adfærd i henhold til mange kriterier.

BARRY, CHILD og BACON har undersøgt relationen mellem børneopdragelse og former for subsistensøkonomi. (BSC 1959).

De fandt, at i samfundstyper med 'høj' eller 'middel-høj' akkumulation af resourcer ('høj': samfund hvor subsistensøkonomien er pastoral eller landbrug, hvor husdyrhold er vigtigt; 'middel-høj': landbrug uden husdyrhold) blev alle børn opdraget til at blive eftergivende, "compliant" dvs: ansvarlige og lydige ("typiske kvindetræk").

I samfundstyper med 'lav' eller 'middel-lav' akkumulation ('lav': jagt og fiskeri; 'middellav': landbrug uden husdyr med jagt og fiskeri) blev børn opdraget til at være hævdeende, påståelige: "assertive", dvs: uafhængige, med selvtillid, aktionsmindede ("typiske mandetræk").

Endvidere fandt de, at i kulturer, hvor der forekommer kønsforskelle i ores mod en bestemt adfærd, vil socialisering af drenge tendere mod at være mere achievementorienterede og self-reliant-orienterede, og socialiseringen af piger mere nurturance-orienterede. Hvad angik ansvarlighed, var der en tendens til at det var mere typisk for pigernes adfærd end for drengenes, men de registrerede ikke den store forskel: i samfundstyper, der dyrker den assertive adfærd, er drenge mere assertive end piger, og piger er mere "compliant" end drenge.

De nåede frem til, at tyoen af subsistensøkonomi betinger forskelle i socialiseringen, således at i samfund med regelmæssig, kontinuerlig produktion (med kvægbrug og kornavl) bliver børn opdraget til at være ansvarlige og lydige; og i samfund med mere uregelmæssige aktiviteter, som jagt og fiskeri, tager man det ikke så højtideligt med ansvarligheden og lydigheden. Men kvindens traditionelle arbejde (børnepasning, skafning af mad og klæder til familien) må komme ind under aktivitetsformen "regelmæssig og kontinuerlig", dvs at socialiseringen af piger i samfundstyper med jagt og fiskeri ikke kan være for tilfældig.

"Although girls are pressured to act "assertively" as are boys, it is noticeable that in those societies exhibiting pressures toward "masculine" behaviour, ranked differences in strenght of socialization of the different kinds of behaviour for girls is quite small, whereas difference for boys between pressure toward "assertion" and pressure toward "compliance" is relatively large. The reverse is also true: in those societies which require 'feminine' (more compliant") behaviour, girls' socialization tends to diverge more widely among different kinds of behaviour than boys', although the difference is not so extreme."

(BSC:1959:56)

Der er altså forskelle, fordi mænds og drenge arbejde i de to slags samfundstyper kan være mere forskellige end kvinders og pigers. Mandens arbejde består enten i jagt eller fiskeri, alle landbrug og husdyrpassning; i landbrug med husdyr lærer drengene den samme ansvarlighed som børnepasserne lærer. For kvindernes vedkommende gælder der, at samtidig med at de måske fisker, må de passe børn og lave mad.

BBC fandt ligeledes, at de største socialiseringsforskelle fandtes i store familieenheder, i samfund med jagt, pastoraløkonomi, store husdyr, samfund uden fiskeri; karakteristisk for denne type samfund er, at de er præget af at mandens arbejde foregår adskilt (borte fra) kvinden og børnene. I disse samfund er

"..not only sex-role training most different, but.. they are the ones most characterized by boys' lacking continuous and regular development toward a clearly defined role."

(Chodorow, op cit:265)

WHITINGS som repræsenterer den nyere retning inden for Culture and Personalityretningen, har undersøgt børn i 6 kulturer.

De har sammenlignet "egoistisk" adfærd med "altruistisk" adfærd ("egoistisk": søger opmærksomhed, søger dominans, søger hjælp - "typisk maskuline" træk; "altruistiske": tilbyder hjælp og støtte, ansvarlige - "typisk feminine" træk).

De fandt ud af, at den "maskuline" adfærd prægede visse typer af samfund, og den "feminine" adfærd prægede andre typer. I 5 af 6 kulturer var drengene mere "egoistiske" end pigerne.

Tendensen mod "egoisme"/"altruisme" varierede med alderen: fra 3-6 år udviklede pigerne karaktertræk som ansvarlighed, samtidig med at de søgte hjælp, mens drengene søgte dominans. Fra 7-11 år søgte drengene opmærksomhed, med pigerne tilbød hjælp og støtte: unge piger skifter fra at søge hjælp hos ældre søskende og voksne, til selv at give hjælp til yngre søskende. For drengene fra 7-11 kan perioden være problematisk, de har en "rolleløs status": som små kunne de kræve, især af kvinder og ældre, men dette privilegium mister de tildels med alderen, uden at de dog modsvarende får defineret en rolle i produktionen eller arbejdsdelingen. Denne hypotese bekræfter Chodorow med et eksempel fra sit eget feltarbejde blandt indianerne i Zinacantan i Mexico:

"Men's agricultural work is done in the lowlands, away from the community, and the boys, depending on whether or not they are in school, do not work with their fathers until they are nine to eleven. They perform a certain amount of "helping" work when they are young - fetching things, and so forth - but this is not seen as "real" work for them. They remain without real worktraining from their mothers, while their sisters, as they grow up, learn progressively to tend fires, cook and weave. As the boy's role in his house seems to become less and less relevant, and he is less and less able to fill his time meaningfully, he turns increasingly to antics to get attention from his all-too-busy mother and sisters."

(Chodorow, ibid:288,13)

Whitings konklusioner er, at der ikke er nogen signifikant forskel på "egoisme" og "altruisme" mellem drenge og piger fra 3-6 år, men drenge fra 7-11 er mere "egoistiske" end piger, og piger fra 7-11 er mere "altruistiske" end mænd.

Men de mener ikke, at dette afspejler biologiske årsager til kønsroller og arbejdsdeling: derimod er personlighed og adfærd kulturelt bestemt og indlært, og de paralleller, der er fundet i undersøgelserne, er parallelle mellem kulturelle og kønsmæssige forskelle. De hævder, at personligheds og adfærdsmæssige karakteristika indlæres under indlæringen af arbejdet ("the more general personality and behavioural characteristics which facilitate the work"). I undersøgelsen af hvorvidt personligheden hænger sammen med husholdsstrukturen, konkluderer de, at kulturer med de mest "altruistiske" børn har kernefamilier eller mor-børn hushold, mens de "egoistiske" trætte skulle udvikles specielt i kulturer med udvidede familier.

De altruistiske træk er altså voksen-rolle forberedende i pastorale samfund og landbrug med husdyrhold, mens de er "time-filling" i samfund, hvor drengen ikke kan opføres i mandlige aktiviteter (fordi han opholder sig i kvinde-børn-gruppen, og mande-arbejdet foregår uden for denne gruppe). Chodorow mener, at egoistisk adfærd hos begge køn kan være et udtryk for at børnene ikke kan indplaceres i den voksne verden. (ibid:266).

Chodorow har også en forklaring på hvorfor socialisering er mere kønsdifferentieret i store husholdsenheder end i små: I små enheder har man oftere brug for at inddrage børnene, såvel drenge som piger i alt forefælder de arbejde, som substitut for moderen, mens man i store enheder vil kunne finde andre voksne til at gøre det. I små enheder må kvinden og manden tage hinandens roller ind imellem, derfor kan der ikke være så store socialiseringsforskelle. (ibid:270).

Kompleksiteten i produktionen spiller også ind på socialiseringen: i den lidt komplekse produktion går børn tidligere ind i produktionen, og de bliver "fungerende medlemmer": børnene kan se grunden til at de skal udføre det pågældende stykke arbejde, og se resultatet af deres arbejde. Desuden er det ofte sådan, at kvinden i denne samfundstype deltager i produktionen, således at yngre børn må klare hjemmearbejdet.

I komplekse samfundstyper er det mere usikkert for børn hvad deres fremtidige rolle i produktionen bliver, og de kan ikke umiddelbart se resultaterne af deres indsats: dette gælder nok i større udstrækning for drenge end for piger "for whom there is always some basic household and childcare work that they can understand and expect to do, and whose relevance is immediately perceptible." (ibid:267).

Chodorow fremhæver den mangel på symmetri, der er i børns opdragelsessituationer, som Whitings beskrev: piger lærer såvel den compliant/altruistiske som den assertive adfærd fra en kvinde, mens drenge lærer den compliant/altruistiske fra en kvinde, og den assertive adfærd fra en mand. De compliant/altruistiske træk er mere i overensstemmelse med en aktualitetsorientering, og den egoistisk/assertive "is likely to be a time-filler for someone who does not have a definite role. There is no necessary relation between "egoistic" behaviour and adult role" (268); det assertive element passer altså til den voksnes rolle, ikke til barnets.

"Pressure toward "assertion" and "egoistic" behaviour seems to exist in societies where there is no "obvious" and simple relation between children's role and adult role, societies in which "characters are formed" rather than "roles learned". This seems to be THE major characteristic of what it means to be trained to "masculine", to perform a (typically) "male" role." (268)

Og videre siger hun, at i samfund hvor børn lærer det virkelige arbejde, lærer de feminin adfærd; i samfund, hvor der ikke er kontinuitet mellem børnenes og voksenverden, lærer de maskulin adfærd.

"The extent to which sex-role socialization differs in ways we would expect, whether differentiation is great or small, reflects the difference in the extent to which boys wait, while girls do not, to be integrated into the adult world of work." (269)

OM IDENTITET OG KØNSROLLE.

I primitive samfund er det lettere at lære de tydelige kønsroller, og for piger er det at blive kvinde en mere kontinuerlig og forståelig proces end det er for drenge at blive mænd. M. Mead hævdede, at maskulin identifikation kom gennem en differentieringsproces. De vil umiddelbart identificere sig med det "forkerte" køn.

"...boys are deprived of the possibility of modelling themselves meaningfully after tangible adult male roles or of being initiated gradually into adult world." (271)

I forhold til komplekse samfund, mener Chodorow at socialiseringen af børn er mere kontinuerlig, og derfor at identiteten er mere stabil i primitive end i komplekse samfund. En distinktion, som både karakteriserer og forklarer pigers og drenge's relative vanskelighed med at opbygge en køns-mæssig identitet, er, at piger og kvinder ER, mens drenge og mænd GØR: den feminine identitet er "tilskrevet", den mandlige "erhvervet" (272). Som Mead siger, "maleness has to be reearned each day", og Mead fremhæver videre at mandidentifikationen er svær i "usikre" perioder, indtil man kan realisere sin seksualitet. I Simone de Beauvoirs 2. Køn beskriver hun pigers opdragelse i kontrast til drenge, og siger at en piges naturlige tilbøjelighed også er at GØRE, men hun socialiseres til at være objekt, og at begrænse sig til "the sphere of immanence".

Overalt er kvinden den primære socialisator, dvs at hun bliver "samvittighedens stemme" for begge køn; børnene må på et tidspunkt afvise deres mor, for at udvikle en selvstændig personlighed.

Effekten bliver for drenge, i følge Horne, FRYSTEN for kvinder. Denne frygt kan overvindes, hvis magten kan identificeres og externaliseres. En måde er at gøre kvinden til noget 'glorified' og 'admirable': noget som skal ikke frygtes; eller ved at nedgøre og nedværdige kvinden: et frygtet noget så simpelt er latterligt. 7)

Chodorow understreger, at det er vigtigt for manden at magt og prestige attributter gøres maskuline, eller som hun siger at "whatever cultural role accrues to male is....accorded power and prestige" (ibid:275). Dvs mandesaktiviteter uanset deres indhold er vigtige aktiviteter. Chodorow refererer til Mead, som et sted siger det vil:

"...culturally frequently phrase achievement as something that women do not or cannot, rather than directly as something which men do well."

(cit. i Chodorow, ibid:275)

Drenge er under stærk indflydelse fra moderen, da hun er den primære socialisator; de karaktertræk, han måtte tillægge sig fra hende, må på et tidspunkt fortrænges. Der er fremsat mange forklaringer på, hvordan denne fortrængelse sker, gennem initiation fx. Frykten er internaliseret i drengen, og mange kulturer har udviklet institutioner for drengene til at komme af med disse primære kvindetræk.

Chodorows konklusion:

"It is not sufficient to attribute the devaluation of female work roles and personality to external and conscious 'dread of women', to known fear of women's power. Rather, it must be attributed to fear of that womanly power which has remained within men - the bisexual components of any man's personality." (ibid: 281)

Om kvinders identitet vs præference, og om de psykologiske effekter af socialisering af kvinder tør Chodorow ikke udtale sig:

"...evidence on conflict about the feminine role and its causes. comparable to that on cross-sex identity in males, is so scanty that even hypothesizing about what must 'logically' be the case seems unacceptable."

(ibid:282)

I sin artikel fra 1974 har Chodorow beskæftiget sig med sammenhængen mellem familiestruktur og den kvindelige personlighed, ud fra den betragtning at forskelle i drenge og pigers udvikling skyldes det universale faktum, at det er kvinderne, der føder børnene, og det er dem, der varetager socialiseringen af piger. Men det er vigtigt at undersøge hvilke interpersonelle relationer, der legitimerer og giver mande- kvindeadfærd mening.

Jeg vil diskutere denne artikel som indledning på det næste afsnit, der nærmere skal diskutere opsplitningen i privat, domestisk sfære og offentlig, samfundssfære, og familiens funktion. Ud over Chodorow vil jeg diskutere

Rosaldo og Leacock.

OM UDVIKLINGEN AF DEN KØNSSPECIFIKKE PERSONLIGHED.

Chodorow slår fast, at socialisering, eller bevidst opdragelse, ikke skaber personligheden; den må ses som resultat af barnets socialtrelaterede erfaringer fra den tidligste barndom.

"The nature and quality of the social relationship that the child experiences are appropriated, internalized, and organized by her/him and come to constitute her/his personality. What is internalized from an ongoing relationship continues independent of that original relationship and is generalized and set up as a permanent feature of personality."

Personlighedsdifferentieringen starter før etableringen af kønsidentiteten (herved forstås C. indlæringen af hvad mande/kvinde adfærd kræver af bestemt opførsel eller bestemte følelser.) Differentieringen sker i den præedipale fase; relationerne mellem henholdsvis mor og søn, og mor og datter er forskellige, idet den første er præget af opposition og den anden af identifikation, der kan udvikle sig til en dobbelt identifikation (Chodorow: 1974:47).

Drengens kønsidentifikation: bliver en POSITIONAL identifikation; nicens bliver PERSONLIG (49): For drengen er etableringen af kønsidentiteten et problem: han vil overvejende definere sin maskulinitet i negative termer: negere tilknytning til andre, han vil differentiere sig selv fra andre (51), og vil undertrykke og degradere feminitet. (C. er her tydeligt inspireret af Horney). Hans identifikation med faderen foregår ikke inden for følelsesmæssigt etablerede rammer - det er en POSITIONEL identifikation. Han vil iflg Chodorow forsøge at internalisere og lære "components of a not immediately apprehensible role."

For pigen er feminitet og kvinderollens aktiviteter "immediately apprehensible in the world of her daily life" (51): Hun identificerer sig med moderen og andre kvinder. Kønsidentitetsudviklingen indebærer en accept af rollen: identifikationen med moderen er PERSONLIG og foregår inden for rammerne af en følelsesmæssig stabil situation, og denne situation er yderligere kontinueret i forhold til den primære socialisering.

I bedste Freud-forstand går hun videre med at konstatere, at pigens problem er at "she must transfer her primary sexual object choice from her mother and females to her father and males." (ibid:52). Pigen lærer sin

afvise ved at inkludere faderen- i en biseksuel triangel.

Den voksne personlighed er ligeledes kulturelt determineret; men den kulturelt forventet personlighed og adfærd er ikke bare indlært.

"Father, certain features of social structure, supports by cultural beliefs, values, and perceptions, are internalized through the family and the child's early social object-relationships. This largely unconscious organization is the context in which role training and purposive socialization take place." (ibid:54, min understregning)

ISOLERING OG DENS SOCIALE KONTEKST.

Udøvelse af en kønsrolle og social interaktion bygger på og udvikler den hovedsagelig ubevidste udvikling. Chodorow refererer til forskellige forskere, der mener at have isoleret distinkte mande- og kvinde personlighedsstræk. Bakan har udviklet begreberne "agentic" og "communal", som C. G. Jung også anvender (55). 8) Cohen 9) nævner, at "embeddedness" er karakteristisk for kvinderolleindlæringen på tværs af sociale skel (klasse, etnisk tilhørsforhold o.a.) (56-57). Chodorow mener selv, at

"...a quality of embeddedness in social interaction and personal relationships characterizes women's life relative to men's." (ibid:57)

DEN SOCIALE STRUKTURS IMPLIKATIONER FOR KVINDESOCIALISERINGEN.

Det er karakteristisk for det vestlige samfund, at kvinden får sin primære identitet inden for familien, at skyldkomplekser forfølger hende til en grad, der kan føre til identitetstab. 9) Chodorow mener, at kvinder i matrifokale samfund udvikler et psykisk stærkere ego, og hun belyser dette med eksempler fra London (Young & Wilmot), Java (Gertz) og Indonesien (Siegel); alle eksempler viser, at mor-datter relationen er meget tæt (61)

"...women in matrifocal societies remain in definite connections with others, but relationships are characterized by mature dependence." (ibid:62)

Moderskab er ikke det samme som uafhængighed, der er forskel på moden og infantil afhængighed; nægtelse af afhængighedsrelationer er typisk maskulin personlighed, og en sådan nægtelse afspejler vedvarende konflikter omkring den infantile afhængighed. (62). En moden persons uafhængighed viser sig i at hun/han ikke brøder sammen, når hun/han står alene. Ikke i uafhængighed

af behov for andre relationer; denne slags uafhængighed vil den modne person ikke sige (62). Chodorow refererer her til Guntrips distinktion mellem 'moden' og 'umoden'.

OM KVINDER I MATRIFOKALE SAMFUND. 10)

Kvinder vinder status og prestige, når de bliver ældre; deres primære rolle udspilles ikke som unge mødre. På samme tid kan kvinden være vigtig bidrager til familiens økonomi, som på Java og i East London, og i alle 3 samfund har de kontrol over virkelige økonomiske ressourcer. Alle disse faktorer giver kvinderne en selvtillid, der er uafhængig af relationerne til børnene. Endelig eksisterer der stærke bånd mellem kvinder i disse samfund, noget som kommer til udtryk i gensidigt samarbejde og hyppig kontakt. Mens børnene er små, vil en moder tilbringe megen tid i selskab med andre kvinder, og ikke være isoleret med sine børn (63); det vil altså sige, at datteren har flere socialisatorer, og datterens identifikation med moderen bliver en identifikation med en stærk kvinde med tydelig kontrol over vigtige livssfærer, og hvis selvtillid afspejler dette (63). Denne identitet involverer her en accept, en positiv vurdering af pigen, ikke en indrømmelse af underlegenhed (63).

Dette må ses i kontrast til vesten, hvor kvindeidentifikationen er ensbetydende med en identifikation med en undervurderet, passiv moder, og den personlige identifikation er med en moder, hvis selvagtelse er lav. Pigen selv identitetskriser er således at

"conscious rejection of her oedipal maternal identification...remains an unconscious rejection and devaluation of herself, because of her continuing preoedipal identification and boundary confusion with her mother." (ibid:65)

Denne mangel på selvagtelse er en konsekvens af kvindens ISOLEREDE placering i samfundet.

I stærkt patriarkalske samfund (patrilokale, patrilineære, med en kvindedegraderende ideologi - som ISLAM fx praktiseres) behøver der ikke at foregå en overførsel af den kulturelle nedvurdering til personlig mangel på selvagtelse. Chodorow nævner et eksempel fra Marokko, hvor kvinderne lever meget i grupper, og hvor de har kontrol over den domestiske sfære: der er de samfundsmæssigt isolerede, men de er isolerede i grupper, og de får ikke udelukkende deres identitet bekræftet, og deres selvagtelse, gennem børn. Døtre i dette samfund betragtes som allierede over for undertrykkelsen:

"... a daughter develops relationships of attachment to and identification with other adult women. Loosening

her tie to the mother therefore does not entail the rejection of all women." (ibid.:66)

Denne type binding mellem mor og datter er ikke baseret på gensidig overengagement i hinanden, men på gensidig forståelse af deres undertrykkelse, hævder Chodorow (66).

Artiklen er stærkt generaliserende i sit forsøg på at skabe indsigt gennem kontrast mellem kvindernes situation i hushold, der er matrifikalt organiserede, og den vestlige kernefamilie, når den er allermest pauper.

Hendes idé om, at kvindesammenholdet i de matrikalske kvindegrupper skulle være baseret på en fælles forståelse af undertrykkelsen, er nok lidt vel dristig.

Men i hvert fald er det vigtigt, at hun har påpeget sammenhængen mellem den isolerede situation i kernefamilien og den ideologiske reproduktion af underlegenhed, der foregår under socialiseringen af piger.

MICHELLE ZIMBALIST ROSALDO.

ROSALDO opstiller i sin artikel fra 1974 oppositionen hjemmesfæren (domestic) vs den offentlige (public) som basis for en strukturel ramme, der kan identificere og udforske kvindens og mandens placering i psykologiske, kulturelle, sociale og økonomiske aspekter. (Ros.:1974:23)

"we can identify the implications of female power, value, and status in various cross-cultural articulations of domestic and public roles."

(35)

Hun hævder, at domestic/public som referenceramme er "a universal framework for conceptualizing the activities of the sexes." (23) Reproduktionen af kønsrollerne foregår ved at pigen vertikalt integreres i voksenverdenen, hun får 'udleveret' et forbillede under socialiseringen, og udvikler et "svagt, usikkert, men trygt og kærligt ego" (25-26). Hun opnår sin status i forhold til mænd. For drengens vedkommende kommer det til at præge ham, at han allerede fra meget lille etablerer bånd uden for den domestiske enhed; han går ind i peer-grupper (grupper med jævnaldrede drenge) på tværs af de domestiske enheder: disse peer-grupper er defineret i opposition til familien, og de forbereder ham på bruddet med familien, til de individuelle præstationer. Han opnår sin status i forhold til et hierarki. Drengen etablerer

altså 'public ties', men pigen er bundet til hjemmet. (25)

Rosaldo mener, at mændenes autoritet hænger sammen med at de er borte fra den domestiske sfære, på den måde er de

"free to build up rituals of authority that define them as superior, special and apart..." (ibid:27)

Her kunne man så spørge Rosaldo, hvorfor mændene skulle reproducere et ideologisk magt-hierarki, der implicerer kvinderne, når deres kontakt med dem er minimal?

Rosaldo hævder, at jo mere manden er integreret i den daglige produktion "...in the cooperative work situations of daily life..." (27), jo mere trues deres integritet. Hun giver som eksempel herpå at mændene hos Tuaregerne bærer slør, for i det mindste at have ansigtet for sig selv. Hos nomaderne, mener hun, er de sociale roller ofte tvetydige og overlappende "because of a preference for endogamy and bilateral reckoning of kin" (27). Denne afstand stemmer ikke overens med de resultater, som BBC og BBC-fundt frem til. Men DISTANCE, fysisk og rituel, er altså noget af trakt, fordi den tillader mændene at manipulere med deres sociale omgivelser, at undgå intim interaktion til daglig, og dermed at kontrollere deres sociale omgivelser (27). Separate = sacred, dvs mændene udvikler i deres distance et image af integritet og værdi.

Rosaldos forklaringsmodel er problematisk: en mand, der er borte, som altså ikke umiddelbart kan kontrollere den daglige reproduktion, opbygger et rituel/ideologisk hierarki, der reproducerer og forstærker hans magt, hvorimod kvinden og sin sociale interaktion, intimitet, og det faktum, at familien fastholder hende i den rolle, ikke har nogen kontrol, men er underlagt manden. Rosaldo hævder, at kvinder ikke kan manipulere med deres image, fordi det er offentligt synligt (28), "the rituals of authority are not available to women" (28).

Hun forklarer ikke, hvorfor kvinder lader sig kontrollere af manden i ideologien, hvorfor ligger de under for 'det mystiske på afstand', når de selv faktisk kontrollerer en vigtig del af samfundets produktion og reproduktion? Senere fortæller hun, at kvinder netop kan organisere sig, når mændene er væk. "When men live apart from women, they cannot in fact control them, and unwittingly they may provide them with symbols and social resources on which to build a society of their own." (39)

Socialiseringen af piger er præget af en kontinuitet, som de får tilskrevet gennem deres eget køn, og som legitimeres og bekræftes gennem en kontinuerlig interaktion med gruppen omkring moderen.

Drengens socialisering er diskontinuert, han skal bryde med sin oprindelige gruppe, og starte et individuelt 'ræs'; for manden bliver erhvervet hans status. Hierarkier og institutioner afspejler de forskellige trin i erhvervelsen af mandestatus'en, hvorimod

"in most societies we find relatively few ways of expressing the differences among women."
(ibid:28)

Traditionelle beskrivelser fremhæver mandens differentierede rolle, mens kvindearbejdet og kvindeverdenen nærmest fremstår som noget universelt - deres sociale rolle er defineret af alder alle af deres relationer til mand.

Fx begrebet 'udveksling af kvinder', der hviler på en antagelse om en universel kvinderolle (29).

Kvinder identificeres i forhold til deres seksuelle funktioner: en høs (i europæisk forstand) er en kvinde, der sover med djævelen, en nonne er en kvinde, der gifter sig med sin gud. Kvindelig seksualitet er blevet opfattet som 'farlig', 'polluted' (Douglas).

Men kvindeverdenen er selvfølgelig differentieret, bestemt af samfundsmæssige forhold: fx er der ulige konsekvenser for en kvinde, der bliver enke blandt højkaste- og blandt lavkaste indere (33-34).

Også PRODUKTIONEN er opdelt i domestic og public. Kvindernes økonomiske organisering er mindre offentlig end mænds, de arbejder individuelt eller i små grupper og deres produktion er primært rettet mod familien.

"it seems that a domestic/public asymmetry is general in economic forms and human organization as in other forms. Advanced and capitalist societies, although they are extreme in this regard, are not unique."

(35)

Kvindens status ændres, iflg Rosaldo¹⁾, når hun går ind i den offentlige verden og når 2) manden går ind i den hjemlige verden.

Kvinden har den laveste status hvor hjem og offentlighed er strengt adskilte, især hvor kvinder er isolerede under én mands autoritet. Hendes status bliver højere der hvor hun overtager mandens rolle (men det

er ofte kun elite kvinder, der får uddannelse etc), hvor hun etablerer sociale bånd, eller hvor kvindeverdenen rangordnes (iresserkvindernes organiseret hjemme- og landbrugsarbejdet) (36 og 37). Jo mere den domestiske og den offentlige sfære integreres, jo mindre differentierede bliver rollerne, hævder hun (39). I 'egalitære' samfund kontrollerer mænd ritualer og symboler, men deres autoritet mindskes gennem deres deltagelse i husarbejdet (40).

"An egalitarian ethos seems possible to the extent that men take on a domestic role" (41)

Konkluderer hun, som Chodorow, der mente, at man kunne ændre kontrolrollerne ved at få flere mænd ind i familien som socialisatorer.

ELEANOR LEACOCK.

For Eleanor Leacock hænger kvindeundertrykkelse nøje sammen med at kvindens socialt nødvendige arbejde er blevet isoleret, organiseret i familien, adskilt fra den større slægtsgruppe.

Det er ikke kvindens evne til at føde børn, der er grund til at de er mere hæmmet i deres mobilitet, det at være gravid har ikke været noget handicap under de mest primitive forhold, og er det heller ikke i dag, under det højt udviklede industrisamfund.

Det hænger heller ikke sammen med at kvindens andel i fødevarerproduktionen faldt, da mændene overtog landbruget, og kvindeundertrykkelsen fulgte heller ikke automatisk af at husdyrene blev mere vigtige, selv om kvindens status dog faldt i forbindelse med pastoralisering.

"What was basic was that these transitions occurred in the context of developing exploitative relations where control ownership was being undermined, the communal group broken up, and the individual family generated out as an isolated and vulnerable unit, economically responsible for the maintenance of its members and for the rearing of the new generation. The subjugation of the female sex was based on the transformation of their socially necessary labor into private service through the separation of the family from the clan. It was in this context that women's domestic and other work came to be performed under conditions of virtual slavery. The separation of the family from the clan and the insti-

tution of monogamous marriage were the social expressions of developing private property; so called monogamy affords the means through which property could be individually inherited."

(Leacock:1971:40-1, min understregning)

I sin artikel fra 1975 redegør hun for sin opfattelse af familien som økonomisk enhed som værende årsag/oprindelse til kvindeundertrykkelsen.

Hun indleder med at sige, at spørgsmålene om familiens oprindelse sammen med spørgsmålene om national undertrykkelse har været underordnet i videnskabelige, marxistiske analyser.

Angående national undertrykkelse: Det var indlemmelsen at staterne i verdensmarkedet, der transformerede dem til kapitalistiske stater, iflg Marx, derfor har kapitalismen historisk set været uadskillelig med undertrykkelse og brutalitet.

Marx har analyseret udbytningens natur, som et princip, og derfor var udbytningen som sådan ikke relateret til farve, race eller køn. Klasseundertrykkelse er teoretisk set blevet adskilt fra andre former for undertrykkelse: dette kalder Leacock "a soporific sociological enterprise, not a marxist analysis" (1975:602).

"Class exploitations and racial and national oppression are all of a piece, for in their joining lay the victory of capitalist relations" (602-3), for det var undertrykkelse på verdensniveau, der gjorde det muligt for det europæiske borgerskab at etablere nye relationer til erstatning for de feudale. RASCISSME deler verdens arbejdere (604).

Relateret til kvindeundertrykkelsen: denne hidrører ligeledes fra en tid langt før de kapitalistiske klasserelationer dominerede; den hidrører fra oprindelsen til klasserne.

Antropologerne har behandlet kvinderne som passive udvekslingsobjekter, Fox og Lévi-Strauss får æren for dette, og generelt præges udsagn om kvindens stilling i primitive samfund af en total mangel på 1) historisk perspektiv:

At generalisere fra tværkulturelle data, der næsten alle er indsamlet i det 20 århundrede, er at ignorere de ændringer, der har fundet sted de sidste 500 år som et resultat af de primitive samfunds underordning under først

den europæiske merkantilisme og siden den verdensomfattende kolonialisme og imperialismen.

En af de mest betydelige ændringer, der skete som følge af kolonialismen var at kvindens status forringedes kraftigt i forhold til mændenes. (605)

Udsagnene præges 2) af en teoretisk svaghed: Ved at fremstille kvindespørgsmålet som et magtspørgsmål i absolut forstand, som: manden der er dominerende, der har AUTORITETEN, ignoreres igen verdenshistorien, og den totalitet, som den tribale besluthedsstruktur udgør, omdannes til spørgsmål om magt i vor forstand.

Som et eksempel på at "the dispersed nature of decision making in pre-class societies" ignoreres, nævner hun et eksempel fra Congo (the Balonda) (606-7), som iflg Murdock skulle have et stærkt mandligt lederskab. I virkeligheden viser det sig, at netop dette samfund havde nogle stærke kvindelige ledere, der refereres for at have sagt, at ledere "always must wear the appearance of robust youth, and bear vicissitudes without wincing."

Tilstedeværelsen af kvindelige ledere er ikke et udtryk for et tidligere matriarkat, men en nøgle til forståelse af hvorledes disse samfund fungerede som kollektiver (607).

Et andet eksempel er Leacocks eget feltmateriale fra Masani/Bradford: her har etnografer ligeledes rapporteret mandligt lederskab, men det, der i virkeligheden var tale om, var en kollektiv struktur, hvor hvert enkelt samfundsmedlem var uafhængigt, og denne uafhængighed var nødvendig for samfundets beståen (608). Men pelshandelen har totalt undergravede den økonomiske basis for den multifamiliale kollektive gruppestruktur; først med handelen fik lederne og andre mænd indflydelse over de andre, for di de blev mellemmand i handelsrelationer, eller ledere under modstandssituationer. (610)

Under KOLONIALE tilstande blev den private og den offentlige sfære delt i mandlige og kvindelige områder. Men at betragte de senere opståede ledere som nogen, der havde haft ultimativ autoritet i det tidligere tribalsamfund

"is to distort the structures of society in which relations with outside groups were not yet combined with an internal economic basis for the exercise of individual power." (ibid:610)

Hun understreger, at beslutningsstrukturens kompleksitet er blevet misforstået, når der har været tale om de primitive samfund, hvor husholdet var kommunen, hvor hun mener, at de ældre, såvel kvinder som mænd, tog beslutninger.

ET TILBAGEBLIK

Når jeg i min opgave har valgt at diskutere relativt nye tekster, er det ikke fordi jeg underkender den forskning, der tidligere har fundet sted omkring socialiseringsproblematikken. Culture & Personality skolen og dens udløbere har betydet en del for de præsenterede tekster.

Margaret Mead diskuterer hvorledes forskellige samfund overfører sin kultur til den næste generation, socialiseringsprocessen; den indgik som en vigtig del af hendes bøger, selv om disse hovedsagelig beskæftiger sig med pubertet og seksualitet. Hun mente, at det er igennem intensivt at studere børneopdragelse, at man ser, hvorledes et samfundsmønster udvikler sig, hvilke normer og værdier generationerne overfører. Mead præsenterede de kulturelle variationer, og forklarede ikke årsagerne til disse kulturelle variationer. Irene Svensson siger i sin kritik af Meads opfattelse af socialisering:

"Denna till synes historiska och dynamiska studie av socialisering döljer det faktum att ett verkligt dynamiskt och historiskt perspektiv saknas. Ett perspektiv som sätter barnupfostran i relation till den sociale och ekonomiske förändring som skett i hela samhället och förklarar orsakssammenhången. Det betyder att man inte enbart inriktas på en beskrivning av den mer begränsade överföringen av normer och värden från en generation till en annan, utan förklarar orsaker till denna förändring och relaterar dessa förändringar i livsvärden till ett totalt samhällsperspektiv.
(Svensson:1973:12)

Aberle siger i sin artikel fra 1961, at Child og andre repræsentanter fra C G P skolen primært har studeret børneopdragelse med den hensigt at undersøge dens effekt på udviklingen af personligheden, snarere end som produkt af specifikke træk i kulturen (Aberle: 1961: 381); dvs:

børneopdragelse ses som ÅRSAG, og personlighed og kulturtræk som EFFEKT.

Om CGPs forskellige retningers behandling af årsagerne til socialiseringsmønstre, siger han, at nogle af antropologerne ser socialisering som den primære årsag til kulturfænomener, men uden at undersøge, hvorfor medlemmer i bestemte typer af samfund ligner hinanden i adfærd, i stedet for at det skulle være den rene tilfældighed.

En anden retning ser på relationen mellem socialisering og personlighed: "folk, der er opvokset under en given form for socialisering reproducerer denne form, fordi de personligheder, de har udviklet, gør det påsende at gøre det" - altså en statisk ringslutning.

En tredje retning mener, at der under socialiseringen kan være indlært træk, som gør det muligt for dem, der er socialiseret, at andre visse træk i den videre socialisering. Igen et fokus på socialiserings-personligheds relationen, omend med mulighed for ændringer. (382)

Aberles egen mening er, at de variationer man kan se i socialiseringsprocesser ikke selv er et resultat af socialisering eller af personligheder, men af faktorer, der ligger uden for denne proces: de socio-økonomiske, økologiske og teknologiske faktorerers indflydelse på de socialiserende enheder (familier, aldersgrupper og skoler) (383). Han mener, at man bør isolere visse faktorer i undersøgelsen af socialisationsprocessen, man må klassificere socialisationsprocessen i agenter - mål - teknik - tid, for

"only when the nature of the wider system is understood, and the adults' roles are seen not merely as cultural givens but themselves as cultural products, can the requiredness of the aims of the socializers be adequately comprehended."

(ibid:391)

I Aberles tekst er der ansatser til en forståelse af at socialiseringsfænomener må forstås enten som reflekterende samfundets produktionsrelationer, og den samfundsmæssige reproduktion af hierarkier, eller som resultater af den umiddelbare produktionsproces, men han tør ikke begive sig længere ud i en tilnærmelse til disse problematiseringer.

Min korte omtale af Margaret Mead kan måske synes ret overfladisk i betragtning af, at hun er en af antropologernes klassikere på socialiseringsområdet. Når jeg har tilladt mig dette, er det dels fordi, der i irenes lzb er produceret mængder af papir om Margaret Mead (her Svenssons kritik er en af de klareste og mest relevante); jeg tror lige, at

jeg kan bidrage med konstruktive nye tanker om denne teoretiske retnings begrænsninger.

Desuden har jeg fundet at spørgsmålet om kønsspecific socialisation på en meget frugtbar og spændende måde er blevet inddraget i de sidste års kvindestudier og marxistiske studier inden for antropologiens rammer.

Meillassoux, O'Laughlin, Aaby & Christensen o.a. har opstillet : meget spændende forklaringer på, hvorfor det var kvinden, der led det verdenshistoriske nederlag, en forklaring, der i sin kvalitet rækker langt ud over Engels' og de Engels inspirerede produkter (bl.a. Sacks og Leacock).

Ven når det drejer sig om en forståelse af hvorledes de kønsundertrykkende roller kan reproducere, er disse værker utilstrækkelige; her må vi tv. til de psykoanalytiske tilnærmelser, i denne opgave eksemplificeret ved Gayle Rubin og Nancy Chodorows artikler. Især Rubins arbejde repræsenterer en meget spændende nytænkning inden for problematikken, og der bør absolut arbejdes videre i den retning, hun er startet ud.

"Svaret" på opgaven må ganske kortfattet blive, at

- 1) der er antropologer, der har opfattet kønsforskelle som biologisk bestemte, Roheim for eksempel: Han skrev sin "Psykoanalyse Primitiver Kulturen" efter at han i 1929 var taget til Ny Guinea og Australien for at efterprøve Freuds teorier om de basale barn-forældre konflikter, og ødipuskompleksets universalitet.

Roheim var så fixeret på ødipuskompleksets universalitet, at han efter Marvin Harris' udsagn mente, at "anyone who denies this is suffering from a repressed Oedipuscomplex of his own and should at once rush off to be analyzed." (Harris:1968:248).

Roheim vendte sig mod Malinowsky, der havde hævdet, at den barn-forældre konflikt, som Freud havde observeret i et patriarkalsk samfund, udviste en ganske anderledes struktur, når man studerer et moderretsligt samfund: Roheim var vildt forarget (iflg. Reich) over at Malinowsky havde anvendt psykoanalysen i sin forskning, "han, som ikke engang havde lært, endstige forsøgt at tyde en drøm"; (hertil kommenterer Reich, at Malinowsky på aldeles glimrende vis har anvendt psykoanalysen i sin forsk.

ning, mens Roheims anvendelse af den samme har været aldeles katastrofal, (Reich:1932:104)).

- 2) Der er antropologer, der har bestemt kønsroller og socialisering som overbygningsfænomener, uafhængige af den økonomisk-historiske kontekst (ex: C & P skolen).
- 3) Der er antropologer, der har set sammenhængen mellem forskelle i socialiseringsmønstre for de to køn og den umiddelbare produktion i samfundet (ex: BBGC)
- 4) Der er antropologer, der har begrebet, at socialiseringsprocessen er et udtryk for reproduktionen af den samfundsmæssige ideologi, som igen er underlagt bestemmelser i den økonomiske produktion og reproduktion og
- 5) der er antropologer, der har 'forfinet' denne analyse af den samfundsmæssige reproduktion af ideologien med bidrag fra psykoanalyser.

Jeg har ikke beskæftiget mig så meget med den SEKUNDÆRE SOCIALISERING, med uddannelsessystemer fx, selv om dette er et oplagt antropologisk emne; derfor vil jeg afslutningsvis referere til Leacock's analyser fra forskellige skolesystemer, for at opridsede nogle ansatser til nye problemer, der:

I en sammenligning med skolesystemet i New York og i Zambia konstaterer Leacock, at i stedet for at fremme demokratiske processer - alle har lige muligheder for at gå i skole, få uddannelse - forstærker skolen beskæftigelsehierarkiet over generationer. (Leacock: 1975:240)

Skolens socialiserende funktion i Vesten skader børnenes uddannelse (education): børn socialiseres til middelklassenormer, ikke til at tænke "videnskabeligt": at problematisere, evaluere, drage konklusioner etc. Indsigt i hvordan samfundet fungerer opnås ikke engang på college-niveau.

Op dette system sender 'eksperter' til udviklingslandene!

Selv om disse lande vil vælge deres eget uddannelsessystem, er de meget præget af den økonomiske og kulturelle afhængighed, den sidste man festeret gennem de allerede introducerede uddannelser under kolonitiden (241)

Under feltarbejde i Zambia 1970 ville Leacock se på mulighederne for alternativer. Hun undersøgte:

1. Relationen mellem den rolle, som skolen spillede for børnene som forberedelse til et voksenliv og børnenes, lærernes og forældrenes holdning til skolen.
2. Relationen mellem skoleforløbet og børnenes erfaringer uden for skolen.
3. Relationen mellem det vestligt prægede uddannelsesforløb og progressive læreres forståelse af hvorledes børn kan lære at klare sociale og teknologiske problemer på en kreativ, humanistisk og rationel måde.

Hun undersøgte disse problematiseringer gennem interviews med de involverede: børn, forældre, lærere, andre voksne. Ved at få beskrevet børns lege og sange: ved at få oversat børnefortællinger, og ved at overvære undervisningen.

Artiklen fra 1976 handler om de negative konsekvenser af vestlig bistand, som hidrører fra eksperternes manglende forståelse af hvilken ideologi de overfører (i og med at de ikke er bevidste over for de økonomiske og politiske bånd, som Vesten lægger på Afrika).

Lærerne og eksperterne opererer med et moderniseringssterreb, der er totalt fejlagtigt, og er ligeledes influeret af begreber som 'fattigdomskultur', hvori der implicit ligger en formodning om, at fattige børn er mindre begavede.

Undersøgelser har vist, at det er i lærernes adfærd man skal finde de forskellene på 'fattige' og 'rige' klassers undervisningsforløb. (Se Leacock: 1970).

Fattige børn kan have vanskeligheder, som 'de rige' kan, men 'de fattige' og deres forældre er ofte ivrige efter at ungerne skal lære noget:

det er skolen, der ødelægger børnenes spontane interesse, og det er skolen, der spiller den aktive rolle i socialiseringen af ungerne til outsiders. 11)

ILLICH (1970) kritiserer uddannelserne i den tredje verden, og mener, at de i høj grad er strukturerede til at holde ungerne, 'de fattige', uden for mulighederne for socialt og økonomisk advancement.

Der er mange eksempler på evalueringer af skolesystemer i u-lande der refererer til den racistiske ideologi, som 'fattigdomskultur' og andre stereotyper og opfattelser repræsenterer, enten åbent, eller oftest indirekte.

Leacock fandt mange træk i børnenes liv uden for skolen, der o-muntrede dem til humanisme og rationalitet, og konservativ traditionalisme fandtes ikke i de afrikanske samfund, men i de autoritære missionsskolesystemer, som missionærerne havde indført, og som stadig eksisterer inden for rammerne af et neokolonialistisk system.

Et plus ved missionsskolerne er at de lærer folk at læse, men et stort minus er, at de lærer den europæiske kultur, altså 'den viden', og de kvalificerede dem til højst til at indtræde på nederste skala i kolonialadministrationshierarkiet.

Traditionel uddannelse op til indvielsesriterne var også på og autoritær, men indlæringen af teknologiske og sociale færdigheder foregik frit, gennem leg - deltagelse og forsøg. Og den cognitive erfaring, som ungerne fik under leg var meget betydningsfuld for senere oplæring - og særdeles progressiv efter nutidige vestlige pædagogiske idealer! (244)

TESTS anvendes også i udviklingslandene, men her er de om muligt endnu mere vanvittige end i vesten; fordi de er udarbejdet inden for rammer som er totalt ukendte for afrikanske børn. Tests, der er tilpasset afrikanske forhold, dvs relateret til ungerne tidligere erfaringer, viser, at der ikke er så stor forskel på begavelse, som de typisk-vestlige tests viste (245).

Testene er kodet ind på at intelligens = evnen til rational og abstrakt tænkning, ud fra en forestilling om, at den viden, der er karakteriseret i vesten er et produkt af individuelle tankeprocesser, med disse karakteristika. Ikke-vestlige børns 'manglende evne' til at tænke abstrakt forklæres med reference til et filosofisk anderledes tanke-system, kulturelt - i stedet for konkurrenceorienteret.

NOTER:

Leacock fortæller, at en af de vigtigste forskelle på børnene i Zambia og N Y var, at de afrikanske børn gerne ville dele med hinanden, være flere om en bog fx, i modsætning til de amerikanske, der allerede som små har udviklet et stærkt ejendomsorienteret forhold til materialerne i skolen.

Undervisningen i Zambia var meget stærkt gruppeorienteret, i modsætning til undervisningen i Amerika, der meget satser på at individet skal lære og forstå(?). De afrikanske læreres autoritet var funktionel og ikke ødelæggende for miljøet i klasserne, de havde mere 'stil', som Leacock siger, og var på den måde bedre pædagoger eller deres mere 'uniforme' kolleger i N Y. (247-8)

Mangelen på undervisningsmateriale gør situationen mere kritisk i Afrika end i N Y, men L. slutter med at understrege vigtigheden af at undervisningsmaterialet tilpasses den konkrete virkelighed, og den virkelige virkelighed.

Leacocks påstand om at skolesystemet er ødelæggende for ungerne opdragelse understreges og bekræftes af Sioux- indianerantropologen See Medicine i dennes artikel fra 1976. Hun understreger heri den manglende sammenhæng mellem det, der indlæres i skolerne og indianernes aktuelle situation: skolerne styrker middelklasseverdier og er aldrig nået ud til de lavere økonomiske lag i det amerikanske samfund i sit forsøg på at rekonstruere og forklare virkeligheden.

En Lakotaindianer udtaler, at indianerne har opgivet at påvirke uddannelsessystemet gennem de officielle organer, BIA, og i stedet sætter de på LAKOTA STUDIES, hvor traditionelle værdier skal integreres i en meningsfuldt sammenhæng. (Medicine: 1976:290).

Det er altså vigtigt, at skolen betragtes som et socialt system. (290 ibid), i stedet for at betragte den som et isoleret uddannelsessystem, der er sideordnet socialiseringen i familien.

Det må være ondt for antropologer at tage fat på, at påvise hvorledes 'fiasco'er' i uddannelsesprojekter måske hænger sammen med denne manglende kontinuitet i primær- og sekundærsoialisierungsstrukturerne. Men forståelsen af, hvorfor det ser sådan ud må naturligvis tage sit udgangspunkt i den neokoloniale situation, ligesom det er vigtigt at slå fast at en ændring i soialiseringsmønstre kun vil have effekt for de mere privilegerede sektorer, og at disse ændringer aldrig isoleret vil kunne ændre noget ved den situation, som er årsag til den forføjede soialisering.

1. Der er dog bands, der praktiserer pige-barnedrab, se for eksempel Pierre Clastres beskrivelse fra GUAYAKI indianerne. (Clastres 1974)
2. Meillassoux refererer til M. Augé 1969 og Bonnafé 1975, der har lavet nogle spændende analyser af matrilineære landbrugssamfund.
3. Men "udvekslingsbalancen kan 'ramle', derfor tages hyppigt andre midler til hjælp, som adoption af børn fra andre lineages, indfangning af børn og kvinder i krig - eller svage familier smides ud. (Meillassoux: 1975:76) og Bonté i La Pensée no 171, 1973
4. Det er denne tingliggørelse, som Engels har kaldt kvindekønnets verdenshistoriske nederlag.
5. Så længe overskudsproduktionen cirkulerer uden værdi i sig selv, som en slags gældsbevis (Meillassoux:1975:100) i forbindelse med udveksling af kvinder, er der ingen modsigelse mellem produktionen og de eldres kontrol over den: de kan oven i købet transformere en del af overskudsproduktionen til en brudepris, hvis ikke der er prestigegoder nok, og endelig kan brudepris udveksles med produktionsmidler i nød (se O'Laughlin p 313). Men bliver denne udvekslingsform institutionaliseret, begynder produkterne at antage varekarakter, og efterhånden vil magten befæste sig hos de, der kontrollerer produktionsmidlerne, fordi dette giver adgang til de væsentligste reproduktionsmidler, og basis for klassesamfundet er skabt:

"Everywhere the function of priesthoods and chiefly families to maintain tribal reciprocity and integrity conflicted with the institutionalization of the power implicit in the goods and services they had at their disposal. "Civilization" arose as the reciprocal exchanges of goods and services became transmute into exploitative consumption by a budding upper class and state apparatus." (Leacock:1971:54)

6. Tanken om ideologien som aktiv kraft har Reich udviklet i sit værk om fascismen:1933: Massenpsychologie des Fascismus. Zur Sexualökonomie der politischen Reaktion und zur proletarischen Sexualpolitik.

7. For Horner er dette, at manden er angst for og misundelig på kvinder et vigtigt punkt, fordi det er et ogør med Freuds påstand om penis-misundelsen. Hun forklarer på den ene side mandens undertrykkelse af

LITTERATURREFERENCER:

- kvinden som en kompensationsmekanisme overfor den oprindelige mindre-værdsfølelse og angst, dvs at mandens kulturelle overherredømme skulle have en psykologisk rod. På den anden side bliver mandens overherredømme forklaringen på, at kvinder får stemplet som den underlegne part, altså noget af en cirkelslutning. Kvindeundertrykkelsen forklares som mandens knægt af kvinden, som om den mandlige seksualitet ingen restriktioner var underkastet. Se iøvrigt Richards, A.B.:1976
8. Gutman har udledt nogle systematiske forskelle i mande-og kvindeegnets funktioneren gennem en undersøgelse af socialisering af drenge i "allocentriske" miljøer (hvor individet er en del af en større gruppe) over for piger i "autocentriske" miljøer (hvor individet er centrum). Kvindens egogrænser i det "autocentriske" miljø er mere fleksible (der er altså ikke tydelig adskillelse af ego og andre), mere nu-og-her-orienterede, mere subjektive. (Gutman,D.1965: "Women and the Conception of Ego-strength" i Merrill-Palmer Quarterly of Behaviour and Development,no 2.)
 9. ref. til Cohen,R.A. 1969: "Conceptual Styles, Culture Conflict, and nonverbal tests of Intelligence" i Am. Anthr. 71.
 - 9a. Juliet Mitchell har i sin bog Women's Estate på en meget bedre måde redegjort for denne identifikationsproces.
 10. Interessante artikler om matrifokalitet findes i Tanner:1974 og i Olwig:1976.
 11. Ref. til Lauter & Howie:1970: "How the School system is rigid for Failure" i New York Review of Books,18.june.
- AABY,P.S. & CHRISTENSEN,A. :
1976
Efterskrift til Engels: Familiens...
Upubliceret Stencil: København.
Culture and Socialization. i:
Hsu(ed): Psychological Anthropology.
Zum Verhältniss von Soziologie und
Psychologie. i: Aufsätze zur Gesellschaftstheorie und Methodologie.
Statut, Pouvoir et Richesses: relations
lignagères, relations de dépendance
et rapports de production dans la
société alladienne. I: Can. d'étud.Afr.
9,3 (35)
The Myth of Matriarchy: Why men Rule
in Primitive Society. I: Rosaldo &
Lamphere (ed): Women,Culture and
Society.
A Cross-Cultural Survey of Some Sex
Differences in Socialization. (ibid,p.23)
Relation of Child Training to Subsistence
Economy. Am.Anthr. 61
Det andet Køn.
Continuities and Discontinuities in
Cultural Conditioning. (ibid 5-18)
Den samfundsskabte virkelighed.
København.
Les Formes d'asservissement chez les
Kukuya d'Afrique centrale. i:
Meillassoux (ed): L'Esclavage en
Afrique précoloniale.
Om Kvindespørgsmålet under Kapitalismen
GMT
Family Structure and Sex-role Learning
by Children. i: Sociometri vol 21 no 1
Iroquois Women: An Ethnohistoric Note.
i: Reiter (ed): Towards an Anthropology
of Women.
Marx,Freud. i: Marxisme-Psykoanalyse.
Antologi. Rhodos
Being and Doing: A Cross-Cultural
Examination of the Socialization of
Males and Females. i: Gornick & Moran:
Women in Sexist Society.
- ABERLE,D.F.
1961
ADORNO,Th.W.
1955
AUGE, M.
1969
BAMBERGER, J.
1974
BARRY,H.,CHILD & BACON
1957
1959
BEAUVOIR,S. de
BENEDICT,R.
1938
BERGER,P. & LUCKMAN
1966
BONNAFE
1975
BRANDT,G. et al
1974
BRIM, O.G.
1958
BROWN,J.
1975
BRÜCKNER,P.
1974
CHODOROW,N.
1971

- CHODOROW, N.
1974
Family Structure and Feminine Personality. i: Rosaldo & Lamphere, op.cit.
- CLASTRES, P.
1974
La Société contre L'état.
Paris
- FIRESTONE, S.
1972
Kønnes Dialektik.
København.
- GARDANOV, V.K.
1976
Fosterage. i: Calhoun & Ianni: The Anthropological Study of Education.
- GOUGH, K.
1975
The Origin of the Family. i: Reiter (ed) op.cit.
- GÖTZSCHE, V.
1976
Historie og Socialisation. Fagtryk 44
Århus
- HAMMOND, P. & JABLOW, A.
1976
Women in the Cultures of the World.
Californien.
- HARRIS, M.
1968
The Rise of Anthropological Theory.
- HOLTER, H.
1973
Psykologiskt upprätthållande av könsrollerne. i: Könsroller och samhällsstruktur. Stockholm
- ILLICH, I.
1970
Deschooling Society.
New York
- JENSEN, I. et al
1975
Kritik af Lorenzers Socialisationsteori
Psyk. Inst. Århus.
- LEACOCK, E.
1970
Education, Socialization and "The Culture of Poverty". I: Rubinstein, A (ed): Schools against the Children: the Case for Community Control. Introduction to Engels: Origin of the Family....
- 1971
Class, Commodity, and the Status of Women. i: Women Cross-Culturally. Change and Challenge. Mouton.
- 1975
Education in Africa: Myths of "Modernization". i: Calhoun & Ianni op.cit
- 1976
Education in Africa: Myths of "Modernization". i: Calhoun & Ianni op.cit
- LEAVITT, R.
1971
Women in Other Cultures. i: Gornick & Moran, op.cit.
- LYNN, D.B.
1962
Sex-role and Parental Identification.
- MAYER, Ph.
1970
Introduction. i: Mayer (ed): Socialization. ASA B.
- MAYER, Ph. & I.
Socialization by Peers: the Youth Organizations of the Red Xhosa. i: Mayer, op.cit.
- MEAD, M.
1969
Kvinde og Mand.
København
- MEDICINE, B.
1976
"The Schooling Process": Some Lakota (Sioux) Views. i: Calhoun & Ianni (ed) op. cit.
- MEILLASSOUX, C.
1975
Femmes, Greniers et Capitaux.
Paris
- MILHOFFER, P.
1975
Familie og Klasse.
København.
- MITCHELL, J.
1974
Psychoanalysis and Feminism.
London
- O'Laughlin, B.
1974
Mediation of Contradiction: Why Men do not Eat Chicken. i: Rosaldo & Lamphere, op.cit.
- OLWIG, K.
1976
Den Caribiske Familie. Upubliceret
Stecil. København/IEA
- REICH, W.
1932
Der Einbruch der Sexualmoral.
Berlin.
- REITER, R.
1975
Introduction. i: Reiter (ed) op.cit
- RICHARDS, A.
1970
Socialization and Contemporary British Anthropology. i: Mayer (ed) op cit
- RICHARD, A.B.
1976
Kvindelitteratur og Kvindesituation; socialisering, offentlighed og æstetik.
- ROSALDO, M.Z.
1974
A Theoretical Overview. i: Rosaldo & Lamphere (ed) op cit
- ROSALDO, M.Z. & L. LAMPERE
1974
Introduction. i: Rosaldo & Lamphere (ed) op cit
- RUBIN, G.
1975
The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of Sex. I: Reiter (ed) op cit.
- SACKS, K.
1974
Engels Revisited. i: Rosaldo & Lamphere (ed) op cit
- SCHWARZER, A.
1976
Den "lille forskel" og dens store følger. København.
- SHERLEY, R.W. & A.K. RONNEY
1964
Love Magic and Socialization Anxiety: A Cross-Cultural Study. Am.anth. 64
- SPENCER, P.
1970
The Function of Ritual in the Socialization of the Samburu Moran. I: Mayer (ed) op cit
- SVENSSON, I.
1973
Insikt genom Kontrast. Kultur och Biologi i Margerat Weads tidigare arbeten. Stockholm Univ.

Mag. scient. Kirsten Jørgensen fra Kvindernes U-landsudvalg beskæftigede sig i sit indlæg på FN-forbundets debatmøde om teknologi og udvikling især med kvindernes rolle i udviklingen, og hvordan indførelsen af ny teknologi påvirker deres situation og muligheder.

I de senere år har der været yttret en vis utilfredshed med de udviklingsteorier, som gik ud fra, at fremgang i én sektor, eller hos én befolkningsgruppe mere eller mindre automatisk ville spredes gradvist til hele samfundet. I stedet er der en voksende erkendelse af, at hvis der i økonomisk vækst også ligger det, at give en højere levestandard til de dårligst stillede grupper i samfundet, må udviklingen i højere grad sigte mod at skaffe disse grupper en forøget købekraft. Blandt andet ud fra dette argumenter de *elementære behovs strategi* udviklet.

Som disse behov er defineret, vil det i teknologisk set underudviklede landbrugsområder i stort omfang være kvinderne, der producerer de fleste af de fødevarer, der kræves til de elementære behovs tilfredsstillelse. Denne produktion er traditionelt kvindernes ansvarsområde, og den har været mere statisk i sin karakter end de produktions-områder, hvorfra udviklingen normalt er udsprunget, nemlig eksport-sektorerne.

Kvinderne og de elementære behov

Virkningen af, at kvinders manuelle arbejdskraft faktisk er fuldt udnyttet, og ofte overudnyttet ses for eksempel i ILO-rapporten: *Employment, Growth and Basic Needs: A One-World Problem* (Geneva, 1976), hvori der blandt andet står:

»Der er to sider af en elementær behovs strategi for kvinder i udviklingslandene. Den ene side er spørgsmålet om at sætte dem i stand til at bidrage mere effektivt end nu til tilfredsstillelsen af deres familiers elementære behov inden for rammerne af den traditionelle arbejdsdeling. Den anden side, der

udgør et fundamentalt behov for kvinderne selv, er spørgsmålet om at lette deres arbejdsbyrder, fremme deres økonomiske uafhængighed og sikre deres muligheder for en aktiv deltagelse i samfundslivet udover den snævre familiekreds. Specielt i landdistrikterne i udviklingslandene er de fleste kvinder overbeskæftigede snarere end underbeskæftiget, og tilpasset teknologi, det vil sige teknologi, der er beregnet til det arbejde, de udfører, ville medføre en betydelig tidsbesparelse» (s. 61).

ILO-rapportens opfattelse af en elementær-behovsstrategi tager imidlertid ikke hensyn til den kendsgerning, at der ikke er et lige forhold mellem mænd og kvinder. For eksempel omfatter produktionsrelationerne inden for husholdet ikke. Ugeledes omtales heller ikke vanskelighederne med at introducere teknologi i en pengeløs sektor.

En elementær behovs strategi erkender, at mænd og kvinder så at sige nærmer sig arbejdsmarkedet fra hver sin side, nemlig fra *underbeskæftigelse*, henholdsvis *overbeskæftigelse*. Derfor kan strategiens læggen vægt på at sørge for tilstrækkelig (det vil sige bedre lønnet og mere produktiv) beskæftigelse være et problem.

Problemet ligger deri, at en økonomisk tankegang måske leder os til at tro, at teknologi nødvendigvis må indføres i forbindelse med nye produktioner, snarere end inden for de traditionelle. Hvis kvinderne er mere end fuldt beskæftiget, er de næppe motiveret til at finde yderligere arbejde. Da kvinderne desuden med stor sandsynlighed fortsat vil dominere inden for husligt arbejde og selvforsynings-fødevarerproduktionen, vil der måske være tendens til at interessere sig mindre for disse traditionelle arbejdsområder, end til at skabe nye højt produktive jobs til mænd, fordi teknologi i den almindelige bevidsthed er forbundet med lønarbejde. Hvis dette sker, vil forskellen mellem kønnene med hensyn til produktivitet blive større, og en polarisering mellem kønnene på arbejdsmarkedet kan derfor opstå.

En rimelig strategi må også være at sikre kvinderne deres andel af familiens indtægter; thi blandt andet

dette vil afgøre det omfang, hvori en elementær-behovs-strategi vil komme den enkelte familie tilgode. Kvindens kontrol over familiens indtægter vil også til en vis grad bestemme, hvilke varer og tjenester der vil blive produceret. En antagelse om, at en forbedring af kvinders økonomiske uafhængighed kan udsættes til et senere trin i udviklingen, vil derfor svække en elementær behovs strategi.

Kvindernes beskæftigelse

I modsætning til erfaringerne fra de industrialiserede lande synes den nuværende udvikling i udviklingslandene at betyde, at arbejdskraften vandrer hurtigere fra landbruget, end hvad den ret udviklede industri kan absorbere. I f.eks. Brasilien har kvindernes andel af arbejdsstyrken været aftagende i takt med den øgede industrialisering. Karakteristisk for udviklingslandene er også væksten i servicefagene, hvor kvinderne nogle steder udgør den største del af de beskæftigede (og oftest er underbetalte i forhold til mændene). Dette store antal kvinder i disse fag afspejler imidlertid ikke kvindernes eget valg, men viser hvilke muligheder for beskæftigelse, der ofte tilbydes kvinderne som de eneste.

Hvis man antager, at arbejdsdelingen har knyttet kvindens biologiske rolle i reproduktionen til ansvaret for den kommende generation, og forbinder denne antagelse med en udviklingsproces, der lægger størst vægt på vækst i produktionen, kommer man til den konklusion, at det er uøkonomisk at beskæftige kvinder i økonomiens mest udviklede sektorer, da dette f.eks. vil kræve investeringer i daginstitutioner og mere fleksible arbejdstider.

I en del tilfælde er produktionen af fødevarer afgrøder, der mange steder traditionelt varetages af kvinderne, blevet trængt af en kapital-intensiv industriel produktion af luksusvarer eller varer til eksport, hvilket kun har forstærket udviklingslandenes afhængighed af de industrialiserede lande, ligesom det har betydet, at en del udviklingslande i dag ikke kan forsyne sig selv med fødevarer.

Udelukkelsen af kvinderne fra de avancerede sektorer betyder yderligere, at lønningerne presses ned i de sektorer, hvor kvinder fortrinsvis er beskæftiget (f.eks. servicefag.). På den anden side vil dette give en tendens til, at lønningerne stiger i de avancerede sektorer, idet tilgangen af arbejdskraft hertil bliver mindre, når kvinderne i det store og hele holdes uden for disse sektorer. Stigende lønninger i de avancerede sektorer giver imidlertid et incitament til at erstatte arbejdskraft med maskiner, hvilket medfører en yderligere forvridning af udviklingen i økonomier, der er præget af stor ledighed og manglende interesse for at udvikle fødevarerproduktionen.

Den ulige fordeling af investeringerne i udviklingslandenes forskellige sektorer har været undersøgt nationalt såvel som regionalt, men betydningen heraf for forholdet mellem kønnene har ikke været berørt før indtil for få år siden. På samme måde, som det er tilfældet med andre diskriminerede befolkningsgrupper (f.eks. bønder), at de kan kontrolleres ret effektivt, således gælder det for kvinderne, at de mister deres muligheder for at være med, hvor beslutninger træffes. Yderligere må det fremhæves, at når der sker en ændring i produktionen, således at mændene favoriseres m.h.t. beskæftigelse, da sker der ofte en samtidig ændring i forbrugsmønstret: transistorradioer og cykler (som efterspørges af mændene, der har lønindtægterne) får højere prioritet end børnenes ernæring og oprettelsen af børnehaver (kvindernes område).

Undervurderingen af kvindernes produktive indsats er også medvirkende til den skæve udvikling i investeringerne i de forskellige sektorer i et udviklingsland. Eftersom kvindernes arbejde i husholdet ikke tillægges nogen økonomisk værdi, ligesom deres arbejde i servicefagene er underbetalt, forøges investeringerne i de moderniserede sektorer.

Kvindernes rolle i fødevareproduktionen

Et af de vigtigste elementære behov, der endnu ikke er tilfredsstillet i mange udviklingslande, er fødevarebehovet. Der må derfor ske en forøgelse af fødevareproduktionen. Herved kan der samtidig skabes beskæftigelse for den store del af befolkningen i disse lande, der er under- eller ikke-beskæftiget. Såvel fødevareforsyningen som beskæftigelse anses for at være centrale elementer i en elementær behovsstrategi.

I landdistrikterne i Afrika er det for en stor del kvindernes arbejdsområde at sørge for produktion og forarbejdning af fødevarer til familiens forbrug.

For kvindernes vedkommende er beskæftigelsesproblemet imidlertid ikke primært et spørgsmål om underbeskæftigelse eller arbejdsløshed. Problemet for kvinderne er snarere, at de ud af deres samlede arbejdstid anvender en ofte uforholdsmæssig stor del på simple, men tidskrævende arbejdsopgaver som vandhentning, indsamling af brændsel, forarbejdning og oplagring af fødevarer m.v.

Da kvinderne som nævnt traditionelt varetager produktion og forarbejdning af fødevarer til familiens forbrug, synes der at være mulighed for en generel forøgelse i fødevareproduktionen, i det omfang kvindernes tidsforbrug til de nævnte tidskrævende arbejdsopgaver kan reduceres.

Jeg har i ca 1½ år undervist fremmedarbejder-kvinder i dansk. Her oplevede jeg, at formålet med den dansk-undervisning jeg (vi) drev og formålet med "studiet" af eleverne, var temmeligt sammenfallende: Både indholdet i danskundervisningen (som var koordineret med en samfundsorientering) og min opnåede viden og kendskab til "fremmedarbejder-kvinder i Danmark, skulle bruges emancipatorisk. Sproget skulle læres så det kunne tjene som hjælpemiddel ved udtrykkelser af egen situation og løsning af egne problemer. Det kendskab jeg gennem dette arbejde har tilegnet mig, ønsker jeg brugt til gavn for disse kvinder selv. Som gruppe i Danmark er de praktisk talt uden repræsentation- ingen repr. i kommune eller folketing- næsten ingen presse-få skribenter o.s.v. I deres hjemlande er deres situation ikke altid meget bedre, hvad disse ting angår, men her som fremmede er de i en helt ny situation. Jeg vil gerne hjælpe denne gruppe at komme til orde, og jeg vil gerne søge oplysninger fra grupper med lignende problemer rundt i verden og formidle erfaringer dem imellem. Jeg ser ikke mig selv kun som udenforstående fødselshjælper i forholdet til disse kvinder, vi har en del til fælles!

Dette er en idealistisk note om mål og forventninger i mit arbejde. Jeg har skrevet det ned, da jeg, skønt de store perspektiver engang imellem forsvandt i tågen, syntes det er vigtigt at huske på sine ambitioner.

Kirsten Bach.

Studerende, tænker at skrive stor opgave om minoriteter og skoler.

Inger W. Boesen

Dimitt. juni 1977. Stor opgave: "Purdah og Magt. En generel komparativ analyse af kvindens stilling i Mellemøsten." IEA (stencil).
Feltarbejde 1977-1978 i Kunar, Østafghanistan. (Pashtuner, bønder)
Fokus på kvindens situation i det førkapitalistiske system og ændringer heri i sammenhæng med sociale og økonomiske ændringer. Udført sammen med Asger Christensen, finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd.

Publiceret om kvindespørgsmål:

1978 Kvindens stilling i Østafghanistan. HUMANIORA, jan. 1979

Den afghanske kvindes lange vej til frigørelse. 2 artikler i dagbladet INFORMATION 12. og 18. dec.

1979 Kvinder i Islam. Teksthæfte med dias og båndkommentar prod. for Undervisningsministeriet, Religionslærerforenings projekt Islam.

Afghanske kvinder. Teksthæfte til kortfilm distribueret af Statens Filmcentral om kvinder i Nordafghanistan.

Women, Honour, and Love. Acc. til publicering i "Afghanistan Journal", New York og Graz, forår 1980.

Arbejder for øjeblikket videre med bearbejdning og analyse af det indsamlede materiale samt planlægning af fortsatte feltstudier. U.ass. på 2.del, kursus om "antropologiske kvindestudier med eksempel fra det islamiske mellemøstlige område".

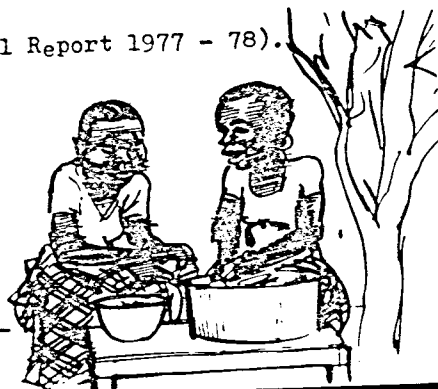
Projekt: Women in Production: A Case Study from Ghana

The aim of the research project is to provide information on the problems of rural women in Ghana. The case study has been taken from an area that has been heavily affected by outmigration of particularly younger men. Almost half the households in the village studied are, as a result, women headed households where no adult males live permanently. The study shows the consequences for the general living conditions of women taking over the main responsibility for the family's subsistence needs. Women manage to provide the rural families with their day to day needs, but the productivity of their agricultural production is low compared to that of the men, because women have more difficulties than the men in getting access to resources like land, labour, capital, education and extension. Women have adapted to the increasing demands on their contribution to the family's subsistence needs, by changing their agricultural production pattern and combining farming with the informal sector's different trades.

The analyses show how and why it is that women in the process of 'development' always come out worse than men from the same social class. Because of women's primary responsibility for the day to day needs of the family, they have also a very narrow risk margin and cannot take any chances. Basic support to the rural families is support to the women, to secure them better access to resources and if possible, to find a way of securing that also the males contribute to the subsistence needs of the rural families.

Data collection in a village in Ghana (Tsito), has taken place during April - May, 1976 and October - April 1976/77. The work in Ghana has been carried out in collaboration with the University Institute for Social, Statistical and Economic Research, and Ministry of Agriculture's Home Extension Unit.

The project terminates May, 1978 (fra Annual Report 1977 - 78).

Projekt: Samfundstransformation og kvindernes ændrede placering i produktion og reproduktion i denne proces, belyst med eksempel fra Kipsigis og Nandi befolkningerne, Kenya

For øjeblikket arbejder jeg på min konferens i faget social antropologi. Det overordnede emne er en analyse, set ud fra en materialistisk historieopfattelse, af ændringer i samfundets reproduktions-

system, med særlig interesse for kvindernes rolle og placering i disse transformationsprocesser.

Det konkrete regionale materiale er fortrinsvis historiske og antropologiske kilder om Nandi/Kipsigis stammerne i Rift Valley, Kenya. Disse befolkningsgrupper har traditionelt haft et produktionssystem, baseret på både kvægdrift og agerbrug, hvor mændene tog sig af kvæget og kvinderne varetog landbruget. Den politiske struktur var bygget op omkring mændenes lineage tilhørsforhold og aldersklasseinddeling, hvorigennem de samfundsmæssige ressourcer blev kontrolleret. Kvindernes andel i produktionen var stor, men de havde kun ringe formel politisk indflydelse.

Englændernes kolonisering af landet, og introduktionen af en markedsekonomi, startede en kvalitativ ændring af reproduktionsprocessen. I et samspil af forskellige historiske omstændigheder blev Kipsigisbefolkningen inddraget direkte i markedsekonomien inden for landbrugssektoren, medens Nandi's økonomi blev en forvredet form af den traditionelle. Den forskellige koloniale påvirkning i de 2 lokalområder, betød at kvindernes integration i samfundets nye socio-økonomiske struktur, skete på forskellige vilkår.

Det er min opfattelse, at det er nødvendigt at analysere samfundets traditionelle produktionsstruktur og historiske processer, for at kunne forstå kvindernes arbejdsbyrde, ansvar og muligheder i dag, hvor ændringerne i arbejdsdelingen mellem kønnene og kontrollen med samfundets ressourcer og produkter, for kvinderne har betydet en øget arbejdsbyrde, men en lille andel i markedsekonomien, og derfor fortsat en ringe politisk indflydelse. (Implicit skal forstås den generelle klassesdeling og pauperisering af befolkningen).

Kirsten Ewers Andersen.

I. Skriftlige arbejder:

"Nattefrieri. Førægteskabelige variationer." Om kontrol med seksualitet i et Karen samfund i Thailand. I Verdens Kvinder, Kvindens Verden.

2. Defence for the Elders and control over the Younger among the Karen in Thailand." Folk 1930, om alder og køn som statusangivende i Karensamfundet.

Igangværende arbejde:

- A. Afsnittet om Sydøstasien, Oceanien og dele af Asien i en ny annoteret bibliografi om kvinder i U-lande, skal udgives af MS og SIDA (40 sider på min del).
- B. Forelæsning til Uppsala nov. 79 om kvinder i Sydøstasien.
- C. Har søgt en stilling ved ILO, der som arbejdsområde specifikt har kvinderne i den organiserede sektor, fagforeningsspørgsmål, familieplanlægning, osv. gældende for Sydøstasien og The Pacific.

Henny Harald Hansen, feltarbejde blandt kurderne i Iraqi Kurdistan, 5 mdr. i 1957.

feltarbejde blandt landsbyboere på Bahrain, 3 mdr. i 1960.

feltarbejde blandt såvel nomader som byboere i Iran, 5 mdr i 1963.

feltarbejde i Egypten, 10 mdr. 1968.

I alle tilfælde med det formål at undersøge den muslimske kvindes relativt lidet kendte og i de fleste tilfælde misfortolkede stilling såvel i teori (Koranen) som i praksis.

Vigtigste skriftlige arbejder:

"The Kurdish Women's Life" Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk Række III, 1961

"Investigations in a Shi'a Village on Bahrain" Nationalmuseets Skrifter, Etnografisk Række, 1962
m. m.

Forsker for tiden i problemerne omkring kvindens stilling i det nye Iran.

Publikationer

1. Interview med to grønlandske kvinder. i Jordens folk nr. 2, 11. årg. 1975
Kirsten Jørgensen og Annelise Larsen
2. Nu handler det om os - fra Kvindetribunalet i Bruxelles. i Følleden nr. 6, 1976
Ingelise Bredahl, Elisabeth Hansen, Kirsten Jørgensen, Lisbeth Dam Larsen, Gitte Lorensen, Margit Wilman
3. Vandforsyning - og forbrug i udviklingslandene. DANIDA, 1977.
Michèle De Bransen og Kirsten Jørgensen
4. Ghana-kvinder på mark og torv. i Verdens kvinder - kvinders verden. Kbh. 1977.
Kirsten Jørgensen
5. Mistanke til kvinder. DANIDA, 1978.
Michèle De Bransen, Liss Hansen og Kirsten Jørgensen
6. Evaluation of UNICEF's drinking water project in Bangladesh. Suggested questions with special reference to women. DANIDA, 1978.
Kirsten Jørgensen
7. Kvindeforskning og udviklingsteorier. Institut for Etnologi og Antropologi, 1979,
Kirsten Jørgensen
8. En kritisk redegørelse for Fredrik Barths entreprenør- og sfære-teorier med et forsøg på en anvendelse af disse på studiet af markedskvinder i Vestafrika, med specielt henblik på en vurdering af markedskvindernes nuværende rolle og deres placering og muligheder i udviklingsprocessen. ODR Paper D. 79.5, 1979.
Kirsten Jørgensen
9. Den teknologiske udvikling går ofte ud over kvinderne. i FN orientering nr. 5, 1979.
10. The importance of drinking-water projects to rural population with special reference to women. Project Paper D. 79.8, 1979.
Kirsten Jørgensen
11. Kvinnan sår - mannen rår. i Rapport från SIDA nr. 5, 1979.

Igangværende projekt: The importance of drinking-water projects to rural population with special reference to women in Kenya and Tanzania.

Grethe Kjærgaard : Journalist, stud.mag.scient (antropologi)

Journalistiske reportagerejser til Østafrika : Kenya-Uganda 1969, Kenya-Tanzania 1976 samt antropologisk feltarbejde Kenya 1977.

Skriftlige arbejder : Journalistiske artikler afledt af de tre rejser, bl.a. til DANIDA, NORAD samt Nationalmuseets publikation "Verdens Kvinder-Kvindens Verden".

Anden Formidling : Medarbejder på kvinde-udstillingen på Nationalmuseet 1977. Medproducer på TV-udsendelse til DR's undervisningsafdeling i forbindelse med udstillingen.

Er for tiden i gang med specialeskrivning til magisterkonferens i antropologi om Kikuyu-kvinder - specielt med henblik på udviklingsprocessens sociale og økonomiske konsekvenser for fuldtids-handlende markedskvinder i Karatina.

Jeg sidder med et empirisk materiale om markedskvinder i Karatina, Kenyas Central Province, hvor jeg i udvælgelsen af variabler har lagt vægt på en række sociale og økonomiske faktorer - dels ud fra en kvindeteoretisk vinkel, dels ud fra en underudviklingsproblematik.

Følles for de interviewede kvinder er, at deres handel ikke længere er det traditionelle supplement til familiekøkonomien, men et erhvervsmæssigt alternativ. Det er ikke landbrugskvinder, der handler, men kvinder der har gjort handel til deres hovederhverv.

Formålet med opgaven er at vise, hvordan ændringer i det omgivende

samfunds økonomiske og sociale strukturer har influeret på disse kvinders livsforløb - deres "karriere", ideologi og strategi.

I studiet indgår en analyse af kvindens stilling i den traditionelle samfundsmæssige produktion for at kunne dokumentere, at det netop er ændringer i produktions- og socialstruktur, som har "løsnet" mandssamfundets kontrol med Kikuyu-kvindernes produktion-reproduktion.

Analysen af kvindernes handelsaktiviteter er foretaget "in terms of the notion of entrepreneurship", dels for at vise, hvordan kvinderne som overlevelsesstrategi har tilpasset sig nogle nye vilkår (et kapitalistisk, markedsintegreret Kenya), dels ud fra den betragtning, at det er egenskaber som individualisme og risk-taking, som er dominerende træk i, hvad der er blevet kaldt "an ambryonic class formation".

En af mine konklusioner antages at blive, at nok er kvinderne som så mange andre blevet tabere i udviklingsprocessen (større arbejdsbyrde på grund af mændenes migration, ingen uddannelse etc) men at samme udviklingsproces også har haft en vis emancipatorisk virkning for nogle af kvinderne på Karatina-markedet. Markedshandelen er således ikke kun en økonomisk overlevelsesmåde for socialt dårligt stillede kvinder, men også en økonomisk og social frigørelsesproces for en del af kvinderne, idet disse nu selv kontrollerer egen økonomi og seksualitet.

Hvis jeg skal trække et par enkelte variabler ud som dokumentation for min påstand om, at udviklingsprocessen har haft en emancipatorisk virkning for nogle af kvinderne, må det blive variabler som "ægteskabelig status" og "investering".

Den første viser, at kun 18 ud af ialt 61 interviewede kvinder lever i et ægteskab. Resten, og det vil altså sige mere end to tredjedel, foretrækker at leve alene - og dermed altså også at køre deres forretning solo. Blandt de enlige er der således 22 ugifte, 17 fraskilte og 4 enker.

Det er måske værd at bemærke, at kvinderne på ingen måde er barnløse og dermed i stand til fuldt ud at hellige sig deres forretning. Kun seks har ingen børn. Resten har børn, endda ret store børneflokke. Seks har således fra 9 til 12 børn, mens 29 har fra 4 til 8 børn. Resten, d.v.s. 20 kvinder har færre end 4 børn at forsørge.

Kvindernes investering afspejler deres sociale forhold. Jo flere børn, jo større dræn i forretningen til pasning, forsørgelse og skolegang. Men som helhed viser investeringsvariablen, at kvinderne satser på at blive så konsoliderede som muligt - både familiemæssigt og forretningsmæssigt. Alle xx har/eller vil gerne investere i jord, udvide forretningen og uddanne børnene. 41 af de ~~ix~~ 61 interviewede kvinder har således investeret i jord, 52 i børnenes uddannelse, mens 32 har taget vejen over detail-ledet, inden de er startet ud i den mere kapital- og arbejdskrævende, ~~grossistvirksomhed~~ men også mere indbringende grossistvirksomhed.

Investeringslysten i jord og uddannelse har både et socialt og

økonomisk aspekt. Begge investeringsopgaver er en slags alderdomsopsparing. Uddannelse af børn vil sikre kvinderne økonomisk og socialt på længere sigt, mens investeringen i jord ret hurtigt kan vise sig ikke bare at være en socialt og økonomisk sikring af alderdommen, men også hurtig økonomisk gevinst. Nogle af kvinderne dyrker således den indkøbte jord med lejet arbejdskraft og sælger afgrøderne herfra i deres grossistvirksomhed.

Rie Odgaard

Jeg har i længere tid arbejdet med følgende problemstilling: Samspillet imellem traditionelle sociale relationer og gennemførelsen af landbrugsreformer i forbindelse med overgangen til socialisme, med empirisk fokus først på Tanzania og senere også på Afghanistan.

Der er i selve problemformuleringen ikke noget om, at det også handler om kvinder - på den anden side er der heller ikke sagt noget om det modsatte. Det bunder i den opfattelse, at jeg for så vidt ikke mener det er muligt at studere en sådan problemstilling i konkrete områder, uden at spørgsmål, der vedrører halvdelen af de sociale agenter, nemlig kvinderne, indgår som en helt naturlig del.

Jeg har af Statens Hummanistiske forskningsråd fået bevilget midler til at lave feltarbejde i Afghanistan om følgende problemstilling: Antropologisk undersøgelse af samspillet mellem traditionelle sociale relationer og ændringer i klassestruktur og politisk handlingsmønster i afghanske landområder specielt relateret til jordreformer og Kooperation. De spørgsmål, jeg i denne forbindelse finder det vigtigt at undersøge også i relation til kvinderne er følgende: Kvindens rolle i husholdets/lokalsamfundets reproduktionsproces, heri også hendes adgang til/grad af kontrol over produktionsmidlerne samt om og i givet fald på hvilken måde kvindernes rolle i produktionsprocessen og forhold til produktionsmidlerne ændres ved gennemførelsen af jordreformer og Kooperation. Disse spørgsmål er en del af undersøgelsen af udviklingen i klassestrukturen og dominans- og magt relationerne i lokalsamfundet som helhed.

Et af de første skridt den afghanske regering tog efter magtovertagelsen i 1978, var at vedtage et dekret om ændringer i kvindernes stilling. I projektet vil der derfor også blive gjort forsøg på at vurdere, hvilken sammenhæng eller mangel på samme der er imellem "kvindereformer" og landbrugsreformerne.

Karen Fog Olwig, feltarbejde på St. Jan, Vestindien i 1974-75, 1977-78. Emne: den matrifokale families udvikling siden slaveriet.

skriftlige arbejder, Households, Exchange and Social Reproduction: The Development of a Caribbean Society. University of Minnesota: Ph.D. thesis. University Microfilms, 1977.

Børn og Samfund på St. Jan, Jordens Folk, efteråret 1979.

Women, 'Matrifocality' and Systems of Exchange: An Ethnohistorical Study of the Afro-American Family on St. John, Danish West Indies. Publiceres i Ethnohistory, special issue on Afro-American Ethnohistory.

Forsker for tiden i børns rolle i kvindelig lønarbejdersmigration fra Nevis, britisk Vestindien, til St. Jan, en af De amerikanske Jomfruer. Ophold i England, oktober 1979, feltarbejde i Vestindien fra december 1979.

Formidling, Den vestindiske kvinde fra slaveri til lønarbejde. 4 radioforedrag, april - maj, 1979.

Lise Rishøj Pedersen:

Feltarbejde 1965/66, 1970 og 1977 i Bagindien, specielt thailandske landsbyer og kvindernes sociale, religiøse og økonomiske stilling.

Skriftlige arbejder:

1963 A Woman's Carrying Net from New Guinea, "Folk", vol. 5, 1963.

1965 Den sociale og religiøse baggrund for kunsten på Ny Guinea, Louisiana Revy, april 1965

1966 Landsbyen ved floden, Aktuelt, jan. De 'Syge' banaaner, Aktuelt, maj.

1967 Thai-kvinder, enlige og gifte. Nationalmuseets Arbejdsmark.

1968 Aspects of Woman's Life in Rural Thailand, Folk, vol. 10.

Ris og religion i Thailand, Vor Viden, 2.

1969 Liang phra og liang phi, Nationalmuseets Arbejdsmark

1971 Lao song dam - en etnisk minoritet i Thailand, "Jordens Folk, nr. 3.

1974/75 Religious Activities During Dry Season among the Lao Song Dam, Thailand. Folk, vol. 16-17.

1975 Buddhas lære og religionen i Thailand, I: Thailand, Arkus

1977 Thaikkvinden Nian venter barn - igen. I: Verdens kvinder-kvindens verden.

In press:

The Influence of the Spirit World on the Habitation of the Lao Song Dam, Thailand. I: The House in East and South-east Asia. CINA monograph Series 30.

Inger Sjørslev, skriftlige arbejder:

"Kvindens natur - gode forklaringer eller dårlige undskyldninger? Overvejelser over kønsteorier og kvinder som minoritet".

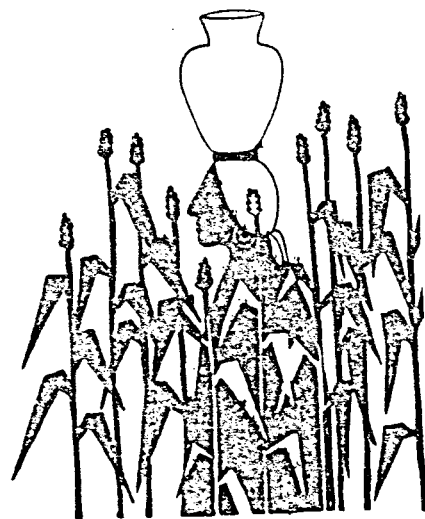
Konferens-opgave, 1978

"Hvordan kvinder holdes på plads. Nogel tanker omkring en mærkelig skik". Verdens kvinder - kvinders verden. Nationalmuseet, 1977.

Forskningsprojekter:

Planlagt feltarbejde 1979/80 i Bahia, Brasilien om sociale og psykologiske aspekter ved candomblé-kulten, som er en besættelseskult med overvejende kvindelig deltagelse.

Se artikel i dette nummer af Stofskifte.

Elsebeth Tarp,

feltarbejde blandt Istmo-Zapoteker markedskvinder i Mexico, med henblik på studiet af uddannelsers konsekvenser for kvindernes placering og muligheder.

Skriftlige arbejder om kvindespørgsmålet: "Fra forskel til underordning. Køns-specifikke socialisationsformer."

"Kvinder i udviklingsprocessen"

"Kvinder i Mexico"

"Om metode og teori i kvindeforskning"

"La educación y las mujeres indígenas en México."

Diverse artikler i Kontakt, Latinamerika i dag og KULU bladet.

Forskningsprojekter: Nuværende:

Udviklingstendenser i markedskvinders situation, specielt med henblik på studiet af kvindecentrerede familier.

Udvikling af teori og metode for forskning om kvinders situation/mobilisering af kvinder til samfundsændrende handlinger - dette projekt sammen med en skandinavisk arbejdsgruppe.

Se i øvrigt artikel i dette nummer af Stofskifte.

Inge Kleivan

feltarbejde i Vestgrønland.

Skriftlige arbejder (specielt om kvinder):

Glimt af kvindens rolle i Grønland gennem tiderne.

Tidsskriftet Grønland nr. 8-9. 1975. pp. 238-273.

(også på grønlandsk).

Litteraturliste: Kvinder i Grønland. Tidsskriftet Grønland nr. 8-9. 1975. pp. 287-288.

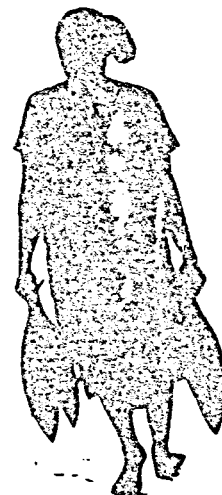
Nogle erfaringer fra feltarbejde i Grønland med børn. Kvindedebatuge 10.-14. 3. 1975. Ed. Kvindegruppen. Institut for Ethnologi og Antropologi.

pp. 155-158.

Status and Role of Men and Women as Reflected in West Greenlandic Petting Songs to Infants. Folk vol. 18. 1976. pp. 5-22.

Kvinder og børn i Grønland. KULU-bladet 1979. (under udgivelse).

Jomfru Maria fra Tasiussaq - en socioreligiøs bevægelse i Grønland 1874-75. Indlæg ved symposiet: Kristen Mission og Kolonialisme. Københavns universitet 21.-23. maj 1979.

Peter Aaby, har analyseret spørgsmålet om magt og undertrykkelse i primitive samfund i relation til kvindernes tingsliggørelse og akkumulation af kontrol.

Publikationer: Efterskrift til Engels: Statens, familiens og privatejendommens oprindelse, 1. og 2. udgave, Politisk Revy (sammen med A. Christensen). Engels og kvindelogikken. Oversat til engelsk i Critique of Anthropology.

Kvinde af en menneskeædende Tapuya-Stamme i Pernambuco. Brasilien.